

**Громадська організація
«Причорноморський центр
досліджень проблем суспільства»**

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ

учасників міжнародної
науково-практичної конференції

**«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ
ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ
СУСПІЛЬНИХ НАУК»**

16-17 жовтня 2015 р.

м. Одеса

УДК 30(063)

ББК 6я43

П 76

П 76 Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 16-17 жовтня 2015 року). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2015. – 132 с.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 30(063)

ББК 6я43

© Автори тез, 2015

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Боровець І. Г.

ПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 6

Буглай Н. М.

ПОЛЬСЬКО-БІЛОРУСЬКЕ ТА ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКЕ
СПІВРОБІТНИЦТВО В 1995-2005 РР. 10

Годлевська В. Ю.

ПРОБЛЕМА БАСКСЬКОГО ТЕРОРИЗМУ
В РОКИ ПРАВЛІННЯ ІСПАНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ
РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ (1982–1996 РР.): ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ. 13

Гузь Н. Г.

УКРАЇНОФІЛИ ТА УКРАЇНОСКЕПТИКИ В РАДІ ЄВРОПИ 17

Івасіків В. В.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРШІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ
ТЕВТОНСЬКОГО ОРДЕНУ ІЗ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКИМ
КНЯЗІВСТВОМ У НІМЕЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ХІХ-ХХ СТ. 20

Клепак А. С.

В. В. ТАРНОВСЬКИЙ-МОЛОДШИЙ: БІОГРАФІЧНІ ЗАУВАГИ 24

Лапюк К. А.

РОЗВИТОК ROLE DANSE ЯК ВИДУ СПОРТУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ 28

Паўліў А. В.

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ РЭСПУБЛІКІ
Ў ГАДЫ КАСТРЫЧНІЦКАЙ РЭВАЛЮЦЫЇ 1917-1922 ГАДОЎ 31

Спека І. С.

АГРОНОМІЧНА ПРАЦЯ В УСРР
У 1920-Х РОКАХ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ 33

Суховерська І. І.

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ У ШКІЛЬНОМУ НАРАТИВІ УКРАЇНИ
І РОСІЇ: НА ПРИКЛАДІ ПЕРШОГО ПЕРІОДУ
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939-1941) 35

Циватый В. Г.

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕССА
И ИНСТИТУТЫ ЕВРОПЕЙСКОЙ ДИПЛОМАТИИ РАННЕГО НОВОГО
ВРЕМЕНИ (XVI-XVIII ВВ.): ЛИЧНОСТНЫЙ ФАКТОР ДИПЛОМАТА 39

Чепурда Г. М.

БУДІВНИЦТВО ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВНИХ ЗРОШУВАЛЬНИХ СИСТЕМ
НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ 43

НАПРЯМ 2. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Андрушко Л. В.

ЗНАЧЕННЯ «ФІЛОСОФІЇ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО КОСТЮМА» У КОНТЕКСТІ ЇЇ ФУНКЦІЙ 47

Батракіна Є. Є.

ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ
В МІЖГРУПОВИХ ВІДНОСИНАХ 48

Вергелес К. М.

ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ... 51

Воробйова Л. С.

КРИЗИС ОБРАЗОВАНИЯ КАК КУЛЬТУРНЫЙ КРИЗИС 55

Заєць В. М.

М. МАКЛЮЕН ПРО ВПЛИВ ТЕЛЕБАЧЕННЯ
НА СВІТОГЛЯД ОСОБИСТОСТІ 58

Литвиненко К. О.

СЕПАРАТИЗМ ЯК ФЕНОМЕН
СОЦІАЛЬНОГО БУТТЯ ЕПОХИ МОДЕРНУ 61

Окорокова В. В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УТОПІЇ
В ПРАЦЯХ В. А. ЧАЛКОВОЇ..... 65

Остапова В. В.

ПРАКТИКИ «ДАУНШИФТИГА»
В СОВРЕМЕННОМ СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ 67

Свідло Т. М., Сторожик І. І.

РЕФОРМА ОСВІТИ: ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ..... 70

Соснін О. В.

ВЕКТОРИ ЗАГРОЗ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКИ
В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ..... 72

Старикова Г. Г.

ИМПЛИЦИТНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ЕСТЕСТВЕННОГО ЯЗЫКА 75

Сторожик М. І.

ОСВІТНЯ ТРАДИЦІЯ ЯК ВИТОК СТАНОВЛЕННЯ
І САМОЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІЇ..... 79

Тарасюк Л. С.

МОДЕЛИРОВАНИЕ – КРЕАТИВНОЕ РАЗРЕШЕНИЕ СИТУАЦИЙ..... 80

Шедяков В. Е.

ПЕРЕХОД ОТ ПРИОРИТЕТОВ ПОТРЕБИТЕЛЬСТВА
К ЦЕННОСТЯМ ТВОРЧЕСТВА – УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ
КУЛЬТУРНО-ЦИВИЛИЗАЦИОННОГО МИРА 85

НАПРЯМ 3. СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Волик В. М.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ WEB-РЕСУРСІВ
ЗАДЛЯ ЕЛЕКТРОННОЇ СЕГМЕНТАЦІЇ КОНТЕНТУ 90

Котула В. В.

ПРОБЛЕМА РЕФОРМУВАННЯ ООН..... 92

Салабай Ю. І.

РЕПРОДУКТИВНА РОЛЬ ЖІНКИ В КОНТЕКСТІ
ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ 95

Сенюра О. В.

ВИЩА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ЛІФТ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА..... 98

Тарапатова Н. М., Калениченко Р. А.

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН
В СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ 102

Чепурко Г. І., Привалов Ю. О.

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА:
РАЦІОНАЛЬНІСТЬ VS ТУРБУЛЕНТНІСТЬ?..... 104

Чорнописька Х. В.

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ..... 108

НАПРЯМ 4. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Андріїв М. О.

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МИРОТВОРЧИХ МІСІЯХ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ..... 112

Денисюк А. В., Карнаух А. А.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ПОБУДОВІ
ПОЛІТИЧНОГО ДІАЛОГУ МІЖ ВЛАДОЮ І ГРОМАДЯНАМИ 115

Дідук В. М.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АРСЕНАЛ ПОЛІТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ
ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ХХІ СТ..... 118

Івасечко О. Я.

АСЕАН ТА ЄС У ПОРІВНЯННІ: ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ 121

Ярошук Л. В.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ 2015 РОКУ – УДОСКОНАЛЕННЯ
ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА..... 126

НАПРЯМ 1. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Боровець І. Г.
аспірант

*Дипломатична академія України
при Міністерстві закордонних справ України
м. Київ, Україна*

ПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1 липня 2013 року Республіка Хорватія офіційно постала країною – 28-м членом Європейського Союзу, що стало шостим розширенням цієї інституції з 1950 року. Хорватія дала приклад дещо відмінний, як від попередніх розширень ЄС у 2004 та 2007 рр., так і від євроінтеграційних процесів, що охопили решту країн колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія.

Як і всі країни колишнього соцтабору, РХ мала низку структурних проблем – корупцію, слабкі інституції, недосконалу ринкову економіку тощо. Проте, вартими уваги є ті виклики, з якими не стикалися інші країни-кандидати, і які сформувалися під впливом специфічних зовнішньо – та внутрішньополітичних умов хорватської держави.

Так, певний час в країні не було консенсусу щодо набуття членства в ЄС. Справжні євроінтеграційні процеси в країні розпочалися лише у 2000 році, після відходу від влади ультраконсервативної політичної сили Хорватська демократична спільнота (ХДС). Глава партії і президент країни РХ Франьо Туджман, як прихильних ідеї національної держави особисто був скептичним з приводу багатонаціональних держав, зокрема й ЄС [7, с. 11]. Як писав колишній радник президента РХ М.Нобіло: «партія влади і сам Туджман великою мірою були єврофобами та підозрілими стосовно ліберальних європейській ідей, які через інтеграцію зменшують ідентичність малих народів» [10, с. 60].

Прогрес у відносинах з Брюсселем відбувся лише після смерті Туджмана у грудні 1999 року та поразки консервативних політичних сил на парламентських та президентських виборах у вересні-жовтні 2000 року, оскільки лише 5% громадян підтримували політику влади через корупційні скандали та систематичні зловживання владою представниками ХДС [8, с. 17].

Лише з приходом нової ліберально-демократично коаліції у 2000 році членство в ЄС набуває статусу стратегічної зовнішньополітичної мети хорватської держави.

20 жовтня 2001 року Хорватія підписала Угоду про стабілізацію та асоціацію. У лютому 2003 року РХ подала заявку на членство, в 2004 році отримала статус кандидата. У грудні 2004 року прийнято рішення про початок переговорів з Хорватією у березні 2005 р. за умов повного співробітництва з Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії (МКТЮ).

Питання співробітництва з МКТЮ неодноразово гальмувало процес євроінтеграції країни. Виснувши країнам Західних Балкан вимогу безумовної співпраці з Гаагою, Євросоюз зробив повну делегітимізацію екстремістських націоналістичних ідеологій передумовою для членства в ЄС [14, с. 5]. Це питання поствійно піднімалося Єврокомісією в оцінках прогресу виконання Загребом переговорних глав [3], та піддавалися критиці міжнародних громадських організацій у контексті забезпечення прав людини [6].

Жодне питання не поляризувало політичну сцену «післятуджмановської» Хорватії так, як питання співробітництва з МКТЮ. Протягом 2001-2004 років у відносинах Загреба і Брюсселя виникло напруження через висунення МКТЮ обвинувачень проти хорватських генералів Анте Готовіни, Рахіма Адемі та Яна Бобетко за скоєння військових злочинів. Це загальмувало початок переговорів про членство до жовтня 2005 року, а в грудні того ж року був заарештований та виданий міжнародному правосуддю хорватський генерал Анте Готовіна.

Обвинувачення проти хорватських генералів негативно сприймалося у хорватському суспільстві. У вересні 2002 року 84% хорватів були проти видачі Гаазі генерала Я. Бабетко, з них 71% були готові терпіти економічні та політичні санкції [8, с. 17]. У лютому 2005 року, 81,4% хорватів вважали А.Готовіну героєм, а 54,4% були проти його арешту [12, с. 1718].

Ці події стали викликом для євроінтеграційного вибору країни. Хорватські уряди І. Рачана (Соціал-демократична партія), а потім І. Санадера, який повернув ХДС до влади у 2003 році, опинилися у центрі обурення частини хорватського суспільства. Проте, під керівництвом І. Санадера Хорватська демократична спільнота відійшла від колишнього євроскептичного дискурсу та прийняла ідею щодо широкої коаліції за Європейський Союз [7, с. 18].

Питання співробітництва з МКТЮ було актуальним до кінця переговорного процесу. Загреб передав Гаазі всю документацію військового часу з ознакою «цілком таємно» та видав майже всю командну низку хорватських військовослужбовців, які брали участь у військових операціях. Останнім каменем спотикання стали так звані «артилерійські щоденники» – документи щодо дій хорватської артилерії під час визвольної операція «Буря» року 1995, існування яких було не доведено, і на видачі яких наполягав обвинувачувач МКТЮ С.Брамерц. Згодом, у 2012 році він заявив, що відкритих питань у відносинах між Гаагою та Загребом не існує [1].

На специфіку євроінтеграційного процесу Хорватії вплинули й негативні наслідки війни за незалежність 1991-1995 років – вигнання сербів, знищення їх майна. До критеріїв членства РХ в ЄС були додані умови сприяння поверненню біженців і розселених осіб (близько 300–350 тис. громадян сербської національності, які залишили країну під час військових подій; з них 120 тис. повернулося, але багато лише для упорядкування питання громадянства та майна, продовжуючи проживати поза межами РХ [6] – прим. авт.), повернення і відбудова їхнього майна (з 19280 сербських будинків, зайнятих хорватами, 19256 було повернено станом на 2005 рік. З 1995 року держава побудувала та реконструювала 146520 житлових будинків, 35% з яких для сербських громадян [9] – прим. авт.), забезпечення прав національних меншин, включно з їх репрезентацією в органах місцевої та центральної державної влади, органах правосуддя та поліції.

Переговори про членство тривали з 2005 по 2011 роки. У період з 2007 по 2011 р. Європейська Комісія ухвалювала «звіти про прогрес» Хорватії, в яких здебільшого оцінювала її як країну з функціональною ринковою економікою та демократією зі стабільними інституціями, які гарантують верховенство права та основні права людини [4]. Найбільшої критики Загреб зазнавав за неефективну реформу правосуддя, порушення принципів ринкових відносин та недосконалий захист національних меншин.

Загребу вдалося суттєво реформувати судову галузь, створити ефективні антикорупційні механізми та передумови для працевлаштування представників національних меншин в органах державної влади, майже вирішити проблемні питання біженців та розселених осіб (передусім у сфері майнових прав), а також вирівняти співробітництво з Гаазьким трибуналом. У сфері ринкових відносин уряд РХ вирішив тривалу проблему реструктуризації державних підприємств суднобудівної галузі, взявши на себе виплату їхніх боргів у сумі 1,54 млрд. євро і відкривши цим можливість їхньої подальшої приватизації [2].

Незважаючи на ці позитивні зміни, з 2007 до 2009 року процес європейської інтеграції РХ був пригальмований через територіальний спір зі Словенією. Блокуючи переговорний процес, Любляна намагалася змусити Загреб вирішити на її користь питання проведення лінії взаємного кордону і суперечку навколо питання виходу Словенії до відкритого моря. Згодом обидві країни досягли домовленості про вирішення цього кордонів у Міжнародному арбітражному суді паралельно з початком вступних переговорів.

У 2011 році була підписана Угода про вступ РХ до Євросоюзу, а у січні 2012 р. відбувся всенародний референдум щодо цього питання. Напередодні референдуму далеко не всі аналітики передбачали позитивний результат, оскільки майже увесь процес євроінтеграції РХ позначався високим рівнем євроскептицизму громадян, що стало справжнім викликом для євроінтеграції. Рівень недовіри до Євросоюзу був більш-менш постійним – близько 54% протягом 1995-2005 років. У 2004 року ця кількість сягла 40% і трималася майже незмінною до кінця процесу [11].

Європарламент у резолюції 17 лютого 2011 р. висловив занепокоєння низьким рівнем підтримки членства в ЄС хорватським населенням [5]. Явка на референдумі склала 43,51% громадян, що було найнижчою явкою за часів незалежної Хорватії. З них 66,27% висловилися на користь членства РХ в ЄС, 33,13% – проти. Не в останню чергу позитивний результат референдуму забезпечили зміни до Конституції 2010 роц, які допускали прийняття рішення простою більшістю голосів громадян, що вийшли на референдум (а не 2/3 від зареєстрованих виборців, як було раніше) [13].

Отже, процес набуття Хорватією членства в Євросоюзі був доволі складним та мав суттєві перепони як міжнародного (співробітництво з МКТЮ, територіальний спір зі Словенією), так і внутрішньополітичного характеру (відсутність тривалий час консенсусу щодо євроінтеграції, подолання післявоєнних проблем). Незважаючи на певні коливання, офіційний Брюссель все-такі вирішив справу на користь Хорватії, зваживши як її суттєвий прогрес у пристосуванні до критеріїв ЄС, так і політичні наслідки від приєднання цієї невеликої держави до сім'ї європейських країн.

ЛИТЕРАТУРА

1. «Bramerc: Nema otvorenih pitanja između Hrvatske i tužilaštva». Blic online, 03.05.2012 – <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/320310/Bramerc-Nema-otvorenih-pitanja-izmedju-Hrvatske-i-tuzilastva>
2. «Država preuzela otplatu dugova brodogradilišta: Iz džepa poreznih obveznika uzet će 11,3 milijardi kn». Vecerni list, 12.05.2011 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.jutarnji.hr/brodogradilista--restrukturiranje--drzava-preuzela-otplatu-dugova-brodogradilista-od-cak-11-3-milijardi-kuna/945463/>
3. European Commission Interim Report from the Commission to the Council and the European Parliament on reforms in Croatia in the field of judiciary and fundamental rights (negotiation chapter 23, Brussels, 2 march 2011 com (2011) 110 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/hp/interim_report_hr_ch23_en.pdf
4. European Commission Progress Reports on Croatia // Available at: <http://www.mvep.hr/hr/hrvatska-i-europska-unija/pregovori/izvjesca/europska-komisija0/>
5. European Parliament resolution of 16 February 2011 on the 2010 progress report on Croatia // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0059+0+DOC+XML+V0//EN>
6. Human Rights Watch. Broken Promises: Impediments to Refugee Return to Croatia, September 3, 2003 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.hrw.org/reports/2003/croatia0903/>.
7. Jović, D., Hrvatska vanjska politika pred izazovima članstva u Europskoj Uniji, Politička misao, god. 48, br. 2, 2011, str. 7-36.
8. Jović, D, 2009: Croatia after Tudjman: the ICTY and Issues of Transitional Justice, u: Juddy Batt I Jelena Obradovic (ur.), War Crimes, Conditionality and the EU integration in Western Balkans, Challiot Papers, br. 116, lipanj 2009. – PP. – 13-29.
9. Mesić Milan, Bagić, Dragan, 2011: Manjinski povratak u Hrvatsku - studija otvorenog procesa, Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice https://bib.irb.hr/datoteka/603986.Manjinski_povratak_2011_final.pdf.
10. Nobile, Mario, 2000: Hrvatski feniks: Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990-1997, Globus, Zagreb, – 656 str.
11. Ott, Katarina. The Crisis in South East Europe – the Case of Croatia in: W. Bartlett and V. Monastiriotis, eds. *South East Europe after the Economic Crisis: a New Dawn or Back to Business as Usual?* London: London School of Economics and Political Science: LSE European Institute, 2010, PP. 71-79.
12. Pavlaković, Vjeran(2010) «Croatia, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, and General Gotovina as a Political Symbol», *Europe-Asia Studies*, 62: 10, – PP. 1707-1740.
13. Razvoj pravnog okvira za referendum. / Zagreb, 2013 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://referendumi.org/povijest/pravni-okvir/>
14. War Crimes, Conditionality and the EU integration in Western Balkans, Challiot Papers, br. 116, lipanj 2009. – 107 pp.

Буглай Н. М.

кандидат історичних наук, доцент

*Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна*

ПОЛЬСЬКО-БІЛОРУСЬКЕ ТА ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В 1995-2005 РР.

Розвиток двостороннього польсько-білоруського та польсько-литовського співробітництва протягом 1995-2005 років відбувався в контексті формування оновленої східної зовнішньої політики Республіки Польща та був якісно новим. Обидва напрями були суттєво різними із-за причин внутрішньополітичного розвитку Білорусі та Литви з часів набуття незалежності, а також наявною є низка чинників проблемного характеру.

Польсько-білоруські міждержавні відносини за період 1995-2005 років, як в контексті східної політики, так і в загальній системі міждержавних, білатеральних відносин Республіки Польщі, можна визначити як складні й проблематичні.

Зміни у двосторонніх польсько-білоруських дипломатичних зв'язках відбулися після оголошення 25 серпня 1991 року Білоруссю державної незалежності. Сейм РП офіційно підтримав незалежність сусідньої республіки 31 серпня 1991 року і наступного, 1992 року сторони вже налагодили дипломатичні відносини [1]. Декларація «Про добросусідство, взаєморозуміння та співробітництво» була підписана головою Ради Міністрів Білорусі В. Кебічем та прем'єр-міністром Польщі Кшиштофом Білецьким у Варшаві 10 жовтня 1991 року, підкреслювала визнання суверенітету країн, принципи рівноправності, не втручання у внутрішні справи сторін, і непорушність кордонів, а саме, що кожна зі сторін відмовляється від будь-яких територіальних претензій і обіцяє не висувати їх у майбутньому [2].

Білорусь із 25 серпня 1991 року фактично отримала можливість проведення незалежної зовнішньої політики і розбудови нової системи білатеральних легітимних та рівноправних відносин, в контексті усвідомлення необхідності пошуку нових партнерів у міжнародних відносинах, але реально, принципово це не внесло якісних змін у загальну зовнішньополітичну доктрину Білорусії. Події наступних років показали, що відносини Білорусі та Польщі не є простими і однозначними.

Розходження пріоритетів польсько-білоруської співпраці визначилося вже у листопаді 1996 року. 24 листопада 1996 року в Білорусії було проведено референдум щодо змін в конституції в контексті концентрації усієї реальної влади в одних руках – президента О. Лукашенка. Конституційна криза та арешти опозиційних діячів Білорусії викликали занепокоєння польської сторони щодо демократії в країні і за ініціативою Квасневського О. та за підтримки президентів Литви і України, видали Ухвалу щодо ситуації в Білорусії. Сейм Республіки Польща прийняв ухвалу «Про ситуацію в Білорусії». Цей жест білоруське керівництво осудило і розцінило як втручання у внутрішні справи [3].

З точки зору дистанціювання Білорусії від Польщі і чітке спрямування зовнішньої політики у сторону Росії було також викликано власне євроатлантичним позиціонуванням Республіки Польщі за цей період. Хоча, слід зазначити, що Білорусія і набагато раніше негативно оцінювала як східне розширення НАТО, і особливо вступ до нього Польщі. Як наслідок – критичне розходження пріоритетів обох сторін і активна інтеграція Польщі до НАТО та ЄС, а Білорусія активізувала співробітництво із Росією. Перспектива вже у найближчому часі приєднання Польщі до НАТО лише загострила і так проблематичні польсько-білоруські міждержавні відносини.

За період 2000-2002 років міждержавне польсько-білоруське співробітництво відбувалось в межах торгово-економічних зв'язків і транскордонного співробітництва в межах діяльності єврорегіонів, насамперед, єврорегіону «Буг» [4], Угоду про створення якого було підписано 29 вересня 1995 року у м. Луцьк. Білорусь приєдналась до неї у травні 1998 року. Метою співпраці Люблінського воєводства, Волинської області, Львівської області та Брестської області є активізація розвитку соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших зв'язків між його учасниками в рамках розробки та реалізації спільних проєктів, спрямованих на розвиток бізнесу, гуманітарної сфери, розбудову кордону та створення прикордонної інфраструктури, охорону навколишнього середовища, розвиток місцевого самоврядування.

Після 2003 року активізувались двосторонні зустрічі на рівні президентів О.Лукашенко і О.Квасневського, прем'єр-міністрів, міністрів. Таким чином, східна політика Польщі щодо Білорусії була найпроблематичнішою поряд із євроінтеграційною політикою Литви та багатовекторною зовнішньо-політично орієнтованою Україною, із-за причин специфічного внутрішньополітичного розвитку Білорусії та наявного потужного впливу Росії на білоруську внутрішню і зовнішню політику. Як позитив, слід зазначити, спрямованість зовнішньої політики Польщі до Білорусії як до суб'єкта міжнародних відносин, хоча загальноєвропейська думка схилилась до пріоритетності відносин з Білорусією через Росію і не вбачала у Білорусії рівноправного партнера.

Польсько-литовські міждержавні відносини за період 1995-2005 років характеризуються динамікою розвитку майже у всіх традиційних сферах співробітництва, за характером вони є паритетними. Відносини Республіки Польщі та Литовської Республіки спираються здебільше на тверду основу чинних двосторонніх договорів, у т.ч. на Декларацію про дружні відносини та добросусідську співпрацю між двома країнами від 13 січня 1992 року міністрів закордонних справ К.Скубішевського та А.Саударгаса, підписану у Вільнюсі [5].

У 1994 році внаслідок тривалих переговорів, по суті, зміни зовнішньополітичних орієнтирів Литви в контексті її євроатлантичних прагнень, президентами Лехом Валенсою та Альгідрасом Бразаускасом було підписано вже відповідно юридичним нормам – Угоду між Республікою Польща та Литовською Республікою про дружні відносини та добросусідську співпрацю, укладений в Вільнюсі 26 квітня 1994 року [6], яка містила гарантії непорушності кордонів й визнання прав литовської та польської меншин у своїх країнах.

По суті, можна стверджувати, що з 1994 року відбулась зміна парадигми у польсько-литовському співробітництві, і цілком виважено її можливо харак-

теризувати в цілому дією чинників зовнішньополітичного об'єктивного характеру, а саме, консенсусом Польщі з Литвою щодо необхідності спільних, активних, узгоджених дій стосовно просування у євроатлантичному інтеграційному напрямі. В більшій мірі, на допомогу розраховувала Литва, отже, це і було головним критерієм її компромісів, а Польща в більшій мірі вже апріорі була готова була до консенсусу у вирішенні проблемних питань.

Польсько-литовське стратегічне політичне партнерство визначилося у створенні в 1997 році Консультаційної Ради при президентах обох країн, у формуванні Польсько-литовської Парламентської Асамблеї та Ради міжурядового співробітництва.

Після 2004 року, приєднання Польщі і Литви до ЄС і НАТО, обидві сторони активно намагались використати переваги європейської інтеграції і продовжили динамічну розбудову добросусідських білатеральних відносин. Польську зовнішню політику до Литви можна саме із 2004 року можна фактично знівелювати із її східної політики Республіки Польща, адже ці двосторонні відносини і офіційно на європейському рівні стали рівноправними між двома країнами Європейського Союзу [7]. З точки зору двосторонньої співпраці, а не пошуку історичних кривд, особливої уваги заслуговує і внутріполітична подія у Литві, а саме – імпічмент Роландаса Паксаса, і перемога у позачергових президентських виборах в літку 2004 року Валдаса Адамкуса, який вже був президентом протягом 1998 та 2003 років [8]. Симптоматично, що перший закордонний візит нового президента Литви відбувся у Польщу і саме завдяки активній співпраці лідерів двох сусідніх держав вдалось дійти спільного порозуміння і у злагоджених спільних двосторонніх діях під час політичної кризи в Україні у дні так званої «помаранчевої революції». Таким чином, саме за період 1995-2005 років були закладені основи добросусідських зв'язків із орієнтацією на поглиблення євроатлантичної інтеграції та якісного покращення білатеральних зв'язків.

Тож, особливістю еволюції східної зовнішньої політики Польщі в білорусько-литовському контексті можна відзначити її відкритий, цілком врівноважений та прагматичний характер. Адже відкритість до східних сусідів «першого порядку» Литви, Білорусі, по суті визначало і спрямованість як на незалежність цієї східної політики від Росії, так і на зменшення російського впливу. Із Литвою Польща демонструвала паритетні відносини як партнера з євроінтеграційних змагань, а білоруський вектор є одним із найпроблематичніших напрямів співпраці через причини російсько-орієнтованого авторитарного режиму Лукашенко, ментально-культурної радянської білоруського суспільства та суттєвої різниці геополітичних пріоритетів Польщі та Білорусії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kukułka J. Traktaty sąsiedzkie Polski odrodzonej. - Wrocław, 1998. – 100 p.
2. Traktat między Rzeczpospolita Polska a Republika Litewska o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzony w Wilnie dnia 26 kwietnia 1994 r. www.abc.com.pl/serwis/du/1995/0071.htm.
3. Podgórzńska R., Polityka zagraniczna Polski w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej. – Toruń, 2009. – P. 130-131.

4. Hyndle Joanna, Kutysz Miryna. Stosunki Polski z Litwa, 2004-2006 // Rocznik polskiej polityki zagranicznej. – 2007. – P. 156-159.
5. Menkiszak M., Piotrowski M.- J. Polska polityka wschodnia. Ewolucja stosunków z Rosją, Ukrainą i Białorusią. Polityka zagraniczna RP 1989–2002 / red. R.Kuzniara, K.Szczepaniaka. – Warszawa, 2002. – 223 p.
6. Deklaracja o dobrym sąsiedztwie, wzajemnym zrozumieniu i współpracy między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Białorus (Warszawa, 10 października 1991 r.) // Zbiór Dokumentów. – 1992. – № 2. – 19 s.
7. Kucsinszkaja Marina. Novaja paragyigma polskoj vosztocnoj polityki // Pro et Contra 1998. – № 2. – 27 p.
8. Європеіон «Буг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voladm.gov.ua/>

Годлевська В. Ю.

доктор історичних наук, професор

*Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна*

ПРОБЛЕМА БАСКСЬКОГО ТЕРОРИЗМУ В РОКИ ПРАВЛІННЯ ІСПАНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ (1982–1996 РР.): ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

В останній чверті ХХ ст. Іспанія здійснила успішний перехід від авторитарного до демократичного суспільства. Трансформація франкістського авторитарного режиму в демократичний пройшла через класичних три етапи: підготовчий (лібералізація), етап прийняття рішень (встановлення демократії) та фазу адаптації (консолідації або утвердження демократії). Період консолідації демократичного режиму припав на час правління Іспанської соціалістичної робітничої партії (1982–1996 рр.).

Окремою проблемою, що стала на перешкоді консолідації демократії, виявилась проблема *баскського тероризму*. Баскський сепаратизм має глибокі історичні корені й пов'язаний з культурно лінгвістичною своєрідністю баскських земель, що простягаються вздовж Біскайської затоки і охоплюють територію по обидві сторони Піренеїв. Тому наукових досліджень цієї проблеми існує чимало. Ми зупинимось лише на характеристиці окремих робіт.

Серед ґрунтовних досліджень проблеми тероризму варто виділити працю іспанського політолога І. Санчес Куенка «ЕТА проти держави: стратегії тероризму». Автором досліджено різні стратегії, якими керувалась терористична організація басків ЕТА протягом своєї історії, щоб досягти мети: відокремлення Країни Басків від Іспанії. І. Санчес Куенка виокремив наступні етапи їх стратегії: 1968 – 1978 рр. – революційна боротьба; 1978 – 1998 рр. – війна з державою на виснаження Ідержави; 1998 – 2000 рр. – співпраця с націоналістичними басксь-

кими партіями. На жаль, у книзі не розглядається докладно стратегія держави. Стратегії переговорів дали поганий результат. Стратегія «брудної війни» (діяльність антитерористичних організацій ГАЛ) протягом 1983-87 рр. призвели до зворотних наслідків. У теоретичному плані автор порекомендував включити нового актора в це протистояння: громадську думку [1].

В російській науці цю проблему ґрунтовно досліджує О. А. Орлов [2; 3; 4; 5]. У його монографії «Проблема тероризму в Іспанії» розглянута одна з найгостріших проблем сучасної Іспанії – політичний тероризм, головним ідеологом якого, а також організатором і виконавцем злочинних діянь виступає екстремістська організація ЕТА, що виражає інтереси найбільш радикального сегмента баскського націоналізму. Автор розкриває історичні корені баскського екстремізму, аналізує його еволюцію, подає детальну інформацію про діяльність ЕТА тощо. Досліджено взаємозв'язок між націоналізмом та тероризмом. На питання, чому баскський тероризм не зник разом з франкізмом, автор стверджує, що в діяльності ЕТА існувала мета – боротьба в будь-яких умовах за самовизначення та незалежність баскського народу [3].

Знаний російський іспаніст С. М. Хенкін виокремлює у боротьбі ЕТА з іспанською державою чотири етапи. На першому етапі (1968–1978 рр.), взявши курс на розгортання революційного руху проти франкізму, етарівці (члени ЕТА) діяли за схемою: акція – репресія – акція. Другий етап (1978–1998 рр.) терористи визначали як «війну на виснаження». Вбивства здійснювалися з метою тиску на владу, щоб їй не лишилося нічого іншого, крім як задовольнити висунуті їй вимоги. Третій етап (1998–2003 рр.) почався після того, як бойовики усвідомили, що «війна на виснаження» програна. З охолодженням відносин з Баскською націоналістичною партією (БНП) в діяльності ЕТА настав четвертий етап (триває донині), коли організація залишилася без чіткої програми [6; 7; 8].

Монографія С. М. Хенкіна і О. С. Самсонкіної «Баскський конфлікт: витоки, характер, метаморфози» представляє безсумнівний науковий і політичний інтерес. У монографії вперше у російській літературі всебічно досліджується баскський конфлікт – протистояння радикальних націоналістів Країни Басків іспанській державі та іншої, помірно налаштованої частини соціуму з приводу доцільності політико-територіального розмежування з Іспанією і визначення найбільш імовірного територіального статусу регіону. Велика увага приділяється розкриттю політичних поглядів Сабіно Арани – засновника баскського націоналізму, ідеології та політики створеної ним Баскської націоналістичної партії. Автори аналізують баскський конфлікт в хронологічному плані, показуючи, як на кожному великому історичному етапі змінювалися склад його учасників та їх ідейно-політичні платформи, відносини з центральною владою і між собою. Особлива увага приділяється вивченню ЕТА – терористичної, радикально-націоналістичної організації, яка понад півстоліття веде боротьбу за відокремлення Країни Басків від Іспанії. В роботі використовується широке коло джерел (праці, мемуари та листи баскських та іспанських політиків, сучасників описуваних подій, статистичні матеріали і соціологічні дослідження, періодичні видання) [9].

Викликає науковий інтерес монографія А. Ландбасо Ангуло та А. М. Коновалова «Тероризм та етнополітичні конфлікти» [10]. Автори аналізують проблему сучасного тероризму на прикладі відносно благополучної Країни Басків, що

суттєво відрізняється по всіх основних параметрах від тих неспокійних частин світу, де саме невлаштоване життя служить живильним середовищем для тероризму. Автори вважають, що «історія конфлікту в Країні Басків повчальна, бо демонструє розмитість меж між поняттями «терорист» і «борець за свободу», «схильність до такого роду лукавства є подвійним стандартом» [10, с. 11].

Особливостям розвитку сепаратизму в Іспанії після падіння диктатури Ф. Франко (Країна Басків, Каталонія, Галісія) присвячена кандидатська дисертація Белової К. А. Автор стверджує, що протягом тривалого періоду іспанська влада намагалася відповісти баскам їх же зброєю – терором. Неприпустимості подібних дій з боку держави підтверджують підсумки невдалих дій спеціалізованої антитерористичної групи звільнення – GAL. Те, що іспанська влада крізь пальці дивилися на ці промахи, в підсумку призвело до гучного скандалу, який завершився відставкою і судовим переслідуванням декількох високопоставлених чиновників з оточення прем'єр-міністра Ф. Гонсалеса [11].

Ф. Х. Лера Рамо та Р. Леонісіо Кальво сформували першу базу даних, в якій систематизована документальна інформація про обставини викрадень, скоєних в Іспанії ЕТА та їх організаціями з 1970 по 1997 роки [12].

Грунтовним дослідженням є дисертаційна робота М. А. Поведа Кріадо «50 років ЕТА: чи сумісні діалог і переговори з ЕТА з її поразкою?» На думку автора, щоб протистояти тероризму треба мати на увазі багато важливих чинників, зокрема усвідомлювати особу терориста, стан розвитку суспільства, міжнародне співробітництво, роль жертв та засобів масової інформації. Переговори з терористами, що мали місце протягом тривалого часу, є марними зусиллями, вказує М. А. Поведа Кріадо [13].

Суттєву інформацію з досліджуваної проблеми містять праці іспанських науковців С. дель Пабло Контрераса, Ф. Х. Лера Рамо, російських науковців Г. І. Волкової, Н. Є. Анікеєвої, Є. Г. Черкасової, А. Сентябряова, Є. А. Нарочницької та інших. Науковці зазначають, що баскський націоналізм має глибоке історичне коріння, а тероризм є проявом екстремістських настроїв націоналістичних угруповань [14–23].

Таким чином, аналіз стану наукової розробки проблематики демонструє репрезентативність зарубіжної історіографії та необхідність поглиблення вивчення зазначеної проблематики в Україні, зокрема вплив проблеми тероризму на процес утвердження демократії в іспанському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Sanchez-Cuenca, Ignacio. EТА contra el Estado. Las Estrategias del Terrorismo / Ignacio Sanchez-Cuenca. – Barcelona: Tusquets Editores, 2001. – 271 p.
2. Орлов А.А. Глубинные исторические корни проблемы национализма и сепаратизма в современной Испании / А.А. Орлов // Вестник МГИМО Университета. – 2013. – № 4. – С. 177–186.
3. Орлов А.А. Проблема терроризма в Испании: ЭТА – «ударный отряд» баскского национализма / А.А. Орлов. – М.: «Русская панорама», 2009. – 192 с.
4. Орлов А.А. Терроризм в Испании: международный аспект / А.А. Орлов // Обозреватель. – 2011. – № 9. – С. 65–73.
5. Орлов А.А. Проблема терроризма в Испании на современном этапе / А.А. Орлов // Обозреватель. – 2009. – № 12. – С. 55–61.

6. Хенкин С.М. ЭТА: рассвет и кризис националистического терроризма в Испании / С.М. Хенкин // *Полития*. – 2011. – № 4 (63). – С. 155–171.
7. Хенкин С.М. Националистический терроризм: ЭТА в Испании / С.М. Хенкин // *Актуальные проблемы Европы*. – 2003. – № 1. – С. 173–195.
8. Хенкин С.М. ЭТА и испанская демократия / С. М. Хенкин // *Вестник МГИМО Университета*. – 2011. – № 2. – С. 75–81.
9. Хенкин С.М. Баскский конфликт / С.М. Хенкин, Е.С. Самсонкина. – Москва: МГИМО, 2011. – 380 с.
10. Ландабасо Ангуло А.И., Коновалов А.М. Терроризм и этнополитические конфликты. – М.: Огни, 2004. – 1: Из истории басков. – 384 с.; 2: Терроризм сегодня. – 416 с.
11. Белова К.А. Особенности развития сепаратизма в Испании после падения диктатуры Ф. Франко (Страна Басков, Каталония, Галисия): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук / К.А. Белова. – Москва, 2004. – 21 с.
12. Llera Ramo F.J., Calvo Rafael L. Los secuestros de ETA y sus organizaciones afines, 1970-1997: una base de datos / Francisco José Llera Ramo, Rafael Leonisio Calvo // *Revista española de ciencia política*. – 2015. – N°37. – P. 141–160.
13. Poveda Criado M. A. 50 años de ETA ¿Es compatible el diálogo y la negociación con ETA con su derrota? / Miguel Angel Poveda Criado. – Madrid: la Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2010. – 569 p.
14. Santiago de Pablo Contreras. Violencia sin guerra la sociedad vasca y el terrorismo de ETA en el umbral del siglo XXI / Santiago de Pablo Contreras // *Nómadas*. – 2003. – N 19. – P. 168–175. Режим доступа 12.10.2015: <http://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3992773.pdf>
15. Francisco José Llera Ramo. ETA medio siglo de terrorismo y limpieza étnica en Euskadi / Francisco José Llera Ramo // *Sistema: Revista de ciencias sociales*. – 2010. – N°231. – P. 3–46.
16. Аникеева Н. Испания против терроризма / А. Аникеева // *Современная Европа*. – 2005. – № 3. – С. 63–74.
17. Волкова Г.И. Истоки и современные реальности баскского терроризма / Г.И. Волкова // *Терроризм в современном мире: истоки, сущность, направления, угрозы*. – М.: Ин-т социологии РАН, 2003. – 358 с.
18. Волкова Г.И. Баскский терроризм и политика регионального автономизма в Испании / Г.И. Волкова // *Мировая экономика и международные отношения*. 2002. – № 2. – С. 93–97.
19. Политическая история Испании XX века: Учеб. пособие/ Г.И. Волкова, А.В. Дементьев. – М.: Высш. Шк., 2005. – 191 с.
20. Черкасова Е. Страна басков: терроризм и борьба за самоопределение / Е. Черкасова // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2002. – № 10. – С. 47–56.
21. Сентябрьев А. Проблема терроризма в Испании: Поучительный опыт / А. Сентябрьев // *Обозреватель*. – М., 2000. – № 3. – С. 34–38.
22. Нарочницкая Е.А. Терроризм и демократия (на примере этнического терроризма в странах запада) / Е.А. Нарочницкая // *Актуальные проблемы Европы*. – 2003. – № 1. – С. 27–59.

Гузь Н. Г.
аспірант II року навчання

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

УКРАЇНОФІЛИ ТА УКРАЇНОСКЕПТИКИ В РАДІ ЄВРОПИ

Сучасні потуги України реалізувати свої євроінтеграційні прагнення зумовлюють необхідність вивчення усіх аспектів взаємодії держави з країнами Європи. Оскільки процеси, які тривають в Україні, ґрунтуються на запозиченні практичного досвіду європейських демократій, то актуальним постає дослідження співпраці України з європейськими організаціями, які розвивають демократію [1; 9]. Такою організацією, перш за все, виступає Радою Європи, яка допомагає державам інтегруватися не лише до правового, а й політичного та економічного європейського простору.

Співробітництво України з Радою Європи залежить як від розвитку нашої країни, так і від налаштування самої організації до держави. Саме тому надзвичайно важливим є розуміння внутрішньої налаштованості до держави окремих країн-членів організації, що є визначальним чинником перспектив співпраці будь-якої країни з Радою Європи, як і з іншими організаціями та інституціями. Особливо яскраво це «внутрішнє ставлення» проявляється при прийнятті організацією нового члена. Так, в одному випадку це йде на користь країни, в іншому – навпаки. Прикладом першого варіанту можуть слугувати країни Центральної Європи – Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, – до яких Рада Європи мала хороше налаштування, а тому для них було полегшене проходження підготовчого етапу, прискорений перебіг необхідних для одержання членства в організації «процедурних» моментів і перетворене де-факто на просту формальність здобуття членства в організації. В іншому випадку, внутрішнє налаштування Ради Європи до деяких країн (наприклад, Туреччина й Україна) ускладнило їх процес адаптації до заявлених організацією вимог, створило ситуацію, в межах якої перепони виникали на кожному кроці. Проте, не варто вважати що внутрішнє налаштування Ради Європи до певної держави є безпідставним. Так, якщо говорити про вступ України до Ради Європи, то наша держава зіткнулася з жорсткістю цієї організації, бо грубо порушувала строки виконання частини зобов'язань, у тому числі й скасування смертної кари. Хоча, варто зауважити, що це було внаслідок ряду об'єктивних і суб'єктивних обставин: складної економічної ситуації, браку відповідальності, відсутності узгодженої діяльності законодавчої і виконавчої гілок влади. Тим не менш, Україна виконала основні вимоги Ради Європи стосовно вступних зобов'язань і отримала членство в цій організації.

Варто відмітити те, що сприйняття Радою Європи саме України визначається насамперед такими основними аспектами:

– чітко неоднаковим усвідомленням цивілізаційної близькості і навіть ідентичності українців та європейців. Мається на увазі, що для української сторони ця близькість є незаперечною, і навіть історично вкоріненою ще з моменту іс-

нування Київської Русі, а для європейської сторони ця близькість викликає серйозні сумніви, часом навіть беззастережні заперечення;

– достатньо прискіпливим ставленням Ради Європи до України. Це пояснюється тим, що Україна з різних причин (внутрішніх, зовнішніх, об'єктивних та суб'єктивних) змарнувала свій шанс увійти до першої у XXI столітті «хвилі» євророзширення, разом з країнами Вишеградської групи, Балтії, а також Словенією, Мальтою, Кіпром. Внаслідок цього політика офіційного Києва отримала негативне забарвлення в очах європейської спільноти, що, зрештою, призвело до об'єднання України в один «пакет» з проблемними Грузією, Білоруссю, Молдовою, а також Азербайджаном та Вірменією;

– суперечливою міжнародною репутацією України. Якщо говорити детальніше, то Україна в очах сучасної європейської спільноти, Ради Європи в тому числі, постає як відверто «проблемна», неблагополучна країна, яка перебуває на стадії глибоких трансформаційних перетворень на шляху від соціально-економічної та державно-політичної системи, сформованої за часів СРСР, до повноцінної ринкової економіки й демократичного устрою;

– геополітичними й геостратегічними інтересами та цілями Європейського Союзу й Ради Європи, а також їх провідних країн-членів. Варто відмітити, що з перебігом часу ці інтереси змінювалися, проте виявляли помітну тенденцію стійкої спадкоємності з інтересами й цілями відповідних суб'єктів міжнародних відносин як у більш, так і в менш віддаленому минулому. В результаті, Україна опинилася в умовах, коли є всі підстави для того, аби відчувати розчарування результатами своїх відносин з ЄС та Радою Європи, що пояснюється значним розривом між самооцінкою та очікуваннями української сторони, а також між реальною ситуацією, міжнародною репутацією України та сприйняттям її Європою.

Зрештою, якщо ж говорити про внутрішнє налаштування європейського співтовариства і Ради Європи до України на сучасному етапі, то варто зазначити, що воно не є гомогенним. Так, в цій європейській організації є українофіли, україноскептики та країни-учасниці з нейтральною чи пасивною позицією у питанні щодо України [2].

Так, українофілами виступають, перш за все, наші східні сусіди – Польща та Литва. Найяскравіше свою прихильність до України виявляє, звичайно ж, Польща, попередній Президент якої – Броніслав Коморовський – став відомим «адвокатом України в Європі» [3]. І хоча сучасний Президент Анджей Дуда проводить більш гнучку політику, проте Польща й сьогодні загалом лишається проукраїнською в Раді Європи. Позицію Литви й Польщі можна пояснити тим, що ці держави бояться російського впливу на Україну та розширення Митного Союзу. Також до українофілів у Раді Європи можна зарахувати Чехію, Румунію, Болгарією, Угорщину, Словаччину, Латвію та Естонію, які підтримують Україну [4].

До скептично налаштованого табору слід відносити невеликі країни Західної Європи, серед яких впливова Німеччина, а також Франція, Данія і Нідерланди. Варто відмітити, що позиція Німеччини часом є вирішальною в певних питаннях під час ухвалення рішень стосовно України, адже саме з Німеччиною рахуються інші держави-члени.

Особливу увагу варто звернути на позицію російської сторони в Раді Європи, яка, під час кризи в Україні 2013-2015 років, мало чим відрізняється від їхньої позиції на інших міжнародних форумах. Росіяни не гребують публічними ультиматумами, демаршами, спотвореннями фактів та абсурдних звинувачень. Ними використовується тиск і спекуляції двосторонньою проблематикою, економічними питанням, іноді можемо говорити про політичну корупцію. Особливо яскраво це помітно в стінах Парламентської Асамблеї, де парламентарі мають більше простору для маневрування між політичними позиціями та подекуди забувають про базові принципи демократії. Проте варто зауважити, що українській делегації за ці два роки вдалося окреслити в Раді Європи чіткі позиції щодо анексії Криму та військової агресії Кремля на Донбасі. Звичайно, це значно зменшило можливості для маневру як росіянам, так і їх союзникам, проте офіційний Кремль все ж таки має сильніші позиції в організації.

Що стосується нейтральних країн у Раді Європи, то абсолютно «байдужих» по відношенню до України немає, проте до них наближаються держави середземноморського басейну – Португалія, Іспанія, Італія, Греція. Їх позиція зумовлена тим, що Україна цікавить їх меншою мірою, на відміну від наших безпосередніх сусідів, а тому вони притримуються нейтрального полюсу. Водночас, проблема полягає ще й в тому, що коли європейські держави обговорюють українські питання, дуже рідко йдеться саме про Україну, найчастіше – це обговорення розширення, або політики Росії [5]. Достатньо проблематичним для Європи є й те, що її держави настільки захоплені або проблемами власної політики, або якимись стратегічними схемами, що просто не бачать достатньо великої країни.

Слід відмітити й те, що останнім часом Україна почала втрачати своїх прихильників, як в Раді Європи, так і в Європейському Союзі. Для прикладу, Швеція, яка донедавна оптимістично ставилась до України і спільно з Польщею лобіювала її питання, зараз стала на шлях перетворення в досить серйозного скептика, що пояснюється розчаруваннями в українському керівництві, яке зумовлене малоефективністю української влади [2].

Підводячи підсумки, варто зазначити, що Україна зараз перебуває в дуже складній ситуації, а задля виходу з неї правлячим елітам просто необхідно скласти чіткий план подальшого розвитку, зокрема визначити свої позиції щодо зовнішньополітичного вектору і щодо місця держави на міжнародній арені. Безумовним фактором становлення кожної європейської держави як повноцінного учасника міжнародних відносин, є участь у роботі Ради Європи. Задля ефективної взаємодії з цією організацією державі просто необхідно з'ясувати налаштування до неї країн-членів, адже саме це в подальшому дасть змогу врахувати всі проблемні моменти, посприяти їх недопущенню, а також проводити успішну політику у сфері переведення скептично налаштованих членів організації в табір «прихильників».

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство/За редакцією академіка НАПрН України О.В. Зайчука. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2013. – 546 с.

2. Горбач В. Євросоюз поділився на три групи у ставленні до України. – Режим доступу: http://ipress.ua/news/evrosoyuz_podilyvsya_na_try_grupy_u_stavlenni_do_ukrain_analityk_19277.html
3. Андрусечко П. «Українооптимісти» та «україноскептики»: хто є хто в Європі. – Режим доступу: <http://www.redaktorext.polskieradio.pl/5/39/Artykul/133949>
4. Головка О. Польща: у другому турі українооптимісти//Урядовий кур'єр. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/polsha-u-drugomu-turi-ukrayinooptimisti/>
5. Марко Ді Ліддо. Погляд з Італії на Україну: хто в Римі підтримує Київ і чому є ті, хто проти? – Режим доступу: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/06/2/7034332/view_print/

Івасіків В. В.
студент IV курсу

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, України*

СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРШІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ ТЕВТОНСЬКОГО ОРДЕНУ ІЗ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКИМ КНЯЗІВСТВОМ У НІМЕЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ХІХ-ХХ СТ.

У статті досліджуються питання перших серйозних європейських історіографічних досліджень з проблеми відносин Тевтонського ордену та Південно-Західної Русі у ХІХ-ХХ ст. Особлива увага приділяється ідеологічним та культурним аксіомам і їх впливу на результати дослідження європейських медієвістів.

Тевтонський орден користується значним науковим інтересом серед європейських дослідників ще з середини ХІХ ст. Історії становлення ордену присвячено велику кількість монографій, але дослідження пов'язані із конкретними зовнішньополітичними контактами Тевтонів та Галицько-Волинського князівства у європейській історіографії вкрай мало. Звісно, що серед дослідників даної тематики кількісно переважає німецька історіографічна школа, яка починаючи з середини ХІХ ст. взяла на мету прив'язати історію ордену як власну історичну спадщину.

Німецька історіографія кінця ХІХ-ХХ ст. всіляко намагалась виправдати німецьку колонізацію в Прибалтиці (фактично експансію ордену, оскільки литовсько-пруський етнос був майже винищений) і дещо облагородити лицарів та їх діяльність, тому, на наш погляд, до такої інформації потрібно ставитись скептично. Характерною рисою для більшості наукових праць почату ХХ ст., є їх суб'єктивне ставлення до Північно-Східної Русі на тлі всім відомих подій на Чудському озері 1242 р., тому німецькі дослідники часто накладали даний штамп і на відносини Тевтонського ордену із Галицько-Волинським князівством.

Фактично, традицією стало зображення цих відносин як винятково ворожих, починаючи з А. Енгельмана, який заявив, що *«руські князі завжди розглядали Прибалтику як свої власні володіння»* [1, с. 111]. Тим не менш, А. Енгельман, у своїх працях протиставляв схизматську Північно-Східну Русь Галицько-Волинській, говорячи, що отримавши корону у 1253 р., Данило Романович відійшов під протекторат до папи, а оскільки у Східній Європі Тевтонський орден був його безпосереднім представником, то юридично Данило Романович ставав їх васалом. Безумовно, що дане твердження є абсурдним, оскільки Данило Романович протягом всього свого правління проводить самостійну зовнішню політику, та й сам факт його коронації під час походу на Ятвягів 1253 р. ще раз доводить лише намагання галицько-волинського князя втягнути Захід в боротьбу проти монголів, однак створення антимонгольської коаліції європейських монархів під протекторатом папи виявилось нездійсненим завданням.

Продовжили тематику боротьби Тевтонського ордену із схизматиками і німецька історіографія ХХ ст. К. Форштрейтер у своїй монографії «Боротьба Тевтонського ордену проти язичників» прямо писав: *«Тевтонський орден, заснований для боротьби проти невірних, повинен був бачити в русах своїх супротивників, так як у середні віки схизматики (православні) прирівнювалися до невірних. Тевтонський орден міг укласти з невірними тільки перемир'я, і ніколи не укладав постійного миру»* [5, с. 75]. Як і попередня теза вона не витримує критики, адже нам відомі договори галицько-волинських князів 1316, 1325, 1327, 1334, 1335, не говорячи вже про втрачені тексти договорів Лева Даниловича і Данила Романовича, тому ми можемо стверджувати, що дипломатичні зносини Галицько-Волинської держави та Тевтонського ордену були постійними та ключовими для всіх князів впродовж ХІІІ-ХІV ст.

У 20-ті рр. ХХ ст. А. Беннінгхофен, фахівець з історії Лівонії, писав, що вже в ХІІІ столітті Лівонія завдяки торгівлі з Заходом і Галицько-Волинським князівством та власній місіонерській діяльності ордену перетворюється на культурну провінцію Європи, що з'єднувала Мальборк та Ламберг, Захід та Схід. На думку А. Беннінгхофена, обороти торгівлі у напрямку Балтії та Львова у середині ХІV ст. щорічно привносили ордену близько 12000 пруських марок. Також дослідник зазначає, що основою експорту став так званий «Бурштиновий шлях» – шлях із Балтії до Гданська, через Холм, Перемишль, Львів та Київ. Говорячи про даний торгівельний маршрут дослідник зауважив, що він проіснував до початку ХV ст., поки його повністю не поглинула Польща в період правління Жигмонта I Старого [4, с. 344].

Якщо в загальному оцінювати німецьку історіографію кінця ХІХ початку ХХ ст., то варто зазначити, що ми маємо справу із дослідниками, які на гребні німецького національного піднесення ХІХ-ХХ ст., безумовно, ідеалізували та намагались всіляко піднести вагомість та діяльність у регіоні Тевтонського ордену. Взаємини ордену та Галицько-Волинського князівства дослідники зміщували, в першу чергу, на соціально-економічну площину. Це робилось для того, щоб показати економічну експлуатацію лицарями Галицько-Волинського князівства та довести примарну гегемонію хрестоносців у регіоні.

Надалі, протягом першої половини ХХ століття більшість німецьких авторів продовжували писати про Тевтонський орден як про місіонерську державу,

що стала гегемоном у Прибалтійському регіоні та нав'язувала власну зовнішню політику усім середньовічним державам Східної Європи. Більше того, деякі історики (Каспар Х., Машка Е., Крольманн Х., Тумлер М., Кунце Г. та ін.) взагалі зазначали, що Тевтонський орден у першій половині XIV ст. став настільки потужним державним утворенням, що змусив більшість Прибалтійських та Східноєвропейських держав (Литву, Жимантію, Галицько-Волинську державу, Мазовію) стати власними васалами, тобто державами сателітами, які були політично, економічно та військово залежні від хрестоносців.

Прикладом робіт нацистського періоду з історії орденської експансії у Прибалтиці та його зовнішньої політики служать твори Е. Машка, який розмірковує про просвітницьку діяльність ордену у цьому регіоні та про те, що він приніс культуру та цивілізацію до *«відсталих слов'янських народів, які перебували, ще на протофеодальній стадії суспільного розвитку»* [3, с. 236]. Також, дана праця рясніє тезами про боротьбу за необхідний німцям життєвий простір і про перемоги лицарів-ченців над язичниками-пруссами. У Е.Машка місіонерський характер діяльності ордену мався на увазі сам собою. Суперечності між орденом і папською курією він бачив як протиріччя між двома формами місії – більш повільною, але при цьому фундаментальною – «духовною», що зачіпає душі, свідомість і розум, та більш нетерплячою, цілеспрямовану і наполегливу, яку уособлювали своєю діяльністю духовно-лицарські ордени. Безумовно, що дані тези були викликані нацистською ідеологією, яка нічого спільного із наукою не має.

Втім, подібну позицію до німецької історіографічної школи середини ХХ ст., займали і французькі дослідження. Наприклад, академік Е. Лавісс вважав, що не можна не дивуватися тим соціально-економічним зрушенням які скоїли ці німці, що вийшли з усіх областей Німеччини та з усіх класів її суспільства, які стояли вище підкорених або витіснених ними прусів, та нав'язали економічну кабалу Русі та Польщі.

У післявоєнній німецькій історіографії поступово з'являються нові ідеї в трактуванні історії Тевтонського ордену, зокрема зображення його, насамперед, як члена універсальної католицької церкви Європи, а його зовнішню політику як самостійницьку та повністю автономну від папської курії та Ватикану. Отже відносини із Галицько-Волинським князівством лицарі будували перш за все, як політичні, а не релігійні. М. Тумлер перший зауважив на потребі військового союзу між обома державами. Адже Галицько-Волинська держава у впродовж усього XIII ст. намагалась різними методами позбутися монгольського ярма, а з початку XIV ст. почала відчувати жорсткий тиск збоку агресивного та об'єднаного Литовського князівства. Коли ще й з заходу тиснуло потужне Польське Королівство [6, с. 431].

Отже, як висновок, ми можемо підсумувати, що, безумовно, найбільші дослідження Тевтонського ордену та його зовнішньої політики були зроблені німецькою історіографічною школою з середини XIX ст. та до другої половини ХХ ст. Зокрема значно ідеалізують та підвищують значення ордену у регіоні такі дослідники цієї проблематики як А. Енгельман, К. Форштрейтер. Це зрозуміло, адже дослідники перебували під впливом німецького національного піднесення середини XIX початку ХХ ст.

Але німецька історіографія на початку ХХ ст., зуміла дещо відійти від шаблонів попередників, зокрема у дослідженнях А. Беннінгхофена вперше було проаналізовано соціально-економічні зв'язки ордену із Галицько-Волинським князівством, які в подальшому вплинули і на польську історіографію ХХ ст.

Дослідження Е. Машка, спрямовані на нацистську ідеологію, рясніють основними пропагандистськими тезами того періоду, тому, в основному, аргументація дослідника є абсурдною і в сучасній історичній науці не витримує ніякої критики.

Схожими за концептуальним наповненням є і погляди французької історіографії, яка, безумовно, перебувала під впливом німецької школи початку ХХ ст. Е. Лавісс фактично дублює аргументацію А. Беннінгхофена підносячи орден як основного геополітичного гравця у Балтійському та Східноєвропейському регіоні, який нав'язав економічну та військову експансію племенам Прибалтики та Галицько-Волинському князівству.

Проте, післявоєнна німецька історіографія, а, зокрема, М. Тумлер починає відходити від історичних стереотипів досліджень початку ХХ ст. Аналізуючи геополітичну ситуацію у Східноєвропейському регіоні дослідник вперше говорить про важливість військово-політичних союзів між Тевтонським орденом та Галицько-Волинським князівством впродовж XIII першої половини XIV ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енгельман А. Хронологические изыскания в области русской и ливонской истории в XIII и XIV столетиях. / А. Енгельман СПб., 1858. – 264 с.
2. Лависс Э. Очерки истории Пруссии / Э. Лависс – М., 1915. – 272 с.
3. Машке Э. Государство Немецкого ордена. Портреты великих магистров / Пер. с нем. В. Соловьевой; Под ред. И. О. Ермаченко // Э. Машке. – Немецкий орден. СПб., 2003. – С. 93-247.
4. Benninghofen F., Börsch-Supan H., Gundermann I. Friedrich der Grosse. Ausstellung des Geheimen Staatsarchivs Preußischer Kulturbesitz anlässlich des 200. Todestages König Friedrichs II. Von Preußen. Berlin, 1986.
5. Forstreuter K. Die Bekehrung Gedimins und der Deutsche Orden // Altpreussische Forschungen. – Jahrgang V. H. 2. – 1928. – S. 239–361; Idem. Die preussische Kriegsflotte im 16 Jahrhundert. Altpreussische Forschungen. – 17. – 1940. – S. 58–123; Idem. Die Bekehrung des Litauerkönigs Gedimin, Eine Streitfrage // Jahrbuch der AlbertusUniversität. – Bd. 6. – 1955. – S. 142–155; Idem. Preussen und Russland von der Anfaengen des Deutschen Ordens bis zu Peter dem Grossen. – Goettingen; Berlin; Frankfurt, 1955; Idem. Der Deutsche Orden in Mittelmeer. – Bonn, 1967.
6. Tumler M. Der Deutsche Orden im Werden, Wachsen und Wirken bis 1400 mit einem Abriß der Geschichte des Ordens von 1400 bis zur neuesten Zeit. – Wien, 1955. – 746 s.

Клепак А. С.
старший викладач

*Чернігівський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського
м. Чернігів, Україна*

В. В. ТАРНОВСЬКИЙ-МОЛОДШИЙ: БІОГРАФІЧНІ ЗАУВАГИ

В. В. Тарновський-молодший був особистістю дуже складною, часто навіть суперечливою і, мабуть, тому непізнаною і загадковою. Таким же неоднозначним було і ставлення до його життя та діяльності з боку дослідників. Безсумнівним залишається той факт, що майбутнього філантропа і збирача старовини сформував і час, й самі обставини його складного, сповненого пригод життя.

Як відомо, Василь Васильович належав до старовинного дворянського роду Тарновських, який, на думку чернігівського губернського предводителя дворянства графа Г. О. Милорадовича, «получил свое начало от кастеляна Краковского Спицитира», а від 1691 р. «бунчуковый товарищ Степан Васильевич Тарновский, за верность службы его во время измены Мазепы, ГОСУДАРЕМ ИМПЕРАТОРОМ ПЕТРОМ I-м жалован населенными именіями в селах: Манжосовк, Прилуцкого уезда и Белоозерковцах, Лубенского уезда, которые подтверждены за ним и универсалами Гетмана Скоропадского 1709–1712 г., а по смерти Степана Васильевича Тарновского, именія эти, универсалом гетмана Апостола 1728 г., подтверждены за сыном его бунчуковым товарищем Яковом Тарновским» [5, с. 195].

З того часу, завдяки наполегливості, працьовитості та прагненню отримати добру освіту, родина Тарновських поступово розрослась, набула економічної потужності та примножила свої володіння. Але високої шани і авторитету в суспільстві династія зажила не тільки за колосальні прибутки і родинні зв'язки з української старшиною та відомим російським дворянством. Нині ми вшановуємо їх як благодійників, діяльність яких сприяла розвитку освіти, науки, культури і мистецтва.

Тож не дивно, що В. В. Тарновський-молодший, будучи вірним послідовником свого роду, гідно продовжив батькову традицію доброчинності: власне завдяки йому Україна володіє більшістю збережених пам'яток історико-культурної минувшини [4, с. 76].

Цікавою є історія з датою народження майбутнього мецената. Так, наприклад, на сторінках газети «Киевлянин» було вказано – 20 березня 1837 р. Однак, коли була відшукана метрична книга Покровської церкви с. Антонівка Пирятинського повіту Полтавської губернії (тепер Варвинського району Чернігівської області), у якій зазначалося, що у колезького секретаря Василя Васильовича та його дружини Людмили Володимирівни, обох православного віросповідання, народився 20 березня 1838 р. син Василь, дані, які містилися в інших джерелах, виявились помилковими [8, с. 5].

Початкову освіту здобув в одному з кращих московських пансіонів. Згодом, за порадою батьків поступив на підготовче відділення Головного військового

інженерного училища у Петербурзі, але через деякий час, незважаючи на умовляння, полишив його і продовжив навчання у Київському університеті св. Володимира на історико-філологічному факультеті [13]. На жаль, до сих пір залишається спірним питання, чи отримав молодий чоловік вищу освіту? Адже, після випускних іспитів, які проходили у травні-червні 1861 р., атестата на звання дійсного студента він так і не одержав [3, арк. 12, 36–36 зв.]. Мабуть, тому у «Малороссийському родословнику» В. Л. Модзалевського зберігся запис, що В. В. Тарновський-молодший «курса не окончил (ушел с 4 курса)» [6, с. 41].

Як би там не було, але по закінченню студії з історії та літератури молодий Тарновський повернувся до родового маєтку, а 24 вересня 1862 р. розпочав службу на посаді кандидата у мирові посередники у Борзенському повіті Чернігівської губернії. 22 листопада 1864 р. «вступил в отправление должности Мирowego Посредника Парафієвскаго участка» [2, арк. 81]. Через 5 років «Высочайшим приказом по Министерству Внутренних Дел» за зразкову службу 17 січня 1869 р. отримав чин губерньського секретаря і був обраний вже 5 липня предводителем дворянства у Борзенському повіті до виборів 1872 р. [2, арк. 83].

На жаль, залишилось не так багато матеріалів, які б могли показати, якими справами займався Василь Васильович, перебуваючи на цій посаді. Єдине, що можна сказати з усією впевненістю: така робота потребувала часу, однак суттєвих матеріальних статків не приносила, тому за неї бралися лише ентузіасти, що справді прагнули поліпшити нелегке життя українського народу. Таким був і В. В. Тарновський-молодший, і його дружина Софія Василівна, яка закінчила із золотою медаллю Смольний інститут шляхетних дівчат у Санкт-Петербурзі. Будучи високоосвіченою та добросердною жінкою, вона підтримувала свого чоловіка у його добрих починаннях.

Неодноразово громадський діяч втручався у культурно-мистецьке та літературне життя України. Відомо, наприклад, про значні його пожертви на спорудження пам'ятників І. П. Котляревському в Полтаві та Б. М. Хмельницькому в Києві. Окремою історією є причетність землевласника до організації благодійної виставки, яка відбулась 23 листопада 1878 р. у Києві. «Тільки завдяки безкоштовному приміщенню, бенефіціям та витратам, що їх узяв на себе предобрый В. В. Тарновський, склалася сума на користь школи у 317 карбованців», – писав у своїх спогадах засновник рисувальної школи М. І. Мурашко [7, с. 30].

Головною ж пристрастю та справою життя поміщика стало колекціонування української старовини, бо вихований він був у родині, де шанувалася історія і культура. Його захоплення національною минувиною було настільки сильним, що на сьогоднішній день у формуванні колекції виокремлюють декілька періодів та, пов'язаних із ними, напрямків збиральницької діяльності.

Так, наприклад, окремого розгляду заслуговують тісні взаємостосунки В. В. Тарновського-молодшого і Т. Г. Шевченка. Враженням, яке справив на нього Кобзар, колекціонер поділився зі своїм небожем М. В. Тарновським. «Вся родина, та й не вона одна, а можна сказати, все, що жило у нашому домі, висипало до зали. Батько познайомив Тараса Григоровича з моєю матір'ю та рештою членів своєї родини... Я був тут-таки. Мене пройняв якийсь трепет, мене лихоманило, мов у гарячці: переді мною стояв той, чії вірші й пісні я вже давно

знав від моєї няні Борисівни» [9, с. 156]. Тому не дивно, що зібрана меценатом Шевченкіана стала одним із найбільших національних надбань.

Заслуговує уваги його колекція речей доісторичного періоду та князівської доби, поштовхом до збирання якої стали археологічні дослідження на території України проведені молодим археологом М. Ф. Біляшівським. Після закінчення розкопок у 1892 р. приблизно дві тисячі знахідок надійшло до збирання Василя Васильовича [12, с. 82].

Різноманітні предмети часів Козаччини (шаблі, гетьманські булави Хмельницького, Мазепи, Самойловича, Многогрішного, полковницькі перначі, прапори і корогви Війська Запорізького) було придбано під час подорожей з Д. І. Яворницьким по місцях, де жили запорожці. Також колекція старожитностей поповнилася кам'яними хрестами з козацьких могил. Один з яких звернув на себе особливу увагу збирача: «Зде посталенні (себто поставлений) кресть благородия его пана Стефана атамана бывшего кошового, куреня уманского но он положен ест по (тобто под) церквою пресвятія благородици (.) преста(вися) в ро (тобто року) 1747 у маю дня 13» [14, с. 167]. Згадуючи історію, стає зрозумілим, що у 1747 р. кошовим отаманом був Стефан Гладкий, ймовірно, що саме його хрест було одправлено до Качанівки разом з іншими козацькими речами.

Як бачимо, кожна знахідка була окремою історією і потребувала високого смаку, професіоналізму й неабияких витрат [11, с. 8]. З 1876 р. щорічно взимку В. В. Тарновський-молодший вивозив свій музей до Києва, де сам знайомив відвідувачів з експозицією [10, с. 68]. Зрозуміло, ця справа вимагала грошей, які меценат не шкодував. З часом його матеріальне становище погіршилось: довелося навіть улюблений родовий маєток Качанівку продати у 1898 р. Постало питання і подальшої долі неоціненного скарбу, який говорив сам за себе «так как стоимость эту нельзя полагать менее, чем в сто пятьдесят тысяч, или около того» [1, с. 633].

Згідно заповіту В. В. Тарновського-молодшого, складеного ним під час передачі колекції Чернігівському губернському земству, однією із умов стало створення Музею українських старожитностей, який би носив його ім'я. На жаль, колекціонер так і не зміг побачити плоди своєї праці у такому вигляді, оскільки урочисте відкриття закладу відбулося у 1902 р. – через три роки після смерті його засновника, що сталося 13 червня 1899 р. у Києві, де він доживав віку.

Проте у формуванні та заснуванні музею старовини взяла участь значна частина тодішньої української інтелігенції: М. І. Костомаров, В. Б. Антонович, П. О. Куліш, О. М. Лазаревський, Д. І. Яворницький, М. Ф. Біляшівський, Ганна Барвінок, О. О. Русов, М. М. Новицький, О. О. Агін, В. І. Штернберг та інші. Тому не випадково колекція переросла рамки приватного збирання і стала загальнонаціональним культурним осередком, який існує і зараз. Ніби з поглядом у майбутнє на сторінках журналу «Исторического вестника» ще у 1899 р. зазначалось: «Плоды его стараний – на лицо. Его собрание древностей и предметов быта и культуры южной России... скоро делается достоянием общества» [1, с. 630].

ЛІТЕРАТУРА

1. Горленко В. П. Памяти В. В. Тарновского / В. П. Горленко // Исторический вестник. – 1899. – № 8. – С. 628–634.
2. Державний архів Чернігівської області. – Ф. 127. – Оп. 26 а. – Спр. 220. – 157 арк.
3. Державний архів м. Києва. – Ф. 16. – Оп. 300. – Спр. 152. – Арк. 12, 36–36 зв.
4. Колосова Н. А. Меценатська діяльність родини Тарновських в культурному розвитку України / Н. А. Колосова // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К.: Міленіум, 2012. – Вип. 3. – С. 74–79.
5. Милорадович Г. А. Родословная книга Черниговского дворянства / Г. А. Милорадович. – СПб.: Губернская типография, 1901. – Т. 2. – Ч. 6. – С. 194–196.
6. Модзалевський В. Л. Малоросійський родословник / [упоряд. С. В Шурляков]. – Т. 5. – Вип. 1. – К.: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 1996. – 96, [2] с.
7. Мурашко М. І. Спогади старого вчителя / М. І. Мурашко; вступ. стаття П. Говді. – К.: Мистецтво, 1964. – 135 с.
8. Половникова С. О. Коли ж народився В. Тарновський (молодший)? / С. О. Половникова // Біла хата. – 2008. – 1 тр. – № 18. – 5 с.
9. Тарновський М. В. Василь Тарновський (молодший) / М. В. Тарновський // Хроніка-2000 – К., 1997. – № 19–20. – С. 156–175.
10. Товстоляк Н. М. Уроки Василя Тарновського (1837–1899) / Н. М. Товстоляк // Етнос. Культура. Нація (27–28 жовт. 2000 р., Дрогобич): зб. наук. праць за матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. / М-во освіти і науки України, Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, Дрогобиц. держ. пед. ун-т імені І. Франка. – Дрогобич: Коло, 2001. – Вип. 2. – С. 65–70.
11. Туровська Л. В. Три постаті в українській історії / Л. В. Туровська // Демократична Україна. – 2004. – 14 гр. – № 168. – 8 с.
12. Черненко О. Є. Археологічне зібрання Музею українських старожитностей ім. В. В. Тарновського / О. Є. Черненко // Скарбниця української культури: зб. наук. пр. – Чернігів, 2002. – Вип. 3. – С. 80–85.
13. Чернігівський історичний музей імені В. В. Тарновського. – Інв. № АЛ 504/17 – 23 Сыну Василию Василевичу, основателю музея и его семье 168 писем на 356 листках за 1846 – 1881, 356 арк.
14. Яворницький Д. І. В. В. Тарновський / Д. І. Яворницький // Хроніка-2000. – № 16. – К., 1996. – С. 149–174.

Лапюк К. А.
студентка III курсу

*Національний технічний університет України
«Київського політехнічного інституту»
м. Київ, Україна*

РОЗВИТОК POLE DANCE ЯК ВИДУ СПОРТУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Тема є актуальною через значне поширення та популярність Pole Dance. Цим видом спорту можуть займатися як жінки, так і чоловіки, навіть діти. Але через свою скандальну історичну паралель зі стриптизом, через відвертий стиль одягу спортсменів, Pole Dance досі різко критикують консерватори та необізнані в цій сфері. Але спортсмени Pole Dance вдягаються саме так задля безпеки. Зайвий одяг під час тренувань чи виступів може призвести до травм. Але в Pole Dance не має нічого спільного з роздяганням і танцями топлес, занадто відверті костюми заборонено [1]. Заглиблення в історію появи Pole Dance дасть змогу глибше зрозуміти суть цього виду спорту.

Мета роботи: порівняти історію зародження й поширення Pole Dance у світі й Україні, виявити особливості функціонування цього виду спорту в різних напрямках, розглянути суть спортивного підходу на прикладі одного зі змагань.

Згадки про прототипи танців на пілоні можна знайти в старовинних літописах. Розповіді про людей, які використовували жердину для танцю або тренування сили є в легендах і міфах шумерської культури, давнього Єгипту, Риму і багатьох інших ранніх цивілізацій [6].

Цей вид спорту зародився в Індії в XII ст. в середовищі борців як вправа на розвиток спритності, координації та гнучкості. Займалися ним переважно чоловіки. Як снаряд тоді використовували тиковий стовп, приблизно 2,5 м заввишки, 55 см у діаметрі біля основи, і 35 см згори. У XV ст. малкхамб став традиційним видом спорту в Індії й практикується в ній донині [10]. Малакхамб освоюють усі діти й підлітки. Хлопці тренуються на дерев'яному стовпчику, дівчата – на канаті. І все це в рамках шкільної програми [6].

Юрій Зозуля (голова комісії з розвитку інфраструктури неолімпійських видів спорту спортивного комітету України) стверджує: «Шест, он в виде спорта, в виде физической подготовки и в области этих активностей двигательных является одним из ортодоксальных. То есть это – та вещь, которая была всегда, она была исторически и веками утверждали, что активность на шесте требуют определенной физической подготовки и способствуют развитию... Работа с перекладиной, работа с канатом, работа с вертикальными, скажем, шестами, они давно культивировались в виде танцев... при подготовке тех же самых военнослужащих, полицейских и т.д.» [6].

Pole Dance зародився у 1980-х рр. в Канаді; пізніше поширився й у США, Європі, інших частинах світу. Він об'єднує, наприклад: Exotic Pole (переважання танцю та пластичних рухів), Artistic Pole (танець зі сформованим стилем, який поєднує елементи інших танців та інших видів Pole Dance), Fitness Pole (вільна форма занять на пілоні, може проходити в публічних місцях, у фітнес-

залах з потрібним обладнанням), Street Pole (виконання елементів на вуличних ліхтарях, парканах, турніках, трубах тощо) та Pole Sport (переважно силові елементи, трюки, акробатика й гімнастика безпосередньо на пілоні). Загалом Pole Dance належить до повітряно-спортивного еквілібру, до якого також входять заняття на полотнах та з повітряним кільцем [5]. На подібному до пілона снаряді (щоглі) еквілібристи виконують програму в цирку. Танці на пілоні й циркові виступи на щоглі артистичні, розраховані на видовищність [6].

На території України Pole Dance розвивався порівняно пізніше, ніж з у таких країнах, як США. Якщо 2003 р. було проведено перші офіційні змагання з танцю на пілоні [3], то в Україні першою, без сумнівів, важливою і яскравою подією, що дала поштовх та натхнення для занять на пілоні багатьом дівчатам, був чемпіонат зі стриптизу на телеканалі СТБ (2003–2004 рр.). У 2008–2009 рр. інтерес до танцю на пілоні почав зростати, але спеціалізованих шкіл ще не було. Соціальні мережі були теж не досить розвинені, тому любителі цього виду танцю почали спілкуватися на сайтах. Згодом у великих містах України почали з'являтися перші студії Pole Dance. Базою для тренування нових елементів та рухів стали відео з чемпіонатів, змагань і виступів закордонних спортсменів [7]. Тобто, Pole Dance у світі вже поширився, а в Україні він був лише на перших етапах розвитку.

Найбільшого розголосу танець на пілоні отримав під час виступу Анастасії Соколової на «Україна має талант», з того часу дівчата активно почали брати участь у цьому шоу, аби продемонструвати всю красу танцю на пілоні [8]. На території України за менш ніж десятиліття відкрилося і функціонує декілька десятків шкіл з Pole Dance, найвідоміші з них: Angeles, Pole Action, Malina. В Україні проводиться безліч змагань з різних видів танцю на пілоні, такі як: Міссіс і Містер Pole Dance, Pole Olympia, Всеукраїнський чемпіонат «Creative Art Pole» та інші. Також в Україні наявні федерації та спілки, які координують розвиток Pole Dance, наприклад: 1st Ukrainian Pole Sport Federation та Kyiv Pole Dance Federation [9].

Офіційно світові змагання з Pole dance почали проводити лише 10 років тому. За цей час танець на пілоні набув популярності серед дівчат, які хочуть схуднути. Хлопці атлетичної статури теж не залишились байдужими. В спортивних комітетах давно розглядають можливість оголосити акробатику на пілоні олімпійським видом спорту. У світовій практиці змагань давно заборонили будь-які еротичні рухи (крім Exotic Pole Dance), також встановлено чіткі вимоги до відкритості одягу. Українські спортсмени давно успішно завоюють медалі й місця в міжнародних змаганнях з Pole Dance по всьому світу. Наталія Татаренцева з Дніпропетровська перемогла на чемпіонаті в Цюріху, киянин Олександр Щукін завоював золото в Лондоні [6].

Задля кращого розуміння ситуації з змаганнями на території України, слід розглянути певний приклад. 22 серпня в Лазурному відбувся Всеукраїнський чемпіонат «Міссіс та Містер Pole Dance». Перемогли В. Репетун (Київ) та О. Полоз (Херсон). Інші номінації: краща техніка – Л. Спиридонова (Донецьк), Г. Завадський (Одеса); краща хореографія – М. Марченко (Київ), А. Мироненко (Одеса), кращий артистизм – С. Кириленко (Київ), О. Полоз; краща імпровізація – А. Тимофєєва (Київ), Г. Завадський; кращий костюм – М. Марченко, О. Полоз [2]. На цих змаганнях заборонили деякі трюки, зокрема «Hello boy»

і його варіації (з відкриттям ніг у поперечний шпагат у повітрі). Було заборонено відкривати ноги з підлоги обличчям до журі, якщо елемент не перехідний. Ці трюки сприйняли такі, що містять еротичний підтекст.

Звичайно, українські змагання відкриті для всіх охочих, якщо вони мають достатню фізичну підготовку. Зрозуміло, що на них ідуть спортсмени з багаторічним досвідом та певними навичками.

Отже, Pole Dance – вид спорту, що розвивається (молодий вид). Ніяких спільних рис зі стриптизом він не має. Радше, танці на пілоні історично розглядалися і розглядаються як заняття для розвитку людського тіла та можливостей. Прості обивателі засуджують Pole Dance через історичні установки минулих часів та необізнаність. Pole Dance є танцювально-спортивним напрямом, який не супроводжується роздяганням. Заборона на рухи з можливим еротичним контекстом підтверджує серйозність виду спорту.

Світова спортивна спільнота серйозно ставиться до акробатики на жердині й, можливо, через деякий час цей вид стане олімпійським. Напрямок Pole Dance є досить перспективним. Разом з тим, сфера шкіл іще не досить перенавантажена конкуренцією, хоча нові студії з'являються повсякчас по всій території як України, так і світу. Pole Dance налічує велику кількість напрямів. Усі вони різні, але в основі переважно танець на пілоні. Зазвичай, різниця між видами Pole Dance полягає в співвідношенні акробатики з елементами танцю й пластики, яскравістю образу місцем виконання елементів. Звичним для широкої аудиторії функціонуванням акробатики на жердині є циркове мистецтво.

Якщо порівнювати розвиток Pole Dance в Україні та в світі, то можна зауважити, що танці на пілоні в Україні розвивались повільніше і пізніше, ніж за кордоном. В Україні спортсмени поступово вчилися на досвіді іноземних колег через брак можливості навчатися на території нашої держави. Школи-студії з танцю на пілоні почали виникати по всій території України, але тільки у великих містах. Згодом, з популяризацією напрямку, їх мережа розширилась.

Головними проблемами для розвитку Pole Dance в Україні стали відсутність майстрів у цій сфері, які могли б поділитися досвідом, низький розвиток соціальних мереж, що не сприяв поширенню нової течії. Також спочатку танець на пілоні переважно вивчали в домашніх умовах. Pole Dance є не тільки спортивним надбанням, це ще й вид танцю, що фізично зміцнює сучасну молодь і пропагує спортивний спосіб життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія танцю: Pole Dance : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hnb.com.ua/articles/s-sport-entsiklopediya_tantsa_pole_dance-2055
2. Офіційна сторінка Української федерації спортивного танцю на пілоні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/UPDSF/posts/497163893776655>
3. Офіційний сайт Першої федерації танців на пілоні в Україні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://poledance-ua.com/1>
4. Перша Федерація танців на пілоні в Україні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vk.com/updsf>

5. Сколько существует направлений в Pole-Dance? : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bodymap.ru/0914/skolko-sushchestvuet-napravleniy-v-pole-dance>
6. Танці на пілоні. Заборонений фільм : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=wOrem1NW1B4>
7. Україна в обличчях. Історія про те, як все зародилось : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.poledance.net.ru/blog/77>
8. Україна має талант-5, Анастасія Соколова, 2-й ефір : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.youtube.com/watch?v=AslORfM62bU
9. Школи Pole Dance України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ufpolesport.org.ua/scools/>
10. Pole Dance : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pfb-agency.com/Pole-Dance>

Паўліў А. В.

магістр сацыялогіі,

навуковы супрацоўнік аддзела камплектавання фондаў

Нацыянальная бібліятэка Чэскай Рэспублікі – Славянская бібліятэка

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ РЭСПУБЛІКІ Ў ГАДЫ КАСТРЫЧНІЦКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ 1917-1922 ГАДОЎ

У гісторыі станаўлення дзяржаўнасці Беларускай Народнай Рэспублікі ў канцы I Сусветнай вайны існуе шмат супярэчнасцяў, звязаных з прычынамі яе роўнай па характары няўдалай палітыкі Украінскай Народнай Рэспублікі, паколькі абедзве вышэйзгаданыя рэспублікі пад ціскам Кастрычніцкай рэвалюцыі і іншых фактараў ўздзеяння міжнароднай палітыкі ўсё ж не здолелі заваяваць далейшую для іх незалежнасць.

Беларуская Народная Рэспубліка з'яўляецца першай гістарычнай спробай стварэння дзяржаўнасці ў XX стагоддзі. БНР паўстала ў цяжкіх знешнепалітычных умовах, калі тэрыторыя Беларусі была акупавана нямецкімі войскамі, ўсе суседнія дзяржавы прэтэндавалі на беларускія тэрыторыі і не былі прыхільнікамі незалежнай беларускай дзяржавы.

І варта адзначыць, што за перыяд свайго існавання БНР не ўдалося агаварыць паўнаважнасць сваёй дзяржаўнасці, галоўным з якіх было прызнанне дзяржаўнай улады, кантроль над тэрыторыяй, дзеючы дзяржаўны апарат [5, с. 3]. Прычынай гэтых абставінаў былі перш за ўсё знешнія фактары ўплыву на дзейнасць урада БНР, а менавіта ціск з боку інтэрвентаў, якіх ў БНР было нямала, што і стала прычынай нялёгкай барацьбы беларускага народа за незалежнасць. Асабліва прыгнётам ў аднаўленні дзяржаўнасці БНР паспрыяла Кастрычніцкая рэвалюцыя 1917-1922 гадоў, якая знішчыла на сваім шляху усе вызваленчыя рухі на тэрыторыі Расійскай імперыі, ператварыўшы нядаўна створаны СССР у далейшую імперыялістычную краіну, пабудованую на рабстве суседніх да Расіі народаў, беларусаў у прыватнасці.

Акрамя таго фармальна вялікія дзяржавы – Францыя, Англія, ЗША, а таксама Германія, ставіліся да БНР зусім па-сяброўску, але ў рэчаіснасці яны не зрабілі нічога, каб праявіць ёй рэальную дапамогу [4, с. 65]. Але нягледзячы на ціск з боку акупантаў, праўлення БНР праявіла вельмі ўстойлівую і пэўную па адносінах да сваёй незалежнасці тэндэнцыю ў параўнанні напрыклад з УНР. 14 снежня 1921 года правлення Беларускай Народнай Рэспублікі (у той час ужо ў стане раскладання ў сувязі са стратай тэрытарыяльнай цэласнасці БНР пасля абвясчэння БССР 1 студзеня 1919 года і далучэння Савецкай Беларусі ў склад СССР і адпаведна гэтай умове дыпламатычнай неплацежаздольнасці весці паўнаважнасцю міжнародную палітыку праўленням БНР) накіравала ў вядомасць міжнароднай канферэнцыі ў Вашынгтоне мемарыял, у якім прасіла, каб канферэнцыя разгледзела справу Беларусі і занялася яе лёсам.

У мемарыяле быў пратэст супраць польска-расійскага мірнага дагавора з 18 сакавіка 1921 года ў Рызе і супраць польскага тэрору ў заходняй частцы Беларусі, захопленай Польшчай. Беларускай Народнай Рэспубліка пратэставала супраць распродажам Польшчай беларускіх лясных багаццяў (і адпаведна падтрымкі з боку уплывовых краін свету яна не атрымала).

Але трэба прызнаць праўленню Беларускай Народнай Рэспублікі, што яна хоць і ў выгнанні гэтак жа як і ўкраіскае праўлення Пятлюры (у той час кіраўніка УНР), усё ж лепш абараняла інтарэсы свайго народа чым праўлення Пятлюры.

Першая рэч, беларускае кіраванне не прыняло такое рабскае становішча ад Польшчы, як прыняло праўлення Пятлюры, дзе яго з усімі чыноўнікамі і войскам ўтрымліваюць як зняволеных.

І між іншым, праўленне БНР пратэставала супраць акупацыі Беларусі як Масквой так таксама і Польшчай. Падчас рыжскага польска-маскоўскага дагавора беларускае праўлення запратэставала супраць яго, у той час як Пятлюра маўчаў, хоць пры ўсім тым, яго як саюзніка Польшчы, сама ж Польшча асуджала бальшавікам заключэннем ўсяго войска Пятлюры, што ваявала за Польшчу.

У канцы праўлення Беларускай Народнай Рэспублікі пратэставала супраць польскага і маскоўскага наезду на беларускую зямлю перад шырокім культурным светам. Напрыклад падобнага роду быў уласна згаданы мемарыял на міжнароднай канферэнцыі ў Вашынгтоне. У той час Пятлюра маўчаў, таму што ён быў польскім зняволеным на польскай службе [1, с. 2].

Ва ўмовах нямецкай акупацыі аб'яўлена 25 сакавіка 1918 г. Беларускай Народнай Рэспубліка не змагла стаць дзяржавай [2, с. 203], хоць і змагла ўвасобіць, дзякуючы частковай лаяльнасці нямецкай улады, аднаўленне культурнага жыцця беларускага народа. Так, напрыклад, у чэрвені 1918 г. Я. Варонка стварыў камісію для арганізацыі «Беларускай выставы імя Ф. Скворіны» з мэтай паказаць эвалюцыю беларускай культуры і дзяржаўнасцы з моманту яе росквіту, заняпаду ва ўмовах польскага і маскоўскага панавання, і гады яе адраджэння ў пачатку XX стагоддзя [3, с. 194]. Ва ўмовах расейскай акупацыі, БНР была вымушана падацца ў выгнанне, і ўсе культурныя дасягненні БНР падчас яе знаходжання ва ўмовах нямецкай акупацыі былі татальна разбураныя урадам Кастрычніцкай рэвалюцыі, якая канчаткова авалодала беларус-

кай зямлэй, падзяліўшы свае сферы ўплыву на тэрыторыі Беларусі спачатку паміж Польшчай, а затым цалкам ператварыўшы БССР у тэрытарыяльны прыдатак СССР.

Фактычна гісторыя БНР адбывалася менавіта ва ўмовах Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917-1922 гг., якая мела на яе непасрэдны ўплыў. І хоць камуністычная Расія не была адзінай акупацыйнай краінай, якая пасягала на тэрыторыі Беларусі, але канчатковай, якая цалкам ліквідавала беларускі вызваленчы рух, забраўшы ў яе не толькі палітычную (і эканамічную таксама) свабоду, хоць як такой праўлення БНР не мела таксама ў часы нямецкага акупацыйнага рэжыму, але і культурную свабоду, якой карысталася праўлення БНР у гады нямецкай акупацыі.

Адсутнасць належнай міжнароднай падтрымкі, замаху суседніх дзяржаў на яе тэрыторыі і адсутнасць паўнаважных саюзнікаў, якіх шукала сабе напрыклад УНР ў вобразе Польшчы, так і не знайшоўшы ў ёй патэнцыйнага саюзніка, ператварыла барацьбу за незалежнасць БНР не ў прыват, але ў цэлым, якому было цяжка супрацьстаяць ва ўмовах пастаяннай акупацыі.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ:

1. Білоруське правительство -- і правительство Петлюри / український дневник «Свобода». – Число 8, Рік XXX, 1922. – 2 с.
2. Круталевич В.А. О Белорусской Народной Республике (аналитические заметки и комментарии). – Минск: Право и экономика, 2005. – 209 с.
3. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Ф. 325, Оп. 1, д. 19. – 230 с.
4. Павлова Т.Я. Дипломатия БНР в 1918-1925 гг. / Материалы Международной научно-практической конференции (Минск, 24-25 мая 2002 г.): Внешняя политика Беларуси в исторической ретроспективе. – Минск, 2002. – С. 65.
5. Резник А.Н. К вопросу о государственности БНР, или Так была ли БНР государством? – Минск: УП «Техпринт», 2002. – 35 с.

Спека І. С.

аспірант кафедры археологіі та спеціальних галузей історичної науки

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

АГРОНОМІЧНА ПРАЦЯ В УСРР У 1920-Х РОКАХ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Соціокультурні стереотипи сприйняття жінки в соціальному та господарчому контексті, допоміжне значення їх ролей, відведених їм чоловіками, в українській ментальності традиціоналістичного типу були притаманними радянському суспільству. Це яскраво демонструє дослідження гендерних аспектів системи народного господарювання у період утвердження нового економічного етапу.

Складна економічна ситуація в радянській державі, яка визріла та торкнулась існування основ народного господарства, вимагала невідкладних та рішучих заходів. Особливо не вистачало кваліфікованих робітників. Із середини 1920-х років такими працівниками стали агрономи. Їм була відведена особлива роль і функції, не тільки в агрономічній сфері, а й в освітній та громадській.

Варто зазначити, що кількість жінок серед представників цієї професії була малочисельною. На початку 1920-х років частина жіноцтва складала тільки 3% до 1928 року вона поступово збільшувалася, але все ж таки дуже повільно.

Агрономічний персонал за статевою ознакою у 1928 р. (у %)

Регіон	Чоловіки	Жінки	Разом
Лісостеп і степ	95,7	4,3	100
Полісся	91,3	8,2	100
Харків	82,2	17,8	100
УСРР	93,6	6,3	100

[1, с. 36]

Виходячи з даних таблиці частина жінок, у зазначений період складала лише 6, 58%, решта 93, 42% були чоловіки. Особливо нечисельною була їх частина у зоні лісостепу. Це пояснюється тим, що в лісостеповій зоні працювала величезна кількість агрономів господарників на адміністративно-агрономічних посадах у Цукрутресті, УРГО та ін. Жінки агрономи ж здебільшого були задіяні на досвідних та контрольно-насінневих станціях у різних лабораторіях, й менше на районах у заморганах та коопераціях [1, с. 37].

З часом уряд звернув увагу на проблему рівня освіти та гендерну диспропорцію серед агрономів. Серед шляхів подолання цих проблем органами влади розглядалось поліпшення агрономічних заходів у сільському господарстві. Вагомим кроком до оновлення і зміцнення мережі агрономічного обслуговування мало стати забезпечення її кваліфікованими кадрами. У першу чергу, забезпечення якості агрономічних кадрів відбувалось шляхом створення системи відповідних освітніх закладів сільськогосподарського профілю – інститутів, технікумів і професійних шкіл. Вказані заходи до кінця 1920-х рр. дали помітні результати, коли потреби УСРР в агрономічних кадрах задовольнялися на 80-85%, з числа яких не менше 80% мали вищу або середню спеціальну освіту [2, с. 56].

До процесу підвищення рівня освіти агрономів долучили і жінок. Здебільшого вони відвідували лекції, курси, слухали доповіді. Було вирішено ввести для жінок додаткові курси: кулінарію, технічну переробку і в першу чергу до програми таких курсів потрібно ввести городництво, птахівництво, свинарство, молочництво.

Не зважаючи на вжиті заходи, до жінок-агрономів застосовувалися стереотипні терміни, в той час був поширений термін «бабське діло», не жіноча справа. Вважалося, що головне завдання жінки в цій сфері ходіння коло корови, телят, взагалі мати справу із молочним ділом [3, с. 33-34].

Прагнення жінок долучитися хоч якось було дуже великим. Частими були випадки коли жінки закінчивши сільськогосподарський інститут прогнали при-

святити себе сільськогосподарській роботі, погоджуючись працювати без оплати хоча б помічниками агрономів [4, арк. 152].

Отже, як ми бачимо у процесі розвитку агрономічної справи в Україні зростала й безпосередня роль агронома в розвитку сільськогосподарського виробництва. На відміну від дореволюційних часів, він розглядався у професійному сенсі уже не як «тип проповідника і учителя», а як універсальний спеціаліст із сільського господарства. Але проблемною залишалася гендерна диспропорція у даній сфері, адже навіть на кінець 1920-х років до цієї професії залучалася дуже невелика частина жінок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рауз С. Агроробітники України / С. Рауз, І. Щадилін // Український агроном. – 1928 – № 1 – С. 34–51.
2. Івасишин С. Перші кроки агрикультурної роботи серед жінок / С. Івасишин // Сільгососвіта. – 1929. № 4-5. – С. 58–63.
3. Про агрономічну роботу на селі серед жінок // Український агроном. – 196. – № 5. – С. 33–35.
4. Державний архів Миколаївської області. – Ф. – Р-66. – Оп. 2. – Спр. 146. Переписка с Губземотделом о развитии животноводства, пчеловодства по агрономическим вопросам и агропропаганде. – 15 декабря 1922 г. – 15 февраля 1923 г. – 189 л.

Суховерська І. І.
аспірант

*Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ У ШКІЛЬНОМУ НАРАТИВІ УКРАЇНИ І РОСІЇ: НА ПРИКЛАДІ ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939-1941)

Політика пам'яті – один із найбільш розвинутих і проблемних напрямків гуманітарної галузі. Вона трактується у політиці держави як духовно-історичне і культурне надбання народу. Пам'ять розглядається державою як спогад про минулу реальність, де предметом вивчення є минуле, яке формується шляхом відбору фактів, замовчуванням, підкресленням чи створенням нових інтерпретацій відомих фактів історії [10].

Сучасна суверенізація та демократизація колишніх радянських республік спричинили перегляд цінностей. Суперечки з певних питань втратили актуальність, а інші продовжують розпалювати пристрасті. Серед важливих подій історії, навколо яких не згасають дискусії, вагоме місце посідає період Другої світової війни. Тема війни в Україні та Російській Федерації залишається однією з пріоритетних для державної політики пам'яті, де зазнає націоналізації та адап-

тації до локальних очікувань і проблем. Особливо відчутно зміни простежуються у шкільному наративі, бо він виступає одним з головних інструментів історичної політики держав.

Висвітлення подій Другої світової війни у шкільному наративі України та Росії та вплив на нього державної політики пам'яті є новим напрямом у сучасній науці. Складність, багатовекторність, неоднозначність та суперечливість впливу шкільної освіти колишніх радянських республік на суспільне життя громадян та їх консолідацію стимулює дослідників до вивчення даної проблеми в історичних, педагогічних, політичних та соціологічних студіях. Незважаючи на обговорення визначеної теми у фахових періодичних виданнях та на конференціях, аналіз сучасного шкільного наративу про події Другої світової війни засвідчує недостатній фокус уваги науковців до цієї актуальної проблематики. Характеристиці шкільного наративу України та Росії про Другу світову війну присвячені праці українських науковців Ф. Турченка, А. Портного, М. Кірсенка, С. Кульчицького та інших. Серед російських науковців дану проблематику вивчають О. Шубін, Т. Шульга, І. Карацуба та інші. Названі автори відображають найважливіші тенденції у висвітленні подій Другої світової війни у шкільному наративі України та Росії, вказують на проблемні та розбіжні аспекти у зображенні теми, порівнюють виклад матеріалу з шкільними підручниками інших держав, виділяючи спільні та відмінні риси. Однак поза увагою дослідників залишається характеристика ідеологічних засад та механізмів створення шкільного наративу та визначення впливу влади на історичну пам'ять через шкільну освіту.

Мета доповіді – охарактеризувати висвітлення подій першого періоду Другої світової війни у шкільному наративі України і Росії, визначити особливості викладу матеріалу у шкільній освіті кожної з держав та простежити вплив офіційної влади на процес створення навчальної літератури з історії.

Кожна держава безпосередньо контролює та впливає на розвиток шкільної історичної освіти. Поставлені державними стандартами завдання намагаються реалізувати навчальні програми. Вони виступають системним зв'язком, через який спеціально підготовлені вчителі долучають нові покоління до шаблонних знань, формуючи історичну пам'ять. У державах пострадянського простору, учні та вчителі піддаються цілеспрямованому впливу шкільної програми та шкільних підручників, які виступають фундаментом традиційної історичної освіти [7; 8].

Підручник – надзвичайно зручний інструмент для ідеології. Результати його використання як джерела масової інформації помітні через десятиліття. Формуючи суспільну пам'ять, установки підручника майже тотожні програмуванню. Французький історик Марк Ферро справедливо зазначає, що «образ інших народів або власний образ, який живе в нашій душі, залежить від того, як в дитинстві нас вчили історії, це відображається на все життя» [10]. За таких обставин навчальна програма і підручник покликані вирішувати не стільки наукові, скільки ідеологічні завдання, тобто історія в даному випадку розглядається у контексті політики, що добре ілюструє система викладання теми «Друга світова війна» в українському та російському шкільному наративі.

Українська та російська навчальна література має різне спрямування. У російських підручниках автори продовжують підносити міф про «Велику вітчизняну війну» з невеликими корективами та регіональними особливостями. В них завуальовані певні події під канон СРСР. В українській навчальній літературі Україна постає ареною боротьби двох міфів: радянського міфу «Великої вітчизняної війни» та українського національного міфу боротьби за волю і незалежність на чолі з ОУН та УПА, з явною перевагою другого міфу [6, с. 208]. Пояснити різне спрямування шкільних підручників пострадянських республік можна станом історіографії, їхньою державною політикою та станом свідомості населення.

Російські історики намагаються не заперечувати усталений радянським режимом історичний канон сприйняття причин Другої світової війни. Вони підводять школярів до виправдання вибору Й. Сталіна підписати договір про ненапад з Німеччиною. Дії СРСР з цього приводу у шкільному підручнику характеризуються як складне рішення: «або відхилити пропозицію Гітлера і цим змиритися з приходом німецьких військ до кордонів СРСР у випадку неминучої поразки Польщі у війні з Німеччиною, або укласти угоду, яка дозволить розширити кордони СРСР далеко на захід і перешкодити на певний час війні». Автори підручників Л. Косуліна та О. Данілов також вказують на намагання західних держав підштовхнути Німеччину до війни з Радянським Союзом та труднощі у переговорах з англо-французькою делегацією. Таким чином, підписання 23 серпня 1939 р. радянсько-німецького пакту про ненапад, розрахованого на десять років, на думку авторів, є виправданим у тогочасній політиці СРСР [2, с. 195; 4, с. 185]. Підтверджує таке сприйняття російською стороною пакту Молотова-Ріббентропа твердження дослідниці І. Карацуби, в якому вона зазначає, що «у російському підручнику йде гра на тому, що все зло відоме. Йде дика похвала російському народові і ствердження що ні в чому каятися – винен Мюнхен, поляки... Йде подвійна бухгалтерія, подвійна мораль, все поглиблюється в імперський націоналістичний лад» [3].

Автори російського шкільного підручника, дотримуючись закладених раніше традицій позитивного іміджу російського державного будівництва, не приділяють жодної уваги Катинській трагедії. Певне пояснення такої позиції російських істориків можна знайти в Інтернет-версії концепції «Курс «История России. 1900-1945 гг.», де О. Данілов дає жорстку настанову вчителю: «З врахуванням політичної загостреності катинського питання, не виправдовуючи вбивства військовополонених в Катині, слід відзначити, що з боку Сталіна розстріл в Катині – це не просто питання політичної спрямованості, але й відповідь на загибель багатьох (десятків) тисяч червоноармійців в польському полоні після війни 1920 р., ініціатором якої була не Радянська Росія, а Польща». Однак слід відзначити, що після неприйняття такого підходу критиками О. Данілов у «Книзі для вчителя» змінює свою настанову: «З врахуванням політичної загостреності катинського питання слід аргументовано показати, що в розслідуванні катинської трагедії немало невивчених і не прояснених питань» [1, с. 198].

В Україні історична пам'ять про Другу світову війну дозволяє консолідувати національну систему цінностей, не порушуючи загальнолюдські ідеали, за-

кладені світовою громадськістю. В українських шкільних підручниках фактори спільних та відмінних рис у зображенні війни зумовлюють регіональне розмаїття моделей історичної пам'яті. Варто зауважити, що не зважаючи на регіональну специфіку, автори українських шкільних підручників не ідеалізують і не виправдовують рішення Радянського Союзу укласти радянсько-німецький договір, визначаючи дволику політику Й. Сталіна. Таке сприйняття подій призводить до полеміки українських і російських істориків, які є авторами шкільних підручників. Російський історик О. Шубін вказує, що російський та український шкільні підручники у темі Другої світової війни «один одному не те, що ворожі, а заочно полемізують один з одним». На думку О. Шубіна, більше полеміки викликають тези російських істориків, які продовжують дотримуватися радянських традицій у відображенні подій Другої світової війни [11, с. 32].

На сторінках українських шкільних підручників на відміну від російських можна простежити лояльне ставлення до трагічних сторінок історії інших держав. Автори українських шкільних підручників з історії України Ф. Турченко, П. Панченко, С. Тимченко з трагізмом описують долю польських військовослужбовців, серед яких були й українці, що служили в польській армії [9, с. 6]. Однак сумні події, що відбулися у Катинському лісі під Смоленськом не згадуються у підручнику з історії України О. Пометун, Н. Гупан, який був рекомендований міністром Д. Табачником [5, с. 10]. Таке різне тлумачення подій першого періоду Другої світової війни засвідчує намагання повернути радянсько-російську версію для зближення України і Росії.

Можна зробити висновок, що сучасне історичне знання у шкільній освіті є не інформацією про об'єктивний характер міжлюдських взаємин, а суб'єктивними конструкціями істориків задля такої чи іншої інтерпретації цих взаємин відповідно до світоглядних позицій і соціально-культурних знань самих істориків та їхніх суспільних середовищ. Це породжує уявлення про жорстку ідеологічну зумовленість історичних знань, а разом з нею – про відносність історичної істини, яка набуває ідеологічного виміру. У контексті цього історична шкільна освіта не завжди здійснює своє головне завдання – формування гідної людини, патріота і свідомого громадянина, що спонукає молодь до самоосвіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилов А. История России. 1900-1945 гг. Книга для учителя / А. Данилов. – М. : Просвещение, 2009. – 447 с.
2. Данилов А. История России, XX век : Учеб. для 9 кл. общеобразоват. учреждений / А. Данилов, Л. Косулина. – М. : Просвещение, 2002. – 336 с.
3. Карацуба И. «Учебник Филиппова»: продолжение последовало (28.10.2009) [Електронний ресурс] / И. Карацуба. – Режим доступу : <http://urokiistorii.ru/current/view/2009/10/uchebnikfilipova>.
4. Левандовський А., Россия в XX веке: Учеб. для 10–11 кл. общеобразоват. учреждений / А. Левандовський, Ю. Щетинов. – М.: Просвещение, 1997. – 384 с.
5. Пометун О. Історія України: Підручник для 11-го класу середніх загальноосвітніх навчальних закладів / О. Пометун, Н. Гупан. – Харків: Сидія, 2012. – 336 с.

6. Портнов А. «Велика Вітчизняна війна» в політиках пам'яті Білорусі, Молдови та України: кілька порівняльних спостережень / А. Портнов // Україна модерна. – 2009. – № 4. – С. 206-218.
7. Тарасов А. Молодежь как объект классового эксперимента. Статья 1 [Электронный ресурс] / А. Тарасов. – Режим доступа : <http://saint-juste.narod.ru/zinovij.htm>.
8. Турченко Ф. «Общая история» : наука чи політика? [Электронный ресурс] / Ф. Турченко. – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Npifznu/2010_XXVIII/turchenko2.pdf.
9. Турченко Ф. Новітня історія України(1939-2001) : Підручник для 11-го класу середніх загальноосвітніх навчальних закладів / Ф. Турченко, П. Панченко, С. Тимченко. – К. : Генеза, 2001. – 384 с.
10. Ферро М. Как рассказывают историю детям в разных странах мира [Электронный ресурс] / М. Ферро. – Режим доступа: http://scepisis.net/library/id_914.html.
11. Шубін О. Зміст шкільного курсу новітньої історії в Російській Федерації / О. Шубін // Історія та правознавство. – 2007. – № 19-21. – С. 27-33.

Циватый В. Г.

доктор исторических наук, доцент

*Дипломатическая академия Украины при МИД Украины
г. Киев, Украина*

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕССА И ИНСТИТУТЫ ЕВРОПЕЙСКОЙ ДИПЛОМАТИИ РАННЕГО НОВОГО ВРЕМЕНИ (XVI-XVIII ВВ.): ЛИЧНОСТНЫЙ ФАКТОР ДИПЛОМАТА

Приёмы и методы дипломатии раннего Нового времени – это весьма сложный дипломатический инструментарий, который нацелен на выполнение внешнеполитических задач государства. Дипломатический инструментарий – это совокупность средств и способов, применяемых для достижения или осуществления поставленных целей. Трудности дипломатической практики связаны с целым рядом факторов и условий, которые могут или благоприятствовать или препятствовать выполнению поставленных перед дипломатией и дипломатами задач.

В истории политической мысли и институционального развития органов внешних сношений государств, личность дипломата, дипломатия и её институты всегда рассматривались как часть социополитической культуры общества, как одно из самых главных средств защиты интересов государства в процессе государственного строительства.

Одно из центральных мест в теории, истории и практике дипломатии раннего Нового времени (XVI-XVIII вв.) занимают проблемы понимания сущности, функций и методов реализации государственной власти в сфере внешних сношений, моделей дипломатии и институтов дипломатии, переговорного про-

цесса и дипломатической практики. Процесс образования институтов дипломатии – институционализация – подразумевает замену спонтанного и экспериментального поведения в сфере межгосударственных отношений на поведение регулируемое, ожидаемое, предсказуемое.

Дипломаты раннего Нового времени проводили прелиминарные переговоры, готовили проекты будущих соглашений, постигали посольский церемониал и дипломатический протокол, систему дипломатических стереотипов. Уже в конце XV – начале XVI веков в Западной Европе начался быстрый переход к современной системе организации посольской службы – постоянным дипломатическим представительствам. Было заложено основы политической культуры, институционализации внешней политики каждого отдельного государства и европейской внешней политики в целом.

Ярким примером для своей эпохи и поистине уникальным виртуозом дипломатии остаётся до сегодня Никколо Макиавелли (1469-1527). На рубеже Средневековья и раннего Нового времени существовала особая модель межгосударственных отношений, теоретическое обоснование и разработка дипломатического инструментария которой во многом принадлежит Никколо Макиавелли, который ассоциировал в своём лице прообраз личности дипломата исследуемого периода [1].

Как верно отмечает Никколо Макиавелли, дипломатия – это постоянно действующий институт профессиональных посредников (переговорщиков), дипломатов, созданный в каждом государстве с определёнными целями. К таким целям во все исторические эпохи относятся: установление и поддержание постоянных контактов между государствами; информирование и разъяснение официальной позиции своего правителя (государя) в стране пребывания; подготовка и ведение переговоров, от имени и по поручению своего государства, с целью гармонизации интересов сторон и достижения соглашения; оказание некоторых публичных услуг гражданам своей страны, оказавшихся, по разным причинам, за её пределами и т.д. Никколо Макиавелли, как теоретик и дипломат-практик своего времени отчётливо осознавал и умело анализировал происходящие процессы в Западной Европе. Его поучения, рекомендации и практические действия в дипломатической сфере оказывали влияние на ход европейской политики на рубеже Средневековья и раннего Нового времени и заложили фундамент политической культуры и дальнейшей политико-дипломатической деятельности на протяжении последующих веков [2; 3, с. 96-99].

Цели дипломатической деятельности на практике, однако, зачастую сопряжены со значительными трудностями (яркие примеры чему мы находим в описаниях Никколо Макиавелли, Филиппа де Коммина, Франческо Гвиччардини, Франсуа де Кальера и др.) [4, с. 271-285], и результаты могут не совпадать с ожиданиями и чаяниями. Связано это с целым рядом факторов и условий, эмоциями и эмоциональным состоянием в целом, которые могут или благоприятствовать, или препятствовать выполнению поставленных перед дипломатией задач политико-правового характера [5, с. 76-94].

Характеризуя представления о стратегиях поведения, личностном факторе и об эмоциях в дипломатии, надо иметь в виду, что соответствующие картины будут разными в разных дипломатических практиках государств, но при этом в

них можно выделить некоторые универсалии, связанные с универсальностью человеческого опыта, на примере переговорного процесса (переговоров) в европейских странах раннего Нового времени. Эмоциональная окраска переговоров всегда играла важную роль при достижении поставленных задач [6, с. 33-36]. Теория и практика дипломатии раннего Нового времени (инструментарий, переговорный процесс, стратегии поведения, формы и методы, особенности дипломатической переписки и т.д.) нашла своё отражение в следующих трудах дипломатов: Н. Макиавелли «Государь», Филипп де Коммин «Мемуары», Франческо Гвиччардини «История Италии», Бернар де Розьер «Краткий трактат о послах», Абрахам де Викфор «Посол и его функции», Альберико Джентили «Три книги о посольствах», Ермолао Барбаро «О службе посла» и т.д.

Теоретики и практики дипломатии раннего Нового времени, в своём большинстве, были уверены в том, что политика и дипломатия – это искусство, которое не зависит от морали и религии, когда речь идёт о средствах, а не о целях. Человек/Личность/Дипломат и Человек/Личность/Политик обязаны осознанно или неосознанно удерживать функционально-властную универсальность в целостности посредством профессиональной компетентности, благодаря мудрости, умению вести переговоры и делать взвешенные выводы из исторических, политико-институциональных и дипломатических сравнений. От этого, как свидетельствует практический опыт, во многом зависит и их судьба, и их политическая или дипломатическая карьера. В работах современников исследуемого периода мы можем проследить зачатки классификации инструментов внешней политики государства: мирные инструменты внешней политики (многосторонние и односторонние) и силовые инструменты внешней политики. В своих трудах они описывают плюрилатеральные (многосторонние) контакты: прямые переговоры; дипломатия – как средство; медиация (посредничество); переговорный процесс.

Также уместны и рекомендации по управлению эмоциями во время переговоров, которые получают дипломаты от своих наставников в указанных выше трудах. Вполне естественно, что во время переговоров они не только обмениваются информацией, но ещё обмениваются эмоциями. И поэтому очень важно уметь управлять своими эмоциями и эмоциями партнёра по переговорам.

В источниках анализируемого периода можно проследить следующие типы эмоционального сопровождения процесса дипломатических переговоров:

- начало и конец переговоров характеризуется следующим набором эмоций и чувств: доброжелательность, радость, приподнятое настроение;
- набор эмоций (эмоциональное состояние) в ходе переговоров: спокойствие, собранность, повышенная концентрация внимания, внимательность;
- в кульминационный момент переговоров эмоциональное состояние: решительность, всплеск эмоций, напор, уверенность в себе, энергичность;
- при трудных переговорах: упорство, уверенность в себе, решимость, стойкость, крик, истерика, психологический напор или прессинг.

Предложенные модели описания поведения в дипломатическом переговорном процессе и, соответственно традиционные модели описания эмоций и эмоциональности в целом, не учитывают всей сложности эмоциональных процессов, предложенный выше подход даёт возможность более полного и корректно-

го их описания для дальнейшего изучения указанных проблем эмоциональности в исторической ретроспективе [7, с. 101-104].

В дипломатических переговорах следует прислушиваться и к разуму, и к сердцу, опираться на трезвый расчёт и эмоции. Дипломату никуда не деться от своих эмоций, так что придётся принимать их во внимание, как и эмоции своих коллег-дипломатов. Эмоции бывают положительные и отрицательные, испытывая первые, дипломат ощущает прилив сил. Позитивные эмоции – например, гордость, надежда или облегчение – влияют очень хорошо на ход переговоров. А злость, раздражение и другие негативные эмоции мешают выстраивать деловые дипломатические отношения.

Т.о., можно констатировать, что одной из важных составляющих политической культуры на Западе являются характеристики эмоциональности в дипломатических практиках раннего Нового времени (XVI-XVIII вв.) и внешние силы, воздействующие на дипломата извне или проникающие в его душу. В отличие от других чувств эмоции имеют социокультурную обусловленность, они возникают в процессе коммуникации и предполагают не рациональный анализ, а внутреннюю включённость в процесс (переговоры, общение, и т.д.) и особую интуицию, выявляясь иногда по отчётливым, а иногда чуть заметным или внутренним признакам. Разделение эмоций и разума, и трактовку эмоций как силы в дипломатических практиках, можно считать доминирующим мотивом в европейской дипломатии и политической культуре на Западе раннего Нового времени. Рациональные и иррациональные эмоции – их сочетание и составляет особенности дипломатических практик раннего Нового времени и в этот период уже ставится вопрос о требованиях контроля над эмоциями, хотя взгляды на пределы такого контроля различаются в дипломатических и ментальных установках системы ментальных координат.

Приёмы и методы дипломатии раннего Нового времени (XVI-XVIII вв.) – это весьма сложный дипломатический инструментарий, который нацелен на выполнение внешнеполитических задач государства и формирование его институтов дипломатии, особенностей переговорного процесса. Цели дипломатической деятельности на практике, однако, зачастую сопряжены со значительными трудностями (яркие примеры чему мы находим в описаниях дипломатов Никколо Макиавелли, Филиппа де Коммина, Франческо Гвиччардини и другие), и результаты могут не совпадать с ожиданиями и чаяниями. Связано это с целым рядом факторов и условий, эмоциями и эмоциональным состоянием в целом, которые могут или благоприятствовать, или препятствовать выполнению поставленных перед дипломатией задач и особенностями формирования политической и политико-дипломатической культур на Западе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Black J. A History of Diplomacy / Jeremy Black. – Reaktion Books, 2010. – 312 p.
2. Livet G. L'équilibre européen de la fin du XVe à la fin du XVIIIe siècle / Georges Livet. – Paris: PUF, 1976. – 231 p.
3. Mowat Robert Balmain. A History of European Diplomacy (1451-1789) / R.B. Mowat. – London: Hamden-Connecticut, 1971. – 311 p.

4. Циватый В.Г. Дипломатический инструментарий Никколо Макиавелли и институты европейской дипломатии раннего Нового времени (XVI-XVIII вв.) / В.Г. Циватый // Перечитывая Макиавелли. Идеи и политическая практика через века и страны: Сборник научных статей / Под ред. М.А. Юсима. – М.: ИВИ РАН, 2013. – С. 271-285.
5. Le Goff J. Les mentalités: une histoire ambiguë / Ed. J. Le Goff, P. Nora // Faire de l'histoire. III. – Paris, 1974. – P. 76-94.
6. Lecointe J. L'Idéal et la Différence: La perception de la personnalité littéraire la Renaissance. – Genève, 1993. – 369 p.
7. Циватый В.Г. Теоретико-методологічне підґрунтя інституціоналізації та інституціональної теорії дипломатії доби раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.): історичний аспект / В.Г. Циватый // Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25-26 вересня 2015 року). – Львів, 2015. – С. 101-104.

Чепурда Г. М.

кандидат філологічних наук, доцент

*Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна*

БУДІВНИЦТВО ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВНИХ ЗРОШУВАЛЬНИХ СИСТЕМ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Метою статті є аналіз з історичної точки зору особливостей будівництва великих державних зрошувальних систем на теренах України відповідно до реалізації проголошеного у 1948 р. «Великого плану перетворення природи».

З 1951 р. на теренах України розпочалося будівництво великих державних зрошувальних систем. Капіталовкладення у водогосподарське будівництво дозволили ввести в експлуатацію у 1954 – 1958 роках 57350 гектарів зрошуваних та 74459 гектари осушених земель, але внаслідок недостатніх асигнувань, що передбачалися щорічно народногосподарськими планами, будівництво ряду об'єктів стало значно затягуватись [1, арк. 90].

На півдні України протягом 1952–1954 років був побудований Інгулецький магістральний зрошувально-обводнювальний канал і введено в експлуатацію Інгулецьку зрошувально-обводнювальну систему з площею зрошення 61 тисяча гектарів і обводнення 175 тисяч гектарів; з 1954 р. було розпочато будівництво Краснознам'янського магістрального зрошувального каналу довжиною 102 кілометри, а з 1961 року почала споруджуватись перша черга Північно-Кримського магістрального каналу довжиною 400 кілометрів, з яких на 1967 рік уже було збудовано і введено у дію 200 кілометрів [2, с. 3].

По Україні нараховувалося 2936 км магістральних каналів зрошувальної мережі, 602 км міжгосподарських каналів, 6789 км внутрішньогосподарських каналів [3, арк. 138].

Відповідно до постанови про будівництво Північно-Кримського каналу, яка вийшла у лютому 1961 р., Міністерство сільського господарства разом з Кримським облвиконкомом розробили основні положення по використанню зрошувальних систем для складання Укрдіпроводгоспом проектного завдання на будівництво каналу. В цих положеннях піднімалися наступні питання як: 1. структура посівних площ і багаторічних насаджень на зрошувальних землях, 2. врожайність культур; 3. потреба в мінеральних добривах; 4. потреба у меліоративних та сільськогосподарських машинах; 5. продуктивність та породність тваринництва; 6. потреба в робочій силі та спец кадрах для освоєння зрошувальних земель та ведення зрошувального землеробства. Наприкінці березня 1961 р. положення на розробку проектного завдання будівництва каналу були передані Укрдіпроводгоспу, який повинен був завершити роботу до 1 вересня 1961 р. Пропозиції про заходи по підготовці радгоспів та колгоспів у зоні каналу по веденню зрошувального землеробства повинно було підготувати Міністерство сільського господарства та подати на розгляд до Ради Міністрів Української РСР по закінченню розробки проекту. За дорученням Міністерства сільського господарства Української РСР Український НДІ зрошувального землеробства разом з обласними організаціями опрацювали поставлені питання щодо ефективного використання зрошувальних земель в районах Північно-Кримського каналу. У липні 1961 р. з метою опрацювання заходів з раціонального використання зрошуваних земель, розробки виробничого напрямку, системи землеробства на науковій основі, обчислення потреб в постачанні господарств районів каналу меліоративною та сільськогосподарською технікою та іншими матеріалами, Міністерство сільського господарства створило комплексну бригаду із спеціалістів ряду науково-дослідних інститутів і дослідних станцій Академії сільськогосподарських наук [4, арк. 1].

Закінчили будівництво Північно-Кримського каналу аж у 1975 р. [5, с. 43].

Питання виникали в організації робіт з підготовки майбутнього водосховища Кременчуцької ГЕС. У 1957 р. на засіданні Верховної Ради Української РСР визнавали, що будівництво гідровузла випереджало в 4 рази решту робіт з підготовки водосховища.

Таке становище призводило до значного напруження у роботах по перенесенню господарства із зони затоплення та будівництва гідросторуд, особливо, коли будівництво гідроелектростанцій було майже завершено. Так, у 1957 р. план фінансування робіт по підготовці водосховища був надзвичайно малим та складав всього 100 млн. крб., тоді як потрібно було за визнаннями фахівцями щонайменше 500 млн. крб. Із зони затоплення потрібно було перенести 19 шкіл, а було розпочато будівництво тільки 8 та планувалося ввести в дію лише 2 школи. Тобто при таких темпах перенесення шкіл зайняло б 5-6 років, але потрібно було завершити ці роботи до 1959 р.

Не здійснювалось перенесення лікувальних закладів, у той час як у зоні затоплення знаходилось 29 фельдшерсько-акушерських пунктів та лікарень. Всупереч вказівкам Ради Міністрів Української РСР Міністерство автотранспорту та шосейних доріг вчасно не організувало роботу додаткових автоколон в 5 районах, де велися дороби по переселенню, внаслідок чого 50 колгоспів поряд

з проведенням всіх сільськогосподарських робіт повинні були основну частину перевезень здійснювати власним транспортом [6, с. 167]

Гідробудівництво, яке розгорнулося на півдні України, відкривало перспективи остаточного усунення впливу посухи та суховіїв, перспективи небувалого економічного розквіту цього району. Все це допомагало відновлювати родючість ґрунтів, зміцнювати кормову базу тваринництва.

Будівництвом на Дніпрі передбачалось розв'язати багато важливих народногосподарських завдань: виробляти значну кількість дешевої електроенергії, докорінно змінити природу, набагато збільшуючи завдяки зрошенню та обводненню ефективність сільськогосподарського використання засушливих південних степів, розвиваючи промислове виробництво та усі види транспорту, забезпечити нове комплексне піднесення продуктивних сил України, особливо її південних районів.

Проте деякі вчені вважають, що здійсненням широкомасштабної акції будівництва гідроелектростанцій на Дніпрі радянська держава продемонструвала в черговий раз своє негативне ставлення до села. Спорудження Каховської, Дніпродзержинської, Кременчуцької, Київської гідроелектростанцій спричинило примусове переселення великих мас сільського населення з територій, що підлягали затопленню. Ця акція виявилась дійсно гігантською за своїми масштабами та негативними соціальними наслідками. Так, спорудження тільки Каховської та Дніпродзержинської ГЕС спричинило примусове переселення близько 250000 сільських мешканців. Усього ж будівництво комплексу гідроелектростанцій Дніпровського каскаду викликало переселення загалом близько мільйона осіб. Усі заходи, передусім матеріальні затрати, пов'язані з переселенням, були повністю перекладені на колгоспи. Оскільки колективні господарства в економічному відношенні виявилися надто немічними, матеріальні труднощі, пов'язані з переселенням, значною мірою лягли тягарем на плечі самих переселенців. Крім того, були затоплені унікальні ґрунти високої бонітарної якості, що формувалися століттями і не мали навіть наближених еквівалентів [7, с. 448]

Будівництво гігантських гідротехнічних споруд на Дону, Дніпрі та Волзі у перші роки післявоєнного періоду дозволило приступити до широкого освоєння зрошуваних земель. Використовуючи техніку лісозахисних станцій та МТС, колгоспи і радгоспи створювали ставки та водойми [8, с. 345].

Доходило до того, що навіть лісництва займались переселенням мешканців. Наприклад, Кишенківське лісництво, яке мало забезпечувати обліснення по Дніпродзержинському водосховищу займалось масовим переселенням жителів, тоді як щорічний обсяг обліснених робіт становив 641 га [9, арк. 5].

Отже, як бачимо, будівництво великих державних зрошувальних систем на теренах України, яке відбувалось відповідно до реалізації «Великого плану перетворення природи» проходило неоднозначно і з певними труднощами та негативними соціальними наслідками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інформації, звіти водного господарства УРСР // Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф. 1, оп. 80, спр. 1262.

2. Слипченко П. С. Опыт поточного строительства канала Днепр – Кривой Рог / П. С. Слипченко, Г. Б. Бочарников, Б. И. Рутковский, А. А. Жуков, Л. Н. Осипчук. – К. : Госиздатлитературы по строительству и архитектуре УССР, 1962. – 47 с.
3. Довідка про роботу Краснознаменської зрошувальної системи у 1959 р. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 5106, оп. 1, спр. 267.
4. Довідка про впорядкування науково-дослідної роботи по знищенню та використанню стічних вод у сільське господарство // ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 80, спр. 1292.
5. Булдей В. Р. Ирригация / В. Р. Будлей. – К. : Наукова думка, 1985. – 147 с.
6. Заседание Верховного Совета УССР (третья сессия). 13 – 15 марта 1957 г. Стенографический отчет.– К. : Госполитиздат УССР, 1957. – 323 с.
7. Історія українського селянства : Нариси: В 2 т. Т. 2. / [відп. ред. В. А. Смолій; НАН України, Інститут історії України]. – К. : Наукова думка, 2006. – 652 с.
8. История КПСС. В 6 томах Т. 5. Коммунистическая партия накануне и в годы Великой Отечественной войны, в период упрочения и развития социалистического общества, (1945 – 1959 гг.) : История Коммунистической партии Советского Союза : В 6 т. / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС; А. Д. Педосов . – М. : Политиздат, 1980. – 691 с.
9. Звіти Головного управління лісового господарства та лісозаготівель при Раді Міністрів УРСР // ЦДАВО України. – Ф. 5105, оп. 2, спр. 245.

НАПРЯМ 2. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Андрушко Л. В.

с. Княжолука, Долинський район, Івано-Франківська область, Україна

ЗНАЧЕННЯ «ФІЛОСОФІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОСТЮМА» У КОНТЕКСТІ ЇЇ ФУНКЦІЙ

Спершу зауважимо, що сьогодні немає окремих праць, присвячених «філософії українського національного костюма» (дальше «філософії УНК»), а є тільки окремі думки вчених про необхідність такого напрямку пошуку, ідеї у вказаному руслі, що потребує окремого дослідження та на чому зупинитись у нашій розвідці не будемо. Значення «філософії УНК» за сучасних умов в Україні проектуємо на її функції та представляємо розгляд окремих їх аспектів. Наша робота – початок таких студій.

Візьмемо, наприклад, соціальну функцію, коли соціальне буття отримує певну інтерпретацію та не тільки її, але й може зазнати змін тощо. Сьогодні в українських реаліях, на наш погляд, недостатньо «дій Сиви Мінерви». Ми підтримуємо позицію тих дослідників, які вважають, що в науковій філософській думці України переважає інтерпретація виданих раніше текстів над побудовою нового. Водночас переконані, що українські дослідники вже відійшли від ситуації, коли філософія перетворюється на ідеологію тоталітарного суспільства, скажімо, радянського зразка. Наше сьогодні – стан розбудови нового вектору руху нашого суспільства, який потребує філософського осмислення; відбувається пошук (формування) пріоритетних напрямків розвитку зокрема філософії культури, філософської антропології, де бачимо «філософію УНК».

Філософські ідеї зароджуються в життєвому світі людини, який безпосередньо впливає на її світогляд, спосіб мислення тощо. За сучасних умов в Україні потрібне самоозначення та самоусвідомлення української національної культури філософією, коли філософ не може нехтувати історичним досвідом нації, буде працювати в руслі української традиції і т. ін., тобто нести в собі скарб культури народу, отже, й український національний костюм, створюючи за Д. Чижевським «риси філософського національного обличчя». Людина в УНК сьогодні часто демонструє, що вона саме в ньому є, хоче бути, буде в майбутньому, а не в чомусь іншому, вкладаючи кожен раз у свої дії певні філософські ідеї, та робить це усвідомлено чи неусвідомлено.

Осмислення нашого руху, буття відбувається з правкою на постмодернізм. На нашу думку, однією з найсуттєвіших його характеристик є те, що це філософія відмінностей. Глобалізація загострила проблеми ідентичності (можна додати, що для українців вони завжди були гостро-актуальними), тому важливо добре знати чим ми відрізняємось від інших, вміти це оцінити, вдало використати, а починати вказане, вважаємо, потрібно з «філософії українського національного костюма», який є унікальним, неповторним, цілісним, довершеним тощо. Так

підходимо до аксіологічної функції: дослідження об'єкта як найрізноманітніших цінностей. Але найголовніше, ми наближаємось до окремої живої людини, особистості, «людини одягненої»; пізнаємо себе в УНК, через УНК, для УНК і т. ін.

Стверджуємо, що багато сучасних українців байдужо, по-позитивістськи сприймають тільки факти й не бачать за ними ідей, не вміють аналізувати почуте, побачене й, навіть, хочуть готові рецепти для дій; розгублені в оцінці свого місця в світі, майбутнього. Цьому сприяє та, врешті, його й формує постмодерністська філософська установка на безсуб'єктність, заперечення ідеалів тощо. Такими легше маніпулювати. У світі ідей створюється інформаційний шум, що ми називаємо «теоретизуванням для теоретизування», щоб заховати справжні цілі. Ідеал українського національного костюма, як втілена в речах філософія буття українця, – основа, що допоможе стати успішними, впевненими і т. ін. Функція «філософії УНК» – пошук основи в динамічному світі, яка зробить нас сильнішими духовно. Споживацький світогляд, (констатуємо, наприклад, престижність елемента українського національного костюма для споживача вимірюється не стародавньою, унікальною технікою його виконання, рідкісним матеріалом, використаним для його виготовлення, а ціною), який на наш погляд, тепер переважає не дає відповіді на фундаментальні питання, пов'язані з буттям людини в світі, світу в людині тощо.

«Філософія УНК» – квітесенція часу, виражає його ідейну домінанту, тому її не можна використати для політтехнологій (скажімо, Янукович В. у вишитій сорочці сприймається, щонайменше, неприродно). Вона гуманістична за своєю суттю та є вагомою перешкодою для перетворення філософських поглядів у людиноненависницьку ідеологію. Критична функція «філософії українського національного костюма» – це відкидання догм, а не ідеалів; не сприйняття авторитетів, але пошанування еліти і т. ін. Вказане можна ще продовжити.

Дослідження значення «філософії УНК» за сучасних умов в Україні у контексті її функцій потребує ще окремих досліджень.

Батракіна Є. Є.
аспірант

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ В МІЖГРУПОВИХ ВІДНОСИНАХ

Базовим когнітивним процесом в діяльності свідомості виступає категоризація, завдяки якій світ знаходить структуру всередині нас. Біологічні особливості організації нашого мозку не дозволяють критично переробляти щоденно зростаючу складність систем і неосяжні потоки інформації. Причина цьому лише в обмеженості людських когнітивних здібностей. Тому, з метою спрощення сприйняття реальності, ми використовуємо засіб психічної

асиміляції, щоб полегшити наше існування. Система координат, крізь яку можна сприймати суспільну реальність, представлена стереотипами та формується за допомогою зовнішніх джерел (наприклад, культури) і особистого досвіду. Це систематизація навколишнього середовища, де одні явища, що мають певну схожість, сприймаються відмінними від інших.

Успішна діяльність обумовлена ідентифікацією навколишніх предметів відповідно до загальних рис і властивостей. У процесі стеретипізації ми наділяємо людину або групу певними якостями, які, як нам здається, властиві для цієї категорії. В Оксфордському словнику «Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English» поняття стереотип визначається як «нав'язлива ідея чи образ, наявний у багатьох людей, про певний тип особистості або речі, що найчастіше не відображає реальність (культурні, гендерні, расові стереотипи) [2].

Але процес стеретипізації сам по собі не є ні поганим ні хорошим. Цей механізм є невід'ємним інструментом соціального сприйняття. Готові зразки допомагають мінімізувати когнітивні зусилля і дозволяють не потонути в інформаційному хаосі. Ця діяльність притаманна абсолютно кожній живій істоті і абсолютно нейтральна за своєю природою, але якщо набуває негативно-емоційного забарвлення, то стереотип стає упередженням, що при правильному медійному обґрунтуванні може стати небезпечним.

Спотворення навколишньої дійсності, навіть не переростаючи в упередження не завжди матиме позитивні відтінки на соціальному рівні. В.С. Агєєв підкреслює: «Оціночні характеристики стеретипізації в соціально-психологічному плані можливі тільки в тому випадку, якщо вона розглядається як механізм соціального сприйняття, а не явище соціального порядку. Так, наприклад, якщо спектр дії цього механізму не виправдано розширюється і переноситься з міжгруповий площини (а тільки для неї однієї він і є адекватним) в міжособистісну, то він підміняє собою або витісняє більш гнучкі, тонкі міжособистісні механізми сприйняття» [4 с. 98].

Зважаючи на людську зайнятість матеріальними проблемами і відсутність доступу до першоджерел подій, довіра до експертної думки росте, зростає роль тих чи інших віртуальних оповідачів. Тому ефективність медійного формування ідентичності сьогодні не є секретом.

Недолік знання про що-небудь, в більшості випадків, ми несвідомо компенсуємо, шляхом стеретипізації. Подібна організація сприйняття інформації є невід'ємною функцією, але не завжди сприяє адекватному судженню про що-небудь, саме тому актуалізується незаслужена дискримінація аутгруп, відбувається гомогенізація усіх їх представників.

Виникаючи в процесі соціальної інтерації, стереотипи стають соціальними установками. Дослідження стеретипізації пов'язано з дослідженнями соціальних установок, під якими ми розуміємо: «стійкий, латентний стан схильності індивіда до позитивної або негативної оцінки об'єкта або ситуації, що склалася на основі його життєвого досвіду та що надає регулятивний, організуючий вплив на перцептуальні, емоційні і розумові процеси і що виражається в послідовності поведінки (як вербальної, так і невербальної) щодо даного об'єкта в даній ситуації» [5, с. 161]. Подібні установки формують певні

очікування щодо поведінки інших і допомагають подолати ситуацію невизначеності, а також зменшити непереборну складність інформації.

Етнічні стереотипи, які включають в себе автостереотипи (набір уявлень про власну спільноту, як правило позитивний) і гетеростереотипи (уявлення про інших) мають стійку сукупність понять про характерні ознаки певної групи, а також низку мінливих думок про моральні засади даної спільноти, які залежать від міжгрупових взаємодій.

Інгруповий фаворитизм і аутгрупова дискримінація- невід'ємні явища в міжгруповій взаємодії. Так, Марк Тарант, Сара Дезлі і Том Коттом, підкреслюють, що саме інгрупові норми задають емоційний досвід емпатії щодо своїх представників, і тільки інгрупові норми, що передбачають емпатію щодо аутгрупи, можуть подолати подібну нерівність. Внутрішньогрупові цінності задають всі моделі поведінки, а також формують певне сприйняття інших груп [1].

Звичайно ж, етнічна приналежність стирає будь-які неетнічні розрізнення ін- та аутгрупи, задаючи зовсім інші стандарти сприйняття. На думку Тешфела, «міжгрупова дискримінація виникає, навіть коли власні інтереси особистості абсолютно не зачіпаються і не пов'язані з фактом сприйняття інгрупи, не існує ніякого міжгрупового змагання і немає ніякої попередньої або актуальної ворожості між групами» [5, с. 22].

Встановлення відмінностей, а отже і дискримінація неминучі. Доведено, що мирний міжгруповий контакт помітно знижує рівень дискримінації, і навпаки, прагнення очорнити аутгрупу виникало частіше у разі відсутності будь-якого контакту.

Найчастішою причиною різкого та швидкого поширення упереджень і серйозних конфліктів завжди стає конкуренція та міжгрупова боротьба, яка загострюється в умовах обмежених ресурсів. За допомогою багатьох експериментів, було доведено, що декатегоризація, а потім повторна категоризація, коли знімається колишнє уявлення про аутгрупу і формується нове, але на основі спільноті поглядів та реальної поведінки учасників, відбувається лише завдяки будь-якому виду співпраці та наявності спільної мети вирішити існуючу проблему задля поліпшення життєвих умов. Таким чином створюється нова ідентичність та знищується попередній внутрішньогруповий фаворитизм.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English» // Oxford University Press, 6th edition, 2000. – 1552 p.
2. Tarrant M., Dazeley S., Cottom T. Social categorization and empathy for outgroup members // *British Journal of Social Psychology*, 2009. – P. 427–446
3. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально психологические проблемы. – М.: МГУ, 1990. – 240 с.
4. Агеев В.С. Психологическое исследование социальных стереотипов // *Вопр. психол.* 1986. – № 1. – С. 95-101.
5. Шихирев П.Н. Исследование социальной установки в США // *Вопросы философии* № 2. – 1973. – С. 159-178

Вергелес К. М.
кандидат філософських наук, доцент
*Вінницький національний медичний університет
імені Миколи Пирогова
м. Вінниця, Україна*

ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Сьогодні діалектика держави, культури і релігії в кожному соціумі, в кожному історичний період постає щоразу інакше, щоразу по-новому. Молода демократична національна держава у фазі становлення, якою є нинішня Україна, життєво зацікавлена у розвитку культури, релігії, причому таких, які сприяють національному і громадянському самоусвідомленню, відновленню історичної пам'яті, гуманізації соціуму, формуванню демократичного способу мислення і самореалізації особистості, зміцненню цілісності й суверенітету України.

Сучасна культура переживає кризу, що пов'язана з відмовою від цінностей абсолютного характеру. Релігія, навпаки, завжди зверталася і звертається до кола абсолютних цінностей. Тому все частіше й частіше сучасна людина, у своєму прагненні до ідеалу обирає не його світський, а релігійний образ. Християнська антропологія, в значній мірі, актуалізує найскладніше питання про таємницю людини та її призначення в Універсумі. Релігія – це сакральний зв'язок людини з Абсолютом, прагнення людини набути гармонійної духовної цілісності. Релігія і релігійність у сьогоденні виступають як альтернативні атеїстичному світосприйняттю і світовідношенню засоби поновлення втраченої цілісності людини, як засоби подолання «розколу» особистості, її наявного буття. У сьогоденні українського суспільства актуальними є пошуки смисложиттєвої проблематики, моральнісних орієнтирів, системи цінностей як такої.

У багатьох мислителів простежується тенденція до усвідомлення того факту, що можливість духовних вимірів людського буття зумовлена відкритістю буття самої людини, множинністю обріїв цього буття і одночасно – притаманною їй тенденції до цілісності. Така відкритість здійснюється шляхом постійного трансцендування поза межі дійсності, її прагнення до Вищої Реальності, Вищих Смислів, які ототожнюються з добром, гармонією, істиною і красою. Відома дослідниця П.П. Гайденко в праці «Прорив до трансцендентного» наголошує, що «ототожнення Бога з добром, тобто розгляд його як сутності, є приналежним до традицій античної думки та відтворюється пантеїстичною (або такою, яка тяжіє до пантеїзму) філософією Бруно, Спінози, Гегеля. До такого тлумачення Бога, але ж без відповідних обмовок, схильні багато представників католицької теології, оскільки католицизм увібрав у себе багато елементів еллінської філософської культури. Навпаки, прагнення розуміти Бога як свободу, й відповідно добро визначати як таке, що обрано, відібрано божественною волею, характерно для тієї теологічної й філософської традиції, яка полемічно загострена про еллінського світосприйняття і усвідомлює себе, перш за все, антиподом язичницької культури. Патріархом

цієї традиції можна вважати Августина, світоспоглядання якого, не зважаючи на його близькість до неоплатонізму, тим не менше, оформилося у боротьбі з ще живою язичницькою культурою. До цього другого напряму можна віднести діалектичну теологію (К. Барт, П. Тілліх та ін.), яка від самого свого народження постала в опозицію до католицизму і яка прагнула відродити «істинне, першопочаткове християнство, а також низку сучасних мислителів, які приналежать до цієї традиції» [1, с. 149].

Для того, щоб розібратися з суттю проблеми сучасної «розколотої», відчуженої людини, слід шукати шляхи для її вирішення, необхідно окреслити ідеальний образ людини, той граничний стан, до якого вона прагне. Такий еталон репрезентовано у різноманітних релігійних, світоглядних традиціях. Так, ще у I ст. до н.д. Філон Олександрійський, спираючись на положення платонівської традиції, вводить поняття «ідеальної людини» й відрізняє сотворену людину від її прообразу – в Адамі міститься вся повнота людського роду, а душа людини є частиною Світової Душі. Релігійні вчення про людину зберігали свої впливи, в значній мірі завдяки тому, що використовували для обґрунтування взаємовідносин людини зі світом інтуїтивно зрозумілу модель пропорційності частини і цілого, згідно з якою – ціле є більшим, ніж частина, а частина не може бути тотожною цілому. Невичерпним джерелом метафізичних і смисложиттєвих ідей і дотепер залишається християнське вчення про ідеал людини, її гріхопадіння та пошкодження її «природи».

У сфері філософсько-релігійних досліджень проблеми смислу людського життя слід виділити два підходи – онтологічний і аксіологічний. Перший підхід є типовим для православного богослов'я, він ґрунтується на інтуїції як установці представників неоплатонівської філософії: «брати ціле як умоглядну Божественну ідею» та узгоджувати смисл життя з методами самопізнання, інтроспекції, а образ людини – з «іскрою Божою».

Другий підхід ґрунтується на ідеях протестантизму, на неокантіанській теорії цінностей і надає перевагу емпіричним вимірам людини. При цьому смисл життя пов'язується із «зовнішньою людиною» і формулюється наступним чином: праця на благо суспільства; служіння соціуму (державі, народу); життя заради дітей, родини; боротьба за кращі умови життя; прагнення зробити кар'єру та ін.

І якщо неоплатоніки розглядають проблему смислу життя як проблему про специфіку єдності духу, душі й плоті в кожній людині, то неокантіанці, навпаки, вважають за непотрібне шукати апріорні «ейдоси цілісності» та характеризують свідомість людини як таку, яка може осмислювати тільки загальні цілі, які ми усвідомлено ставимо перед самими собою. Таким чином, з цієї точки зору, під смислом життя слід розуміти цінність прожитого життя для самої людини, її оточення і соціуму в цілому. Слід погодитися з положенням видатного українського філософа С.Кримського, яке він обґрунтував у праці «Під сигнатурою Софії»: «Проблема індивідуального має в сучасну епоху і специфічний соціально-етичний зміст. Вона відображає в європейському мисленні кінця ХХ століття збагачене уявлення про демократичний процес, покликаний не лише утверджувати права громадян, націй або особистостей, а й розв'язувати колізії між ними... Феномен утвердження етичної духовності, моральної політики і морального світу є характерною рисою соціально-історичного прогресу в ХХІ столітті» [3, с. 230].

В зв'язку з цим виникає питання: як і в яких умовах відбувається становлення плотського і духовного типів людської цілісності? Християнська традиція виробила особливий підхід до вирішення цієї актуальної проблеми, вона репрезентує процес утворення «*soma pneumatikos*» («духовної цілісності») як векторне сходження від етапу духовного «діяння», через духовний досвід, до творчого духовного мислення. Цілісність завжди виступає як та чи інша міра єдності цілого та його частин. Міра цілісності, єдності є різною й тому їх можна розділити на тоталітарні, парціальні й соборні. Процес розуміння цілісності являє собою цикли «герменевтичного кола» - осмислення цілісності життя передбачає прояснення його головних подій і фаз, а це осмислення передбачає наявність взірця цілісності. Для того, щоб осмислити життя, необхідно, перш за все, «завантажити» попередні оцінки його найважливіших подій у певну смисложиттєву систему відліку. Центром такої системи слугує найбільш цінний взірець-аттрактор, нав'язаний або вільно визнаний. Але, водночас будь-яка формула життя залишається невизначеною, символічною за своїм характером.

У християнському теоцентризмі найбільш поширеною є пауліністська модель побудови людини, що ґрунтується на ідеї розрізнення в об'єднанні духу, душі й плоті. Так, згідно з типологією ап. Павла, люди бувають душевними, духовними і плотськими й безперечно, що для кожного типу виявляється свій смисл життя.

Світові релігії достатньо своєрідно відображають у своїх настановах інваріантний аспект загальнолюдського змісту смислу життя. Життя християнина постає повним, якщо будь-який факт, будь-яке явище він розглядає в узгодженості двох проекцій – вертикальної, тобто входження до Царства Божого і горизонтальної – співтовариство з «ближніми і далекими». Шлях до смерті – це служіння гріху, прагнення до плотського. Такий шлях, згідно з християнською традицією, є втратою душі. Сучасна українська дослідниця Л.Конотоп у праці «Проблема життя і смерті в історії філософії (міфологічні та середньовічні інтерпретації)» розкриває духовну сутність людини наступним чином: «Староукраїнська культура, й про це свідчать її пам'ятки, показує як твориться духовність людини протягом її життя, як людина створює свій духовний світ завдяки вірі в Бога, Ісуса Христа та Святого Духа. Людина створює себе завдяки своїй праці, завдяки своїм зусиллям. Адже ні тіло християнина з його здібностями, силами та бажаннями, ні душа його як центр усвідомлення життєвих переживань – це ще не його духовне «я». Духовне «я» християнина – це те, що у Святому Письмі називається «духом». Саме дух насичує людину та Світ; людина знає про те, що є добро, а що є зло, закони Небесної Правди протилежні законам земної вигоди» [2, с. 100].

Тільки людська душа має можливості для безпосереднього проникнення до глибинності речей (в «четвертий вимір»), у тому числі – й в сутності граничної цілісності буття та осягати його смисли. Під містичною сутністю релігійного досвіду як «зустрічі з Богом» слід розуміти сукупність умінь та навичок людської душі входити у безпосередній зв'язок із Абсолютом. Релігійний досвід не є подібним до звичайного чуттєвого досвіду. Чуттєвий досвід спрямований на матеріальні речі оточуючого середовища, а релігійний досвід – на безмежний Абсолютний Дух. Об'єктом релігійного досвіду є не конкретні речі й предмети, а

Буття як таке. Відомий німецький філософ М. Гайдеггер зазначає: «Сущє з'являється в якості предмета. Буття визнається як предметність предметів. Предметність предметів, об'єктивність об'єктів знаходяться у взаємовідносинах з суб'єктивністю суб'єктів. Буття як предметність предметів знаходиться у взаємовідношенні до уявлень суб'єкта» [5, с. 102]. Ця вічна проблема може бути сформульована як ідея усвідомлення нерозривного зв'язку макрокосму, Абсолюту, Єдиного, Вищої Реальності з мікрокосмом – людиною. Це – міфологема людини, відповідними до неї є іпостасі розуму і космічної душі у вченні неоплатоників (Прокл, Плотін). При цьому Прокл розробив остаточний проект системи Прокла і античного неоплатонізму в цілому та обґрунтував положення про непорушний зв'язок мікрокосму і макрокосму, людини і Вищої Реальності, що й виступає динамічним становленням людини.

Релігійний досвід має іманентну духовну природу і реалізується не в ансамблі сенсорних чуттєвих образів, а у формі внутрішньої чуттєвості. Слід також зазначити, що релігійний досвід, по-перше, розглядається як кенозис (сходження Бога до людини), а по-друге, як теозис (обоження людини за Благодаттю). Релігійний досвід пов'язаний або з зустріччю з Вищою Реальністю, або з передчуттям сакрального і праведного у світі. Релігійний досвід має характер езотеричної таємниці, містики, чуда. Езотерика пов'язана з мовчазним осягненням граничних сутностей буття через такі здатності духу, як віра, совість та містичне прозріння. Важливим є те, що, з одного боку, містичне входить у стрижень релігійного досвіду, а з іншого – містика і містицизм мають певні тенденції знаходитися в опозиції до офіційної релігії.

Людина духовна потребує інші ідеали, ніж людина плотська. Монотеїзм акцентує в ідеалі гармонійної людини провідну роль духу, а плотським характеристикам приділяє другорядну роль. Атеїзм, навпаки, найбільше цінує в гармонійній особистості її вміння перетворювати матеріальний світ – розвивати свої фізичні та практичні здібності, тренувати «хитрощі розуму» та ін. Але кожна людина, яка серйозно ставить до смислу та мети свого життя, стикається з дилемою віри або невіри в Бога (пари Б. Паскаля). Слід зазначити, що при цьому монотеїсти впевнені, що призначення людства в світі має надприродний духовний смисл, розкриття проблеми смислу життя людства буде надано Богом в «іншому світі». Нігілістичний атеїзм відстоює ідею існування людства і людини, як полишеного всілякого смислу, людство не має ніякого призначення і є роковою помилкою природи.

Совість зберігає та охороняє свободу особистості від зазіхань зовнішніх авторитетів, будь-то авторитетні рекомендації розуму або впливової ідеології. У свідомості (совісті) реалізується особиста екзистенція людини, вона вимагає особистих зусиль для розуміння явищ та подій. Людина не просто розумна істота, вона є єдиною істотою, яка виділилася з Природи, яка живе не тільки в Природі, але й в духовному світі, де діють добро і зло, краса і нищість, яких в Природі не існує. Український релігієзнавець М. Попов у праці «Філософія релігії» наголошує: «У Святому Письмі говориться, що кожна твар має свою цінність та мету у житті, а тому моральне ставлення людини до всього живого у світі, бережливе поводження із природним довкіллям є обов'язком людини, вершини Творіння. Вона зобов'язана контролювати хід речей та подій, вносити

у світ свою гармонію та порядок. Природа підтримує та захищає тих, хто її любить та береже і мститься тим, хто руйнує її» [4, с. 179].

Загальний аналіз підходів до аналізу релігії як соціального феномена розкриває нам, наскільки обсяговим є то коло питань, від вирішення яких залежить не тільки зміна певних структуроутворюючих елементів державно-конфесійних відносин, але й формування державної національної політики, в якій саме релігійний аспект є в сьогоденні України домінантним через зростаючу соціальну напруженість. Не випадковим є й те, що визначення смислу та мети людського життя, як у світському, так і релігійному аспектах, є важливим для ціннісно-моральних орієнтирів українського народу. Очевидно, що для України існує загроза опинитися в межах національної й конфесійної обмеженості перед процесами глобалізації. Політика держави в її ставленні до церкви та релігії повинна бути «візитівкою» в її прагненні до відкритого міжнародного співтовариства. І для цього необхідно знати народ і його культуру, релігію, любити їх, жити ними, відчувати відповідальність за них; треба мати в душі те почуття, що примушує думати про їх добру славу і добре життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайденко, П.П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века. / П.П. Гайденко. – М.: Республика, 1997. – 495 с.
2. Конотоп, Л.Г. Проблема життя та смерті в історії філософії (міфологічні та середньовічні інтерпретації). / Л.Г.Конотоп. – К.: Українська видавнича спілка, 1996. – 172 с.
3. Кримський, С.Б. Під сигнатурою Софії. / С.Б. Кримський. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
4. Попов, М.В. Філософія релігії: Навчальний посібник для вузів III-IV рівнів акредитації. / М.В. Попов. – К.: Видавничий дім Асканія, 2007. – 314 с.
5. Хайдеггер, М. Положение об основании. / М. Хайдеггер. – СПб.: Алетея, 1999. – 292 с.

Воробйова Л. С.

доктор философских наук, профессор

*Национальный университет государственной налоговой службы Украины
г. Ирпень, Киевская область, Украина*

КРИЗИС ОБРАЗОВАНИЯ КАК КУЛЬТУРНЫЙ КРИЗИС

Глобальное развитие человечества в последние столетия, становление целостного все более взаимозависимого совместного социального мира ставят основным императивом для современного общества перемещение человека в эпицентр всех социальных событий, поиск путей и форм его активного участия в постановке и попытках решения общественных задач от местного до планетарного уровня и все больше актуализируют задачи таких изменений образова-

ния, когда оно будет осязательно определять вопросы принципиальной управляемости развитием человечества.

Непрерывно предпринимающиеся на протяжении последних десятилетий попытки реформировать отечественную систему образования имеют, в основном, ситуативный характер. Долговременная продуманная стратегия за этими преобразованиями не просматривается, что и неудивительно, поскольку реформы не сопровождаются мировоззренческим, философским осмыслением проблем образования, порождаемых «вызовами» современного динамичного, кризисного и противоречивого мира. Финансовые, управленческие, организационные проблемы современного украинского образования нередко оттесняют на второй план не менее, если не более важные ценностно-смысловые и антропологические аспекты кризиса. Преодоление этого кризиса, хотя бы в рамках образования, невозможно без глубокого философского анализа причин кризиса и выработки новых мировоззренческих ориентиров, более «культуроцентричных» и «гуманистичных», нежели преобладающие сегодня технократические, утилитаристские и узко функциональные «ценности», определяющие нормативный контекст образовательного процесса и пагубно сказывающиеся на развитии человека.

Рассмотрев историю западного образования как смену трех парадигмальных образовательных моделей: онтологической, культууроцентрической и прагматической, можем констатировать, что каждая из указанных моделей базируется на определенном мировоззрении и ориентируется на специфические задачи.

Прагматическая модель, порожденная модернизацией западных обществ, переживает кризис, четко обозначившийся в 60-70 годы XX века и связанными с культурными изменениями этой эпохи.

Кризис прагматической модели образования имеет несколько аспектов, но наиболее важной из них является культурно-антропологический, заключающийся в утрате образованием ценностно-смыслового и антропологически-экзистенциального измерений.

Культурный плюрализм, культурная фрагментация, отсутствие четкого мировоззрения, свойственные постсовременности, вовсе не говорят о том, что образование, как среднее, так и высшее, должно отказаться от функции формирования мировоззрения. Но должны измениться акценты: от «привития» определенных принципов следует перейти к воспитанию у человека способности самому формировать свое мировоззрение. А для этого необходимо освоение культурного наследия. Но освоение культурного наследия не должно быть авторитарным, но – герменевтичным, направленным не на слепое повторение, а на понимание, формирование чувства причастности к опыту иных исторических эпох, иных культур. Перед человеком должно раскрыться все многообразие человеческого культурного наследия, что само по себе имеет огромное воспитательное значение, способствует формированию уважения к творческому гению человека, также как и осознанию разумных и неизменных пределов человеческих дерзаний. Особо речь должна идти о повышении значимости школьного образования в постсовременную эпоху. На школьное образование должна быть возложена задача «собирания» культурной целостности, формирования целостной личности, обладающей собственным мировоззрением в со-

циокультурных условиях одновременно и способствующих, и препятствующих этому. Нынешнее состояние культуры может быть понято как почва для формирования нового представления о человеке и нового гуманизма. Ибо «фокусом», собирающим все культурные содержания той или иной эпохи, является идея человека. В постсовременной культуре эта идея становится особенно многоаспектной, поскольку, столкнувшись с относительностью и преходящестью всех культурных смыслов, социальных структур и институтов, человек остался один на один с самим собой, освободившись от множества иллюзий и утратив устойчивую почву под ногами. В такой ситуации только сам человек способен создать (именно создать, а не найти) новую точку опоры, новые ориентиры для личностного и цивилизационного развития. И задачи образования невозможно переоценить: это, фактически, единственный институт современного общества, по самой своей сути призванный сформировать человека, способного решить поставленные задачи. Но для этого должен произойти некоторый «антропологический поворот» в образовании: при сохранении значимости ориентации образования на потребности общества в квалифицированных специалистах, должны быть учтены потребности личности, определяемые спецификой постсовременности, и выработаны новые смысловые, мировоззренческие ориентиры, выходящие за рамки примитивного утилитаризма.

Образование может быть представлено в единстве двух аспектов. Во-первых, это социальный аспект, выражающийся в том, что образование выполняет ряд социальных функций, например, готовит специалистов для рынка труда. Во-вторых, культурно-антропологический аспект, который выражается в том, что образование формирует личность, исходя из определенных культурных ценностей, удовлетворяет потребности личности в саморазвитии, самопознании, познании мира. Современный кризис образования выражается в том, что ориентация на социальные функции полностью вытеснила потребности личности. Образование лишено личностного смысла. Отсюда – потеря интереса к образованию со стороны учащихся, сугубо инструментальный подход к нему, а с другой стороны – личностные проблемы, порожденные стихийностью и неуправляемостью личностного становления в современном обществе. Общество как бы отказывается от целенаправленного воспитательного и формирующего воздействия на личность, но результатом этого становятся не только проблемы отдельных людей, но и проблемы социальные – наркомания, алкоголизм, бессмысленная, «безмотивная» преступность, появление разного рода экстремистских организаций, рост психических расстройств и т.д. Образование неразрывно связано с социальными и культурными процессами. Его цели, задачи, формы, как и его проблемы, определяются, в конечном итоге, социокультурным контекстом. Поэтому кризис образования тоже не должен рассматриваться изолированно, вне этого контекста. Забвение человека, подавление личности безличными структурами – характерная черта эпохи современности в целом.

Новая модель образования должна базироваться на новой философии образования, которая должна учитывать (помимо задач, выявленных нами выше) следующие базовые моменты, определяемые спецификой постсовременности. Во-первых, культурный плюрализм. Во-вторых, невозможность и бесплодность идеологического диктата в любой форме. И, наконец, в-третьих, отсутствие

«об'єктивної істини» в будь-якому іншому розумінні, ніж досягнуте на визначеному етапі згоди по визначених позиціях.

На наш погляд, більші дослідницькі та теоретичні перспективи для створення нової філософії освіти, містяться в роботах В.С. Біблера, особливо в його роботі «От наукоучения – к логике культуры». Ця робота представляє собою принциповий аналіз світових тенденцій, культурного розвитку на початку ХХ століття. В багатьох, збігаючись з ідеями постмодернізму, концепція Біблера позбавлена таких негативних рис постмодерністського світогляду як крайній релятивізм та «бесчеловечность» – відсутність суб'єктивності. Описуючи ті самі риси культури сучасності, що і постмодернізм, Біблер приходять до зовсім інших висновків.

Заєць В. М.

аспірант кафедри філософії

*Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

М. МАКЛЮЕН ПРО ВПЛИВ ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА СВІТОГЛЯД ОСОБИСТОСТІ

В епоху глобалізації такий медіа-засіб як телебачення стає одним із головних способів отримання інформації. Незважаючи на широкий спектр можливостей, які відкриває телебачення перед індивідом, цей прогресивний засіб мас-медіа приховує в собі небезпеку.

Одним з найвідоміших дослідників медіа-впливу на свідомість особистості вважається канадський філософ Маршал Маклюен. Згідно з його комунікативною теорією медіа-засоби, у тому числі й телебачення, виступають рушієм суспільного розвитку. У своїй науковій праці «Розуміння медіа: зовнішні розширення людини» М. Маклюен здійснює ґрунтовний аналіз основних аспектів впливу телебачення на свідомість індивіда як представника соціуму.

За визначенням канадського вченого «телебачення – це такий засіб комунікації, який відкидає різко окреслену особистість і віддає перевагу уявленню процесів, а не продуктів» [3, с. 157]. Слідуючи за Едітом Ефроном, М. Маклюен називає телебачення «сором'язливим гігантом», тим самим наголошуючи на всеохоплюючих можливостях цього засобу мас-медіа. Крім того, у даному визначенні увагу акцентовано на основній властивості телебачення, а саме приховано впливати на свідомість індивіда.

Варто зазначити, що навіть на початку 21 століття можливості телебачення залишаються недооціненими в повній мірі. Переважна більшість населення нашої країни навіть не здогадується, що регулярний перегляд телевізора поступово змінює їх погляди, думки та навіть програмує на певні дії. Так, наприклад, ситуацію на сході країни українські та російські телеканали аналізують кардинально по-різному. Якщо метою українських ЗМІ є виховання почуття патріо-

тизму в громадян нашої країни, то російські телепрограми спрямовують сили на пробудження ворожнечі між жителями Сходу та інших регіонів України. Як наслідок, переважна більшість представників східних областей добровільно стали зрадниками своєї держави.

Згідно з комунікативною класифікацією, яку здійснив М. Маклюен, телебачення належить до «холодних» медіа-засобів, тобто передбачає високий рівень залучення аудиторії. Учений наголошує на унікальності цього засобу медіа, зазначаючи, що він «сприяє розвитку глибинних структур в мистецтві та розвагах і самостійно створює глибинне залучення аудиторії» [3, с. 159]. На відміну від радіо, яке М. Маклюен називає «засобом комунікації для божевілья» [3, с. 159], телебачення дає змогу інтенсифікувати процеси запам'ятовування будь-якої інформації.

Яскравим прикладом для підтвердження унікальних властивостей телебачення виступає експеримент, описаний ученим у його науковій праці «Розуміння медіа: зовнішні розширення людини». У цьому експерименті брали участь чотири групи студентів, яким пропонувалася для сприймання ідентична інформація. Однак кожна з груп отримувала цю інформацію через різні медіа-засоби: книгу, лекцію, радіо й телебачення. Найкращий результат після переробки інформації показали студенти, які переглядали навчальний матеріал по телевізору. М. Маклюен пояснює такий результат однією з основних властивостей телебачення – вмінням захоплювати глядача.

Телебачення, як стверджував канадський філософ, є пасивним розширенням нашої центральної нервової системи щоденним сеансом синестезії почуттів та уявлень. Воно здатне впливати на цілісність життя – особистого, соціального та політичного. Однак М. Маклюен гостро критикував науковців, які стверджували, що телепрограми можуть провокувати серед населення кровопролиття. На противагу їм філософ вважав, що телебачення затуляє в середину, але при цьому не збуджує, не агітує та не надихає [3, с. 170]. Це наукове припущення М. Маклюена є вірним лише частково. Адже телебачення дійсно має здатність залучати та захоплювати індивіда. Однак, не можна погодитися з твердженням, що воно не агітує і не провокує на дії. Більшість політиків, яких знає увесь світ, досягли значних успіхів лише завдяки правильно побудованій агітаційній кампанії. Яскравим прикладом агітаційних та надихаючих можливостей телебачення виступає Євромайдан, успіх якого значною мірою залежав від швидкості отримання інформації громадянами України через опозиційні телеканали. Переважна більшість представників українського суспільства наважилася долучитися до протестуючих лише після того, як побачила трансляцію подій на Майдані. Бажаючи допомогти матеріально, через спеціальних кореспондентів дізнавалися про відсутність необхідних речей та медикаментів.

Неточність наукових прогнозів М. Маклюена стосовно можливостей телебачення можна пояснити тим, що вчений не врахував усіх негативних аспектів сучасної інформаційної революції. Як відомо «інформація є глобальною проблемою сучасності, бо саме від неї залежить успішний розвиток суспільства. Інформаційна взаємодія різних груп людства – найважливіша форма соціальної взаємодії. Інформаційний фактор останнім часом призвів до революційних змін.

Нині весь світ включений в єдину інформаційну систему, причому вона працює, фактично, в режимі реального часу» [1, с. 15]. Небезпека інформаційної революції полягає в нездатності індивіда швидко і правильно осмислювати та перероблювати отриману через різні медіа-засоби (в тому числі й телебачення) інформацію. «Розібратися й осмислити сучасні інформаційні потоки не в силах жодна людина. Ми ще ніколи не володіли таким обширом інформації й, разом з тим, ніколи не були так далеко від глибин власної сутності, пізнання якої виявилось розпорошеним і розкиданим у безлічі сфер, що тоне в океані хаосу та інформаційного буму» [4, с. 7].

Щоденно піддаючи свою центральну нервову систему масивним розширенням, індивід не встигає встановити інформаційних блоків, які можуть змінювати його світогляд. А за умови відсутності інформаційних блоків, що передбачають правильну переробку потоків інформації, телебачення може вносити корективи в систему особистісних ціннісних орієнтацій. Будучи повністю обеззброєним перед негативним телевпливом, індивід може стати жертвою медіанасилля. «Поняття «насилля» трактується у філософських науках, по-перше, як невинуватне, несправедливе використання сили для вирішення певних соціальних завдань, що зазвичай призводить до перекручення поставлених (навіть благородних) цілей і мети, а, по-друге, як примус (дія), до якого вдаються особа, група, держава для досягнення поставлених цілей; це використання сили пов'язане з прямим заподіянням фізичного, психічного чи морального збитку іншій особі або державі чи загрозою такого заподіяння» [5, с. 17]. Як показує практика, розвиток телебачення привів до збільшення кількості злочинів в усьому світі. Причиною цього є зловживання насильницькими епізодами та сценами під час телетрансляцій.

Порівняно з іноземними ЗМІ, український медіа-простір відрізняється невисокою частотою показу насильницьких сюжетів. Однак останнім часом телевізійні новини, які пропонують для перегляду українські телеканали, вражають високим рівнем негативізму та жорстокості. Вони викликають у людей агресивність, зневіру та озлобленість. І хоча частина вчених стверджує, що насильство з'явилося раніше телебачення, яке лише відображає смаки суспільства, не помітити негативного впливу на особистість насильницьких сюжетів просто неможливо.

М. Маклюен хоч і недооцінив повною мірою можливості негативного впливу телебачення на свідомість індивіда, проте зазначав, що надто частий перегляд телепередач може ввести людину в стан трансу. Вчений запропонував дієвий метод боротьби з таким станом. Так, страждаючи від телевізійної залежності, індивід має «прийняти протиотруту близького засобу комунікації такого як друк» [3, с. 169]. М. Маклюен пояснює це тим, що «мозаїчна форма телевізійного образу вимагає участі та глибинного залучення всієї істоти, тоді як письмо, навпаки, психічно й соціально розширює зорову здатність в єдинообразну організацію часу і простору, даючи тим самим здатність до безвідносності та відсутності захопленості» [3, с. 171].

Схильність впадати в телевізійний транс та залежність М. Маклюен пояснює особливістю творення образів. Так, телеобраз будується таким чином, аби залишити місце для творчості глядачам. Ідеальні, цілісні образи не викликають

інтересу, а навпаки породжують негативне ставлення. На відміну від кіно, телевізійні образи не можуть бути типовими. Саме тому кожен телеведучий прагне віднайти свій унікальний стиль розмови, манеру поведінки тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванов В. Ф. Передмова від видавця / Валерій Іванов // Публіцистика: Масава комунікація: Медіа-енциклопедія / за заг. ред. В. Ф. Іванова. – К.: Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2007. – С. 6–46
2. Майєрс Д. Соціальна психологія. Інтенсивний курс / Девід Майєрс. – СПб.: прайм – ЄВРОЗНАК, 2000. – 352 с.
3. Маклюэн М. Понимание медиа: Внешние расширения человека/ Маршал Маклюэн. – М.: Канон-Пресс-Ц; Кучково поле: Жуковский, 2003. – 464 с.
4. Саух П. Ю. ХХ століття. Підсумк. – Вид. 2-ге, доповн. і переробл./ Петро Саух. –К.: «МП Леся», 2009. – 284 с.
5. Слюсар В. Насилля в епоху глобалізації: соціально-філософський аспект / Вадим Слюсар// Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – № 54. – С. 17-21.

Литвиненко К. О.

аспірант відділу гуманітарної політики

*Національний інститут стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

СЕПАРАТИЗМ ЯК ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОГО БУТТЯ ЕПОХИ МОДЕРНУ

На сучасному етапі розвитку міжнародного співтовариства однією з головних небезпек стабільності системи міжнародних відносин стає сепаратизм, який породжує чисельні конфлікти та створює напругу у багатьох регіонах світу. Дослідження історії появи сучасного сепаратизму, так само як основних передумов та причин його виникнення, дає змогу глибше зрозуміти його сутність та шляхи подолання такого явища.

Поняття сепаратизму відоме науці давно, але воно не завжди позначало одні і ті самі явища і пройшло певний шлях свого становлення. Історично поняття сепаратизму спочатку характеризувало прагнення певних релігійних спільнот вийти з-під контролю церковної ієрархії. Першим прикладом можна вважати рух частини англійських християн за незалежність від англіканської церкви, проти впливу світських чинників на церковні справи тощо. Примітно, що в цьому значенні поняття сепаратизму використовувалося досить довго. Наприкінці 19 ст. воно все ще визначається як «прагнення до відокремлення в питаннях віри» [1, с. 288]. Втім, у словнику іноземних термінів, що увійшли до складу російської мови (видання 1910 року), А.Н. Чудінов вже осмислює політичний аспект даного

явища і визначає сепаратизм як «прагнення відділитися від більшості; відщепенство у справах віри чи політичних, розкол, ересь» [2, с. 789].

Зрозуміло, що окрім конфліктів у сфері релігії сепаратизм живиться протиріччями і в інших сферах суспільного життя – питання мови, культури, економічного розвитку також відіграють значну роль. Оскільки на даному етапі розвитку людства вищою формою організації суспільної влади, що опікується цими та іншими сферами суспільних відносин, є держава, сепаратизм починає розумітись як політика та практика відособлення від держави для реалізації інтересів відповідних груп. На думку автора, явище сучасного сепаратизму тісно пов'язане з такими історичними процесами модерної епохи як становлення державного суверенітету (особливо інституту державної території), формування націй та національних держав, закріплення на міжнародному рівні принципів права націй на самовизначення та територіальної цілісності держав.

Поява суверенітету у його сучасному розумінні тісно пов'язана із зародженням політичних спільнот та специфічним ставленням населення країн до території, на якій вони проживали, як до державної. Поширення державної влади на чітко визначені території сприяло її інституціоналізації. Ці процеси супроводжувалися мовною, культурною, релігійною уніфікацією, що закладало основи модерної національної ідентичності. Водночас до складу держав, як правило, внаслідок війн або політичних уній нерідко включались території релігійних та етнічних меншин, і держави не завжди були в змозі (чи мали пріоритетом) задовольняти їх інтереси. Це могло спонукати меншини до відділення – або з метою приєднання до країни, де їх співвітчизники та/або одновірці складають панівну більшість, або з метою створення власної незалежної держави.

Отже, у контексті дослідження сепаратизму важливо розглянути процеси формування націй, розмежування держав за національним критерієм, та феномен націоналізму як однеї з рушійних сил утворення таких держав.

Е. Сміт у своєму дослідженні «Національна ідентичність» намагався з'ясувати умови та фактори формування перших націй на теренах Європи. На його думку, на націогенез 19-20 ст. великий вплив мали приклади таких країн як Англія, Франція, Іспанія, Голландія та Швеція. Історично склалось так, що відносно ранній розвиток націй у цих державах збігся з низкою революцій у сферах урядування, економіки та культури. Саме тому виникла і знайшла багатьох прихильників думка, що фактично ці держави своєю внутрішньою політикою створили відповідні нації, зокрема, уніфікація врядування, оподаткування, військової служби поширення громадянських прав та еволюція внутрішньої інфраструктури збільшили число комунікаційних мереж, змогли об'єднати населення різних частин держави спільною ідентичністю і дали можливість широким верствам у той чи інший спосіб брати участь в національній політиці. Також, Е. Сміт аналізує появу національних держав в результаті імперської політики, перетворення колоній на незалежні держави, а також формування так званих «громадянських націй». Велике значення приділяється самому феномену націоналізму, який не дає відповідь на питання, які саме групи можуть перетворитись на нації, але, на думку автора, дає можливість визначити коли і де такі нації починають своє формування, коли починається формування руху за створення національної держави [3, с. 224].

При формуванні нації основну роль відіграє націоналізм, що виконує три основних завдання: «націоналізує» народи, створює національну історію та національну територію, окреслюючи її як власність нації, її життєвий простір [4]. Про рушійну силу націоналізму у формуванні націй, а як наслідок – національних держав згадує і Е. Геллнер, відзначаючи, що «...Націоналізм не є пробудження націй до їх самосвідомості; він відкриває націю там, де вона не існувала» [5, с. 169]. Питання про те, коли власне зароджується націоналізм як явище також є доволі спірним. Згаданий Е. Сміт вказує, що «було б помилкою стверджувати, що всі історики сходилися в думках щодо «дати народження» націоналізму. Кон пов'язував її з Англійською Революцією, Коббан вказував на кінець XVIII століття, після поділів Польщі та Американської Революції, тоді як Кедурі визначив її 1807 роком, датою появи «Промов до німецької нації» Фіхте. Проте більшість дослідників погоджувалися з тією точкою зору, що Французька Революція була тією подією і періодом в історії, коли націоналізм вперше проявив себе повною мірою. Таким чином, вони міцно асоціювали націоналізм з громадянськими і демократичними рухами того часу в Європі» [6, с. 47]. Націоналізм обстоює ідею права народів (націй) на утворення власних національних держав. Так, Е. Геллнер обстоює тезу, що кордони держав в ідеалі мають збігатися з межами проживання народів [7].

Можемо сказати, що формування націоналізму з одного боку сприяє утворенню національних держав, а з іншого – стає основою сепаратизму для народів, які дискриміновані у праві на створення власного державного утворення або розділені територіями інших держав.

Моноетнічних держав вкрай мало, а історичне державотворення та встановлення кордонів не завжди враховувало реальне розселення етносів та народів. Вже згадувалось, що не всі держави здатні (чи мають бажання) задовольняти інтереси національних груп, що проживають на їх території. Яскравим прикладом цього став процес деколонізації Африки, коли різномірні, часто ворогуючі між собою та не об'єднані спільною національною ідентичністю групи етносів опинялись під суверенітетом одних держав, оскільки для поділення кордонів країн континенту міжнародним співтовариством часто обирався географічний принцип. Як наслідок – міжетнічні конфлікти, громадянські війни, сепаратистські рухи, геноцид. Іншим прикладом слугує поділ території Індії та Пакистану при наданні їм незалежності. Лінія Маунбеттена не змогла задовольнити ні місцевого населення, ні владу новостворених держав. Як наслідок обидві новостворені держави зіткнулись з рядом сепаратистських рухів на своїй території (сикхський, кашмірський, нагзький, гуркхський та інші в Індії, пуштунський, белуджський, синдський та інші в Пакистані).

При розгляді становлення сучасного сепаратизму варто також розглянути проблему співвідношення принципів самовизначення народів (націй) та територіальної цілісності держав, а також практику міжнародного співтовариства щодо їх реалізації.

Теза про право народів на самовизначення в міжнародному дискурсі набула поширеності після Першої світової війни, в результаті якої відбувся розпад Німецької, Австро-Угорської, Російської та Османської імперій. Охоче відстоював цю ідею американський президент В. Вільсон, на думку якого національні

держави повинні формувати новий світовий устрій. Майданчиком для координації міжнародних відносин мала стати Ліга Націй – перша міжнародна організація яка мала амбіції стати універсальною. Втім, беззаперечним є той факт, що далеко не всі європейські народи за результатами післявоєнних договорів і домовленостей отримали незалежність та власні суверенні держави. Застосування принципу національного самовизначення після Другої світової війни, коли він був закріплений в Статуті ООН, неодноразово призводило до негативних наслідків з причин, описаних вище, наприклад, у рамках процесу деколонізації. Також, відсутність єдиного механізму визначення готовності певного народу чи етнічної групи мати власну державність та міжнародної законності подібних претензій надихає сепаратистські групи до боротьби.

У міжнародному праві також закріплений принцип територіальної цілісності держав (у Статуті ООН, Заключному акті НБСЄ 1975 року). Практика його дотримання вказує на непослідовність міжнародного співтовариства у його тлумаченні та співвідношенні з принципом самовизначення народів та націй. Розділення сфер впливу та намагання світових лідерів забезпечити власні інтереси та позиції своїх союзників призводило до ситуації, коли критерієм міжнародного визнання територіальних змін та легітимності появи нових державних утворень ставала позиція з цього питання країн-центрів сили (Косово, Палестина). З іншого боку, відсутній механізм міжнародного контролю за територіальною цілісністю держав (Абхазія, Осетія, Крим, т. зв. ДНР, ЛНР).

Дослідження історичних джерел дає підстави казати про появу сучасного сепаратизму в епоху модерну. Даний процес тісно пов'язаний з такими історичними процесами модерної епохи як становлення державного суверенітету (особливо інституту державної території), формування націй та національних держав, закріплення на міжнародному рівні принципів права націй на самовизначення та територіальної цілісності держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая энциклопедия. Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знания. – СПб. Просвещение, 1896. – Т. 17. – 798 с.
2. Чудинов А.Н. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка. СПб., Издание В. И. Губинского, 1910 г. – 1004 с.
3. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. – К.: Основи, 1994. – 224 с.
4. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. – К., 2001. – 272 с.
5. E. Gellner. Thought and Change. Chicago: University of Chicago Press, 1965. – 224 p.
6. Смит Э. Национализм и модернизм: Критический обзор современных теорий наций и национализма – М.: Праксис, 2004. – 464 с.
7. Gellner, Ernest. Nations and Nationalism. Ithaca, NY: Cornell University Press. 1983. – 208 p.

Окорокова В. В.

кандидат філософських наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УТОПІЇ В ПРАЦЯХ В. А. ЧАЛІКОВОЇ

«Утопія – літературний жанр, утопія - філософська ідея, утопія – проект кращого майбутнього», – так визначає коло наукових проблем утопічної думки один з найвідоміших вітчизняних теоретиків дослідження утопії ХХ століття Вікторія Атомівна Чалікова (1935–1991 рр.). Досліджуючи її творчість Ю. О. Левада, Е. Б. Рашковський, Т. В. Розова звертають увагу на ту обставину, що наприкінці 1970-х рр. вона однією з перших на вітчизняному просторі почала активно вивчати заборонені в той час теми: літературна антиутопія, творчість Джорджа Оруелла та Євгена Замятіна [1; 2; 3]. В зв'язку з чим до початку 90-хх рр. її праці були відомі в основному у зарубіжжі в «закритих» реферативних збірках «ИНИОН». Праці В. А. Чалікової стали міцним фундаментом для тих досліджень утопії, які активно розгорнулися вже на пострадянському просторі. Тому, спираючись на вказані вище актуалізуючі засади ми розглянемо основні напрямки, за якими В. А. Чалікова розглядала утопію.

Досліджуючи явище утопії в історії суспільства В. А. Чалікова ставить проблемне питання: «Во все времена не было тайны более важной и волнующей – что будет завтра? Мы не можем ставить перед собой задачу: бороться с утопией, искоренять ее. Если утопизм – не навязанная какой-то идеологической группой система взглядов на мир, а свойство нашего сознания, нашей духовной жизни, то сражение с утопией есть сражение с самим собой. Хотим мы того или нет, утопия присутствует в нашей жизни как взгляд в лучшее будущее или память о лучшем прошлом – без этого человек перестает быть человеком. Присутствует в форме идей, жизнеспособность которых мы не можем оценить, но отказаться от которых, сохраняя свою нравственную сущность, – мы не в состоянии» [5]. Вчений говорить про те, щоб розглянути утопію об'ємніше – і як жанр і як ідеологію, треба перестати мислити тільки і виключно в рамках «історичного методу»; треба звернутися до структурного методу.

Продовжуючи аналіз «буржуазних» концепцій утопії В. А. Чалікова виділяє в утопічній проблематиці такі моменти:

– перший з них пов'язано, на її думку, з змістом утопії як контробразу реальності, що психологічно визначений рисами цієї реальності, яка представляє в очах автора позитивний відбиток з реального негативу. Прихильникам утопії не вдається упевнити її противників в терапевтичній гідності утопізму, але ніхто не заперечує роль утопії як соціальної діагностики. Тут В. Чалікова виокремлює такі проблемні питання діагнозу майбутнього утопії: технологічне майбутнє – пекло чи рай?; майбутнє – організаційне пекло; майбутнє – меритократичне пекло;

– дискусія про меритократію розкриває проблему рівності та особистісної унікальності. Інакше кажучи вона повертає нас до другого моменту аналізу утопізму – до уявлення про мету цього розвитку. Чи досягнуто такого життя – ось в чому проблема. Сучасний утопізм, каже В. Чалікова, з великою напругою,

шляхом мобілізації самих сильних публіцистичних та художніх ресурсів прагне довести, що соціально впорядковане безхмарне майбутнє, можливо стане наріжним камінням духовних страждань нечуваної інтенсивності, або людина владна страдати й без негативів буденності;

– яким є шлях реалізації утопії: революція чи еволюція – таким є третій момент. Утопізм і революціонізм виступають явищами одного психологічного ряду. Обидва вони підіймаються до двох рядів глибинних архетипів людської свідомості: до образів раю, спокійного щастя та самовідданої пристрасті, обидва тяжіють до життя на межі, на полюсах людського існування, а не на «золотій середині»;

– четвертою ознакою є наявність соціально-критичного елемента, який виражає зміну предмету утопічної думки у другій половині ХХ століття. Вчена звертає увагу на те, що в її час соціальна критика вийшла з-під тексту й стала прямим предметом утопічних трактатів. Під сучасним їй утопізмом все більше розуміється специфічний тип оцінювання та прогнозування тих чи інших тенденцій суспільного розвитку. Роман про прекрасний острів читається як анахронізм, мандрівки у часі відбуваються лише в антиутопіях, загалом же утопічна творчість – це статті та книги про сучасну капіталістичну дійсність, немов би побачену з завтрашнього дня. Як би не намагалися класифікувати спроби відповісти на ці питання, В. А. Чалікова стверджує, що ми опинимося перед фактом переродження цих історично сформованих утопічних жанрів в утопічний стиль [4]. На відміну від філософії історії утопіст не шукає в минулому витоків явища, а виокремлює у теперішньому сутнісні елементи, які в майбутньому повинні отримати повний розвиток.

Наведені концептуальні напрямки дослідження утопії, які виокремила В. А. Чалікова показують наскільки явище утопії є об'ємним. Всі ті напрямки які виокремила В. А. Чалікова стали стартовою базою для сучасного дослідження утопії в межах інформаційного суспільства, альтернативною моделювання майбутнього ідеального суспільства в суспільстві де всі сфери суспільства підкорені інформаційним технологіям. Крім того, слід відмітити, що той аналіз антиутопій який було нею здійснено, також є прикладом детального розбору антиутопії не лише в межах твору якогось автора, а, з одного боку, як жанру, з іншого, як дихотомія утопія-антиутопія. Й в кінець непереможною істиною є та обставина, що праці В. А. Чалікової досі виступають цінними для філософів, соціологів, істориків та культурологів в процесі дослідження утопії та антиутопії особливо ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левада Ю. А. Утопия и свобода. К изданию трудов Вики Чаликовой / Юрий Александрович Левада. – Режим доступа: http://www.orwell.ru/people/chalikova/vach_ru
2. Рашковский Е. Б. Трудный путь пробуждения. Кошмары и соблазны утопического мира глазами Виктории Чаликовой / Евгений Борисович Рашковский. – Режим доступа: http://www.orwell.ru/people/chalikova/vach_ru

3. Розова Т. В. Утопия как социокультурный феномен / Тамара Викторовна Розова. – Одесса: Астропринт, 1996. – 128 с.
4. Чаликова В. А. Настоящее и будущее сквозь призму утопии / В. А. Чаликова. // Современные буржуазные теории общественного развития. – Режим доступа: <http://chalikova.ru/nastoyashhee-i-budushhee-skvoz-prizmu-utopii.html>
5. Чаликова В. А. Идеологии не нужны идеалисты / Виктория Атомовна Чаликова. – Режим доступа: http://иванефремов.рф/publ/noosfera/ideologii_ne_nuzhny_idealisty/5-1-0-83

Остапова В. В.

аспирант философского факультета

*Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
г. Одесса, Украина*

ПРАКТИКИ «ДАУНШИФТИГА» В СОВРЕМЕННОМ СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Стремление к незамутненной и скромной жизни, в виде наставления присутствует во многих религиозных учениях. Отказ от материальных благ характерен для таких религий как ислам, индуизм, христианство, а также для некоторых нищенствующих буддистских орденов. В Античности скромность проповедовали киники и стоики.

Сегодня, в рамках изменения социокультурных моделей стиля жизни, такое стремление к чистой, незамутненной материальным, жизни возвращается в явлении терминологически описываемом как «дауншифтинг». Распространение дауншифтинга связано с некоторыми трендами. Один из таких современных трендов – это растущая ценность самоопределения. Человеку, сегодня, становится крайне важно обладать контролем над собственной жизнью, воплощать линию своего индивидуального существования. Интересно, что недоступность такой свободы связана с шатким рынком труда, когда человеку приходится искать баланс между личной свободой принятия решений и профессиональными обязанностями. Часто таким балансом является карьера фрилансера – одна из новых возможностей современного общества, удаленная работа.

Не смотря на появление таких возможностей, в социальной жизни появляются и новые ограничения, которые формулируют жизненные ориентиры. Феномен дауншифтинга является ответом на эти ограничения и связан с трансформацией норм и ценностей от материального благосостояния к самостоятельному управлению качеством своей жизни.

Сам термин «дауншифтинг», был заимствован гуманитарным знанием из лексикона автомобилистов и в дословном переводе с английского языка означает «смещение вниз». Автомобилисты используют это слово для обозначения действий связанных со снижением скорости. В последние годы этот термин стал широко использоваться социологическими науками в несколько

ином контексте, а конкретно, для обозначения стиля жизни, который характеризуется добровольным, свободным отказом от карьерной гонки, итогом которой должно стать получение материального благосостояния. Так же для дауншифтинга специфическим является отказ и от ряда других ценностей, таких как семья, увлечения, личное здоровье и психологический комфорт. Радикальный дауншифтинг и вовсе приводит к резкой смене деятельности, когда наработанный опыт и положение в обществе жертвуется в пользу свободного волеизъявления. По словам исследователя дауншифтинга А. Котлярова для менее решительных дауншифтеров «достаточно спуститься вниз на одну, две ступеньки карьерной лестницы, уменьшив объем ответственности и должностных обязанностей» [4, с. 6].

Для того чтобы полнее описать явление дауншифтинга стоит провести некий исторический экскурс к истокам проявления явления.

Как уже упоминалось дауншифтинг как наставление, характерен для многих религий, но мотивация для изменения деятельности в идеологическом ключе носит отличный от светского, сакральный смысл. Как светское явление дауншифтинг стал распространяться благодаря движению хиппи 60-х гг. XX в. Молодые люди из вполне благополучных семей отказывались от возможности получить хорошее образование и сделать хорошую карьеру и отдавались бродяжнической жизни полной равнодушия к материальным ценностям. Такое поведение являлось демонстрацией протеста традиционным ценностям западного мира: разрушительным и агрессивным тенденциям цивилизации, корысти, страсти к накоплению.

Не смотря на то, что именно хиппи повлияли на распространение дауншифтинга не стоит путать эти явления. Дауншифтеры не являются частью субкультуры хиппи и не имеют признаков молодежных субкультур, таких как поклонение определенному стилю одежды и музыки, наличие специфического языка и символов субкультуры. Дауншифтер живет не в рамках заданного имиджа, а собственным способом, руководствуясь исключительно личными предпочтениями. В каком-то смысле дауншифтеры ушли дальше хиппи. Их жизнь не является протестом обществу, проявляющемуся через безработицу как иллюзию свободы. Дауншифтеры избирают свободу собственному самоопределению, а не эскапическую идею отрыва от социальных институтов и подмену реальности фантазмагориями.

Исследователь В. Ефимов рассматривая историю дауншифтинга обнаруживает, что впервые термин «дауншифтинг» по отношению к социальному явления был замечен в американской газете «Washington Post». [3, с. 5]. На западе дауншифтингом называют любой отказ от высокой должности или высокого дохода, ради скромной и размеренной жизни в кругу семьи. Но ошибочно считать дауншифтинг повторением идеи «зеленого туризма» или отшельничества. Несмотря на первое западное определение, рост количества публикаций посвященных дауншифтингу, изменил первоначальный смысл понятия. В русском языке сам термин появился не более десяти лет назад и пришел он уже обросший дополнительными дефинициями и значениями. Журналистика по прежнему использует термин «дауншифтинг» для обозначения отказа от карьеры, в научной литературе он используется по большей части для определения специ-

фического стиля жизни связанного с отказом участвовать в социальной гонке за «место под солнцем».

Такое разночтение одного и того же термина свидетельствует о том что в русском (как и в украинском) языке термин «дауншифтинг» еще не устоялся и именно поэтому существуют принципиальные отличия в его прочтении. Со временем термин вероятно станет таким же привычным, как ранее считавшееся варваризмом «граффити», о котором еще в 1973 году необходимо было давать пояснения подобные этому: «...очень быстро наносятся на поверхность ...и не требуют специальной подготовки...ни специального орудия письма» [1, с. 60].

Стоит привести примеры употребления термина Дауншифтинг в нашем языковом пространстве. Журналист Игорь Найденов определял дауншифтинг как явление «когда люди все продают и уезжают в Индию...курить» [5]. Что небезосновательно, так как многие дауншифтеры бросают работы и дома в поисках «просветления», которого, по их мнению, стоит искать именно в Индии. Журналистка Алина Гарбузняк дала более расхожее сегодня определение сказав что под дауншифтингом понимается «сход вниз по социальной лестнице» [2].

Дауншифтер в первую очередь отказывается от чужих желаний и целей, и пытается понять, в чем же заключаются его собственные желания. Часто это проявляется в поисках за рамками цивилизации, вдали от социального давления. Список потерь дауншифтера может существенно различаться в зависимости от страны проживания. В Европе дауншифтинг сосредоточен на отказе от покупки промышленных товаров и самостоятельном выращивании продуктов. В США – на смене места жительства и побеге из крупных городов. В пространстве СНГ – на смене карьеры на ту, которая оставляет больше личного времени. Но есть и то, что роднит дауншифтеров как сообщество – отказ от денег и высоких технологий.

Подытожив, видим, что общепринятое прочтение термина «дауншифтинг» сводится к тому, что материальные ценности, человеку навязаны и гонка за ними отбирает у него свободу быть непосредственно самим собой. Дауншифтинг же представляется философией сосредоточенности на внутреннем мире, отказом от попытки добиться того, что человеку не нужно.

ЛИТЕРАТУРА

1. Антоний (Мельников), митр. О Христианстве в Помпеях и Геркулануме // Богословские труды. – 1973. – № 10. – С. 59-66.
2. Гарбузняк А. Рай для романтиков [Электронный ресурс] // Trud.Ru. Общественно-политическое издание. 12 августа 2008. URL: <http://goo.gl/nnJ0kK>
3. Ефимов В.Ф., Никольский Е.В. Современная субкультура дауншифтинга: истоки и аксиология // Studia Humanitatis. – 2014. – № 4. – С. 3-14.
4. Котляров А. В. Дауншифтинг без экстрима: кризис на пике карьеры М.: Вершина. – 2008. – 264 с.
5. Найденов И. Выше ангелов // Русский репортер. – 2008. – № 18 – С. 21-28.

Свідло Т. М.
кандидат філософських наук, доцент

РЕФОРМА ОСВІТИ: ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасний глобалізований світ ставить певні вимоги до майбутніх спеціалістів незалежно від їх професійного спрямування. Серед цих вимог одна із найсуттєвіших, на нашу думку, можливість і здатність оволодіти технологіями пошуку та відбору потрібної інформації, щоб не загубитися в прискореному перманентному її збільшенні. І це найперше завдання вищої школи.

Проблема браку і водночас «надлишку» освіти піднімалася науковою спільнотою неодноразово і під різними ракурсами. А життя вносить свої корективи. Особливістю сучасного стану української освіти є напружена ситуація із відстоюванням країною своєї державної незалежності. Україна втрачає цвіт нації, бо на захист стають свідомі і, як правило, молоді її громадяни. А що ми бачимо в тилу, тобто в царині вищої освіти? Скорочення державного замовлення. Та особливо боляче бачити певні «удосконалення», «реформування», «модернізацію» навчального процесу, які переслідують ніби «гуманні» цілі полегшення фінансового тягаря, адаптацією до європейського чи світового освітнього простору. Поступове входження в цей простір полягає в постійному перерахунку кількості годин кредиту – 54 години, 36 годин, зараз 30 годин? Та невже піклування про суб'єктів навчального процесу (збільшення частки робочого часу на наукову складову як для викладача, так і для студента) полягає в тому, щоб скоротити практичні/семінарські заняття і залишити лише лекційні та контрольні заходи?

Оволодіння технологіями чи технічною грамотністю полягає не лише у вмінні використовувати технологічні засоби, а у досягненні рівня системного мислення. Це завдання має реалізувати вища школа, і не лише класичного університетського рівня. Повністю погоджуючись із думкою Л. Губернського про роль і значення філософії, філософської освіти для «вишколу майбутніх фахівців» [1, с. 6], не хотілося обмежитися лише викладанням філософських дисциплін у класичних університетах, тобто обмежитися лише проблемами підготовки філософських кадрів. Як класичні, так і некласичні університети і не лише університети, а й інститути, академії тощо (всі суб'єкти вищої школи) не будуть заперечувати проти того, щоб їх вихованці вміли мислити, причому самостійно, критично. З таких креативних студентів постають потужні науковці, формальною ознакою належності яких до наукової спільноти вже в недалекому майбутньому буде ступінь «доктора філософії». Філософи постійно наголошують на тому, що філософія не зводиться до суми знань, які можна зафіксувати і передати, навчити, засвоїти, а перш за все це процес, до якого слід залучатися активно самому, щоб дійти, досягти певного результату. Результат – бути здатним

мислити самостійно, критично, творчо незалежно від сфери своїх професійних інтересів. Незалежно від обраної сфери діяльності, кожна людина має знати деякі загальні речі відносно самої себе, розуміти місце людини в цьому світі.

Досить активно обговорюється тема відмови від фундаментальної підготовки як одного із показників надлишковості знань, а тим самим і дегуманізації освіти, альтернативою чому виступає ідея вміння локального мислення. Вузька спеціалізація та прагматична орієнтація на досягнення миттєвого результату активно впроваджується в суспільство, отже, робиться висновок: філософія як фундаментальна наука необхідна вузькому колу, отже, як освітня дисципліна широкому загалу не потрібна.

Фундаментальність філософії репрезентується через її гуманітарний і гуманістичний характер. Чи може бути надлишковим знання про себе і усвідомлення власного «Я», чи здатне це зробити природниче або технічне знання? Питання риторичне. Інше питання стосовно викладання філософії у вищій школі. На жаль, це те, про що говорив у свій час М. Мамардашвілі, має місце і сьогодні (що часто знайомство з філософією починається і завершується підручником). Цікава зустріч з викладачем як представником філософії, з іншого боку, асоціюється з гуртковою або факультативною роботою. На «потік» таку роботу не поставити, або буде чергова профанація. Вихід можливий, наприклад, у поверненні індивідуальної роботи для гуманітарної сфери (показовим є те, що у навчальних планах підготовки бакалаврів з обов'язкового блоку тепер предмети гуманітарної підготовки перейшли до вибіркових, а ще цікаво трактується індивідуальна робота – це написання домашньої контрольної роботи (в основному в цей процес задіяні студенти заочної форми навчання) або рефератів. Тобто усунення суб'єкт-суб'єктних відносин, безпосередньої комунікації як єдино можливого буття живої думки).

Модернізація викладання філософських дисциплін взагалі (і жоден фахівець не буде заперечувати, що це можливо лише через знайомство з першоджерелами), філософії зокрема, може бути пов'язана з реабілітацією індивідуальної роботи викладача з роз'ясненням методології такої роботи: обговорення проблемного поля прочитаного тексту між студентом і викладачем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонід Губерський. Філософія і освіта: зустріч перспектив. // Філософська думка, № 5. – 2013. – С. 6-13.

Соснін О. В.

доктор політичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Української академії політичних наук,
завідувач кафедри «Міжнародна інформація»

*Інститут міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна*

ВЕКТОРИ ЗАГРОЗ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКИ В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Сучасне суспільство постійно і всюди живе в ситуації глобальних викликів, ризиків і загроз, долає їх зокрема і в сфері управління, здобуваючи досвід і долаючи перепони цивілізаційного розвитку. Фундаментальних знань і характеристик щодо процесів управління в постіндустріальному світі на засадах кібернетики ми поки що не хочемо сприймати повною мірою, а лише активно ревізуємо запропоновані в минулому методи. Як наслідок, ніякого серйозного аналізу і шляхів щодо вирішення проблем управління Україною ніхто сьогодні не пропонує. Їх коло постійно, здається, некеровано, зростає, виникає багато нових, глобальних за виміром, процесів, які вимагають термінового реформування управлінських вертикалей.

Поступово, а іноді вибухово, проблеми сьогодення змінюють і перетворюють наші традиційні знання і орієнтації, змушують постійно вести пошук нових тем для дискурсу щодо виміру цінностей розвитку людини, суспільства і держави, формують новий стиль життя.

Важливою характеристикою й конкурентним фактором в управлінні на сьогодні стає динаміка інформаційно-комунікаційних процесів, їх швидкість і спрямованість до новизни і креативності. Під впливом транснаціонального капіталу рівень і складність інформаційно-комунікаційних процесів постійно зростає, обумовлюючи дедалі більше вимірюється ступень розвиненості суспільства, по-перше, з огляду на охоплення ними всіх життєво важливих сфер реального життя і глибиною проникнення в сутність відносин різних суб'єктів між собою. Цілком зрозуміло, що під впливом умов зовнішнього управління країною державний бюрократичний апарат країни мало що вирішує, оскільки в реформах на сьогодні зацікавлені, перш за все, транснаціональні фінансово-промислові групи, які обрали за мету працювати на теренах України і збирають тут величезні масиви інформації.

Інформаційно-комунікаційні відносини в управлінні взагалі існують стільки ж, скільки існує людство, змінюються лише засоби зберігання і обсяги інформації, що обробляється, рівень її доступності та поглиблюються знання про комунікацію.

Ознака доступності інформації всюди стала тенденцією в розвитку суспільства, і за таких умов питання свободи громадян в інформаційно-комунікаційній сфері стрімко набуває ознак головної проблеми суспільного розвитку. Право на-

роду знати, свобода на висловлювання в засобах масової інформації, право кожного на інформацію і захист від негативних її впливів у своїй сукупності утворюють і кристалізують саму ідею створення нашого громадянського суспільства, виносячи на поверхню питання безпеки інформації і взагалі інформаційної безпеки людини, суспільства і держави в постіндустріальну добу.

На жаль, сьогодні вважається, що право людини знати, яке є найважливішим у розумінні засад демократії сучасності держави, стосується, головним чином, лише інформації про права і свободи громадян, зокрема свободи на інформаційний обмін. Держави, які не здатні або не бажають гарантувати цього своїм громадянам, не вважаються правовими і демократичними, оскільки право громадян знати відноситься до більш широкого переліку основних, і виступає зокрема провідником ідей демократії, «відкритого урядування», деліберативної політики тощо. Право людини знати є системоутворюючим принципом всієї парадигми розвитку ієрархії і мети нової організаційно-правової і управлінської діяльності держави в сучасну добу суспільного розвитку.

Зростання прав громадян на визначення рівня доступності інформації характеризує демократичність змін в управлінні, а широта інформаційних послуг, охоплення ними зростаючої кількості людей постійно підвищує зв'язаність країни із світом, навіть сьогодні в епоху розпаду (занепаду) всіх визнаних цивілізаційних цінностей в політиці. Дедалі більше народам світу широко розкриваються двері до світового науково-освітнього простору. Наприклад, 20 березня поточного року Україна стала повноправним членом європейського співтовариства, підписавши угоду про участь у рамковій програмі з наукових досліджень та інновацій Європейського Союзу «Горизонт-2020».

Зміни в процесах управління в Україні засад нового інформатизованого і громадянського суспільства за своєю суттю розпочалися із набуттям незалежності. Першими серед незалежних держав, які виникли на теренах колишнього СРСР, ми спробували вивести із структур спецслужб роботу із інформацією, створивши для цього два цивільні відомства – Державну службу з питань технічного захисту інформації та Державний комітет з питань державних секретів.

Сьогодні, аналізуючи ті події і процеси розвитку нашої державності, інтеграцію до світового інформаційно-комунікаційного середовища, можна стверджувати, що керівництво країни в ті роки своєчасно побачило тенденції розбудови в світі нового постіндустріального (мережевого) суспільства й дало зелене світло організації нових проектів державотворення, згенерувало достатньо сильний імпульс для модернізації розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури в Україні. Було створено зокрема і засади для розвитку і становлення нових наук і спеціальностей для роботи із інформацією в інформаційно-комунікаційній сфері і розвитку гуманітарного бачення в проблематиці інформаційного права і безпекових характеристик інформації зокрема.

Ми вчасно помітили, що науково-технічний прогрес і розвиток новітніх ІКТ роблять світ більш тісним, а трансфер інновацій, тобто, обмін змістовною інформацією, ставав домінуючим і вирішальним фактором розвитку реальної економіки. Якісно змінивши характер всієї системи світових зв'язків, він на наших очах продемонстрував як відбувається становлення принципово нової економіки, «що базується на знаннях» (knowledge-based economy), як джерелом її зрос-

тання стають структуровані фундаментальні знання, високоосвічені фахівці та новітні ІКТ, що в сукупності утворюють інформаційний ресурс (ІР) розвитку країн. На його підґрунті формуються ідеї створення нових проривних технологій надвисокого рівня (high-tech), визрівають реформи у науці, промисловості і системі освіти. Сьогодні ми бачимо приклад такої роботи з інформацією в могутньому поступі міжнародних організацій і ТНК. Джерелом їх економічної і політичної сили стали, по-перше, інформаційні ресурси: науково-технічні кадри, структурована змістовна інформація і, безумовно, новітні ІКТ, за допомогою яких вони реалізують наукові ідеї в промислових технологіях і технологіях управління суспільством.

Зрозуміло, що досягнути ситуацію і точно визначати повне коло проблем, які треба знати і вирішувати, ми не змогли своєчасно повною мірою. Для цього потрібна була постійна і відверта публічна дискусія фахівців із поверненням до витоків самої проблеми щодо гуманістичних методів управління інформаційно-комунікаційною сферою, якої не було. Зокрема не обговорювалися повною мірою проблеми безпеки інформації і інформаційної безпеки людини, суспільства і держави, які, як ми бачимо сьогодні, потребують більш пильної уваги з боку суспільства. Справу треба терміново виводити із емпіричної сфери знань політиків, діяльність яких віддана на розсуд людському егоїзму і сліпим пристрастям. Особливо прискіпливо ми маємо оглянути проблему в контексті вирішення проблем розбудови в Україні мережевого інформаційно-комунікаційного середовища в умовах, коли проти нас розгорнута повномасштабна інформаційна агресія.

Сьогоднішнє українське суспільство не виконує на належному рівні дуже важливої умови входження в інформаційну епоху. Воно користується, як правило, запропонованою йому зовні інформацією і генерує дуже мало власної інформації про свої можливості в глобальному інформаційному просторі. Надмірна відкритість українського інформаційно-комунікаційного простору створила важкі умови на внутрішньому інформаційному ринку для вітчизняних виробників інформаційної продукції і конкурентоздатності із зарубіжними.

Розриваючи коло накопичених проблем, Україна, безумовно, має піти на безпрецедентні реформи, про які ми багато говоримо протягом усіх років незалежності. Корупція та винайдена бюрократами формальна імітація корисної діяльності набула в нас масштабу справжнього соціального лиха, яке, знецінюючи найцікавіші і розумні ідеї, перетворює багато корисних починань у щось зовсім протилежне задумам їх ініціаторів. Слід визнати, що внаслідок багатьох причин провал всіх моделей інноваційного розвитку нашого суспільства на підґрунті досягнень національної науки і техніки через провадження новітніх ІКТ стався тому, що не було враховано повною мірою ані нашим законодавством, ані свідомістю, цінність і могутність інформаційно-комунікаційних чинників. Сам термін «інновація» став у нас лише найбільш популярною оцінкою стану й перспектив розвитку суспільства, а не базовим принципом нашого сучасного світогляду, що визначає місце людини у світі, мотиви й мету її діяльності. Ми маємо врешті-решт подолати «владу канцелярій», яка лежить на нас гнітючим нищівним тягарем, створюючи сама по собі в суспільстві атмосферу пригніченості. На прикладі провідних країн, по-перше, США, ми маємо усвідомити й

відчути тут особисту відповідальність кожного – і влади, і громадянина, і суспільства, оскільки процеси прийняття рішень, до яких маємо готувати спеціалістів, пов'язані із загальною системою організації ефективного використання інформаційного ресурсу країни в координатах вимог нового світоустрою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соснін О. В. До питання організації інноваційного оновлення України // Віче, громадсько-політичний і теоретичний журнал Верховної Ради України, № 22 (378) листопад 2014. – С. 14-19.

Старикова Г. Г.

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії

*Харьковский национальный университет радиоэлектроники
г. Харьков, Украина*

ИМПЛИЦИТНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ЕСТЕСТВЕННОГО ЯЗЫКА

В новом общественно-политическом контексте второй половины XX века, в «изменившихся условиях историчности языка» (М. Фуко), когда осмыслялось новое геополитическое пространство и концептуализировалось формирующееся постиндустриальное общество, стал особенно востребован интегральный подход к феномену языка, не замкнутый на проблемах внутренней лингвистики, а выведивший к широким семантическим и философским проблемам и экстралингвистическим категориям.

Подобные исследования объединены стремлением познать тайну языка как живого организма, способного не просто к саморазвитию и саморефлексии, но также к моделированию новых исторических реалий и социальных структур, обладающего потенциалом опережения и прогностической валидностью.

Эти особенности всегда были присущи языку, но стали заметны и потому попали в поле зрения исследователей сравнительно недавно, поскольку ускорение общественного и культурного развития привело к ускорению, в частности, и семиотических процессов в культуре. В результате изменилось отношение к языку – представление о языке как о чем-то стабильном сменилось пониманием динамичности существования феномена языка, его постоянной изменчивости. Такое видение проблемы стимулировало исследования ранее не изучавшихся особенностей языка, его структурных и функциональных компонентов. К таким принципиально новым аспектам традиционной лингвистики следует отнести появление так называемой «наивной лингвистики», изучающей специфику представлений о языке внутри самого языка. Необходимо подчеркнуть, что естественный язык в большей мере является «хранителем» метаязыковых конструкторов, нежели литературный, научный и др. разновидности «структурированного», окультуренного языка.

Анализ «наивной» лингвистики позволяет, в частности, рассмотреть имплицитные компоненты языка с иной точки зрения по сравнению с научно-лингвистическими, структуралистскими, когнитологическими, позитивистскими подходами, которые стремятся рассмотреть язык «со стороны», извне (но при этом пользуясь тем же языком). «Естественная» же (или «наивная») лингвистика бытует внутри самого языка, является его неотъемлемой, хотя и неявной, имплицитной частью. Для нее интерес представляют образы языка, запечатленные в самом языке. Иными словами, естественная лингвистика – это нерелективирующая рефлексия говорящих, спонтанные представления о языке и речевой деятельности, сложившиеся в обыденном сознании человека и зафиксированные в значении металингвистических терминов, таких, как *язык, речь, слово, смысл, значение, говорить, молчать* и др. Как представлял себе язык-речь человек, ничего о языке не знавший, но им владевший так, как он владеет рукой? Как воспринимал он сам звуковой поток – расчлененно или целостно? Эти и многие другие вопросы, как правило, не рассматривались ранее ни лингвистами, ни философами.

Язык составляет один из основных признаков, выделивших человека из мира живой природы и придавший духовному началу физическое обличье. Как и человек, язык соединяет в себе материю и дух, он воспринимается одновременно и умом, и органами чувств. Этот дуализм языка, повторяющий двойственную природу человека, отражен почти во всех его дефинициях.

Так, И.А. Бодуэн де Куртене писал, что «в каждом языке различают две стороны: звуковую и психологическую», причем «собственно языковое – это способ, каким звуковая сторона связана с психическим содержанием». Н.В. Крушевский еще более полно выразил в своей дефиниции языка эту его особенность: «Язык представляет нечто, стоящее в природе совершенно особняком: сочетание явлений физиолого-акустических, управляемых законами физическими, с явлениями бессознательно психическими, которые управляются законами совершенно другого порядка» [цит. по 1, с. 8]. И хотя язык конвенционален, а человек органичен, в саму природу человека внедрена возможность семиозиса, а в природу языка органическое единство звука и смысла, в котором берет свое начало языковой знак. М.О. Гершензон писал: «Все духовное творчество человека коренится в природе и все ныне организованные деятельности его, столь сложный и сознательные... родились из произвольных побуждений», он считает, что «первоначальный звук» рождается как произвольное телодвижение гортани и «разрешает тягостное напряжение чувства», одновременно вынося чувство наружу, «ставя его пред человеком». «Для того чтобы звук удовлетворял личность, то есть возможно полнее разрешал напор чувств и возможно целостнее выражал его вовне, он должен был воплощать в себе именно личное состояние духа. Напротив, социальный интерес побуждал обезличивать звук, потому что звук совершенно личный не пригоден для общения, и чем он личнее, тем менее пригоден. Только звук, вмещающий родовое ядро чувства, понятен всем» [2, с. 127-128].

Следовательно, с одной стороны, такие сложные проявления психической деятельности, как вербальное мышление и опирающееся на него сознание, имеют своим источником личностное бессознательное, глубинные субъективно-имплицитные предпосылки. С другой, является неоспоримым влияние ус-

тойчивых архетипов коллективного бессознательного той культурно-исторической среды, в которой формировался индивид. Конечно, они «на равных» входят в состав имплицитных предпосылок когнитивной деятельности, однако их природа и происхождение позволяют вычленить данный фрагмент как особый в сфере бессознательного когнитивного, поскольку они-то не в последнюю очередь приводят к «обезличиванию» звука, позволяя этим решать не индивидуальные, а коммуникативные проблемы.

Следует обратить особое внимание на тот факт, что у языка нет вторичной звуковой системы, которая бы раскрывала его смыслы. Он делает это сам, толкуя одни смыслы через другие, перефразируя их, но не выходя за свои пределы. В подобных рассуждениях лингвисты стихийно выходят на формулировку сущности теоремы Геделя о неполноте формальных систем. Действительно, язык как достаточно сложная (и не естественная) формализованная система, не может быть полностью, исчерпывающе описан (формализован) с помощью собственных формализмов, в данном случае – слов и понятий. Можно сказать, что язык, в отличие от человека, лишен специального, отдельного языка, который бы фиксировал, ограничивал и стабилизировал его смыслы. «Тайна человека приоткрывается через язык, тайна языка безъязыка» [1, с. 8].

В самой природе человека, как и других живых существ, заложена возможность создания семиотической системы той или иной степени сложности, предназначенной для цели общения. К этой сфере относится и парность «активной» способности человека производить звук и «пассивной», как ее характеризуют лингвисты, способности его воспринимать. Эта парность восходит к естественной связи между звуком и смыслом. И такая связь является врожденной и поддерживается возможностью варьировать звук в более или менее строгом соответствии с варьированием смысла. Здесь мы можем обратиться к концепции аутопоэзиса, согласно которой реальная деятельность становится источником и основой формирования/проявления психических свойств, в том числе и высших. Доязыковые формы деятельности человека, т.е. его аутопоэзис, определяют его способы взаимодействия с реальностью, из которых проистекают и способы восприятия мира. При этом следует подчеркнуть, что такая «деятельность в мире», такое взаимодействие с реальностью осуществляется изначально на бессознательном уровне и, как правило, на этом же уровне остается, касается ли это птиц, высших млекопитающих или человека. Очевидно, что особо важную роль в этом процессе играют имплицитные составляющие человеческой психики.

Можно сказать, что природа начала семиотическую деятельность, а человек ее продолжил. Уже в междометиях, восходящих к спонтанным эмоциональным реакциям на ситуацию, зарождается процесс конвенциализации звука. Он начинается тогда, когда пассивная реакция перерастает в активное действие (или побуждение к таковому). Постепенно все речевые способности и речевые действия отчуждаются от человека. В дальнейшем, по мере того, как коммуникация расширяет свои возможности за счет визуальных средств, голос «оглушается», из него уходит звук. В результате, например, глагол *гласить* уже полностью переориентирован со звука на смысл объявлений, законов и других письменных документов. Он отчужден не только от голоса, но и от человека. Таким образом, осуществляется «дегуманизация» языка, которая приводит и к дегуманизации лингвистики как

науки о языке. В настоящее время эта проблема постепенно осознается исследователями, и появляется значительное число работ, посвященных «звучащей речи» как порождающей смыслы и сам язык. В качестве примера используются данные сравнительной лингвистики, в которых сопоставляются слова различных языков, обозначающие один смысл, но записанные по-разному, а, главное, звучащие по-разному у разных народов в зависимости от их культурно-исторического развития, географического положения и т.п. Даже звукоподражательные «слова» сильно отличаются в языках одной и той же языковой группы, например, в индоевропейских языках: «кукареку» по-русски и «коклдудлду» по-английски.

Мы видим, что процесс порождения речи опирается на имплицитное начало. К структуре такого обосновательного/предпосылочного слоя для языка можно отнести: 1) индивидуально-личностные особенности и содержание бессознательного, в том числе личный жизненный опыт и архетипы коллективного бессознательного; 2) глубинные, по терминологии Гумбольдта, структуры самого языка, его «объективно-имплицитные» предпосылки – смысловые поля, фреймы – устойчивые когнитивные структуры и т.п. Язык как результат этого процесса, и на субъективном, и на объективном уровнях, целостен, синтетичен. Вероятно, эта целостность не в последнюю очередь достигается благодаря целостности ее имплицитного источника.

Следует обратить внимание на тот факт, что «наивная» картина естественного языка создается в результате взаимодействия двух идущих навстречу друг другу, но не противоборствующих сил – целостного порождения речи, в частности, звукового, и ее аналитического восприятия.

Итак, проведенный анализ естественного языка показал важную системообразующую роль имплицитных компонентов в процессах порождения и восприятия речи, в создании и функционировании самого языка как объективного явления, имеющего, тем не менее, в своей основе неявные и глубоко субъективные источники. Дальнейшее исследование этой проблемы может быть направлено на уточнение структуры упомянутых имплицитных компонентов языка, а также их специфической роли в процессе функционирования естественного языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. «Наивные размышления о наивной картине языка» / Н.Д. Арутюнова // Язык о языке. Сб. ст. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 7-23.
2. Гершензон М.О. Демоны глухонемые / М.О. Гершензон // Записки мечтателей. – 1992. – № 5. – С. 124-137.

ОСВІТНЯ ТРАДИЦІЯ ЯК ВИТОК СТАНОВЛЕННЯ І САМОЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІЇ

Конструктивна роль традиції на етапі загострення глобальних проблем сучасності, особливо проблеми війни як найболючішої для України, має величезне значення. Особливої уваги заслуговує дослідження традиції в освітній сфері.

Освітнє середовище потребує конче обережного експериментування в своїй царині, адже, якщо перефразувати відомий афоризм: користь від цього не доведена, а шкода можлива. Історія знає про такі експерименти з філософією в Російській імперії (заборона викладання філософії). Про необхідність обережного відношення до нововведень свідчать і певні факти – як то суто технічне навантаження механізмів впровадження болонського процесу, або брак коштів на впровадження рівня PhD. На прикладі Київського університету Л. Губерський в статті «Філософія і освіта: зустріч перспектив» підкреслює, що саме традиції класичних університетів покликані і здатні реалізувати головну мету освіти завдяки тому, що володіють «фундаментальним науковим та інтелектуально духовним потенціалом» [1, с. 10]. Саме філософія може допомогти позбутися такого технократизму, адже у всі часи з нею асоціюється здатність до зміни і самозміни завдяки внутрішній свободі. Особливе місце в колі філософських дисциплін посідає історія філософії, яка привертає своєю пропедевтичною сутністю, допомагає досягнути складні філософські проблеми через призму вивчення історії становлення основних філософських ідей. З іншого боку, прикро, коли викладачі не критично підходять до викладання предмету і не слідкують за новими напрацюваннями в цій сфері.

Стосовно традиції підготовки філософських кадрів слушну думку висловлює А. Конверський, виділяючи дві моделі: філософа-викладача і філософа-дослідника. І, перш за все, філософ-викладач проходить своєрідні два рівня опанування філософським знанням – перший рівень пов'язаний із самопідготовкою, тобто самому слід стати фахівцем, філософом-викладачем, філософом-науковцем, філософом-експертом, аналітиком, радником, управлінцем тощо, а другий – вміння передати отриманий досвід і знання іншій людині, тобто не спеціалісту-філософу, а фахівцю в інших галузях наукових досліджень, що пов'язано перш за все з формуванням теоретичного мислення будь-якої людини, професійна діяльність якої має проявлятися без зовнішнього тісного контакту з філософією [2]. Але незалежно від фаху, будь-який спеціаліст повинен познайомитися із славетними іменами, що увійшли до скарбниці вітчизняної філософської думки, даруючи цікаві ідеї всьому світу. Оригінальні дослідження Сильвестра Гогоцького, Олексія Гілярова, Георгія Челпанова у ХІХ ст., Ігора Бичка, Валерія Босенка, Павла Копніна, Володимира Шинкарука у ХХ ст. Та чи

знають студенти за межами університету ці імена, чи читають їхні твори? Традиції треба шанувати, духовні здобутки свого народу треба знати.

Робота з філософським текстом потребує певної підготовки, адже будь-який філософський текст виходить за власні межі і не зводиться тільки до певним чином вибудованих і зафіксованих положень, а виступає як повний діалог, а то і полілог, в який має зануритися читач. На поліфонізм філософської національної традиції вказує багато дослідників, а залученням до цієї традиції створюються умови для самостійного мислення студентів, набуття вмінь критичного засвоєння матеріалу, самостійного здійснення наукових розвідок, зростання свого духовного потенціалу.

Не загубитися у мінливій і деструктивній сучасній ситуації допоможе усталеність традицій, духовного спадку народу, закарбованого конструктиву в концентрованому вигляді у філософських текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонід Губерський. Філософія і освіта: зустріч перспектив. // Філософська думка, № 5. – 2013. – С. 6-13.
2. Анатолій Конверський. «Модель філософа» в освітній традиції Київського університету. // Філософська думка, № 5. – 2013. – С. 14-25.

Тарасюк Л. С.

кандидат філософських наук, доцент

*Академія муніципального управління
г. Київ, Україна*

МОДЕЛИРОВАНИЕ – КРЕАТИВНОЕ РАЗРЕШЕНИЕ СИТУАЦИЙ

В данной статье рассматривается ситуационное моделирование, а также качественные методы и формы визуализации и моделирования. Креативность и творчество как формы ситуационного моделирования и качественного разрешения ситуаций.

В современном мире каждый человек сталкивается с проблемами, конфликтами, внутренними и внешними противоречиями. Более того, сегодня особенно актуальна проблема поиска творческих решений той или иной жизненной ситуации. Стереотипы и стандартные решения изживают себя, поэтому человеку необходимо искать гибкие формы, которые будут способствовать целостности и развитию, как человека, так и общества в целом. *Актуальность проблемы* в том, что необходимо выбрать адекватный метод моделирования, поскольку эта проблема носит дискуссионный характер. Именно этого требует от нас философия ситуационного подхода и ставит перед нами соответствующие задачи. *Ситуационное моделирование* – отрасль системно-аналитической деятельности, переживающее второе рождение в современном мире. *Ситуационное моделирование* опирается на строгость теоретических подходов, но дополнительно содержит

средства варьирования условиями «вопреки» формальным ограничениям. Ситуационное моделирование при всей первоначальной «мечтательности» заявлено как попытка представить сложные процессы в категориях нормального человеческого языка, языка ситуаций в противовес, безусловно уважаемому, но сложному для привязки к конкретным ситуациям языку интегро-дифференциального исчисления. Ситуационное моделирование становится и более возможным и более корректным с точки зрения строгой теоретической обоснованности.

Современный ученый Трофименко В.В. в своей научной работе «Философские проблемы моделирования в современной исторической науке» делает акцент именно на проблеме правильного выбора метода моделирования, причем этот метод должен интегрироваться и с другими науками. Интересен вопрос о том, какую роль играет само моделирование, в процессе доказательства истинности и поисков истинного знания. Что же следует понимать под истинностью модели? Если истинность вообще – соотношение наших знаний объективной действительности, то истинность модели означает соответствие модели объекту, а ложность модели – отсутствие такого соответствия [8, с. 106]. При построении тех или иных моделей всегда сознательно отвлекаются от некоторых сторон, свойств и даже отношений, в силу чего, заведомо допускается не сохранение сходства между моделью и оригиналом по ряду параметров. Так планетарная модель атома Резерфорда оказалась истинной в рамках исследования электронной структуры атома, а модель Дж. Томпсона оказалась ложной, так как ее структура не совпадала с электронной структурой.

Моделирование как познавательный прием неотделимо от развития знания. По существу, моделирование как форма отражения действительности зарождается в эпоху Античности одновременно с возникновением научного познания. Однако в отчетливой форме моделирование начинает широко использоваться в эпоху Возрождения (Брунеллески, Микеланджело и др.). Также моделирование использовали Г. Галилей, Леонардо да Винчи, И. Ньютон. Важную роль в моделировании сыграли работы Кельвина, Дж. Максвелла, Ф.А. Кекуле, А.М. Бутлерова. Благодаря моделированию возникли первые электронные вычислительные машины (Дж. Нейман), а также формулирование основных принципов кибернетики (Н. Винер). Слово «модель» произошло от латинского слова «*modelium*», что означает: мера, способ и т. д. Его первоначальное значение было связано со строительным искусством, и почти во всех европейских языках оно употреблялось для обозначения образа или вещи, сходной в каком-то отношении с другой вещью. Моделирование (франц. *modele* – образец, прообраз) – метод научного исследования, заключающийся в построении и изучении модели исследуемого объекта. Модель – это система элементов, воспроизводящая определенные стороны, связи, функции предмета исследования (оригинала). В.А. Штофф в своей книге «Моделирование и философия» дал определение: «Под моделью понимается такая мысленно представляемая или материально реализуемая система, которая отображая или воспроизводя объект исследования, способна замещать его так, что ее изучение дает нам новую информацию об этом объекте». Возникает проблема воплощения модели в реальность, чтобы она не осталась всего лишь виртуальной, а имела решение той или иной ситуации. Ситуационное моделирование – это один из подходов к моделированию. Помимо

ситуационного моделирования также существует математическое моделирование, имитационное моделирование, экспертное моделирование и т. д. Важно назвать основные характеристики анализа для моделирования:

1. *Уникальность*. Каждый объект обладает такой структурой и функционирует так, что система управления им должна строиться с учетом всех его качеств и к нему нельзя применить какую-либо стандартную типовую процедуру управления.

2. *Отсутствие формализуемой цели существования*. Не для всех объектов можно четко сформулировать цель их существования.

3. *Отсутствие оптимальности*. Следствием первых пунктов является неправомерность постановки классической задачи оптимизации. Из-за отсутствия цели существования (в рамках теории управления) для рассматриваемых объектов нельзя построить объективный критерий управления. Критерий управления становится субъективным, целиком зависящим от лица, принимающего решение (ЛПР).

4. *Динамичность*. С течением времени структура и функционирование объектов изменяется.

5. *Неполнота описания*. Как правило, коллектив экспертов, знающих объект управления, не в состоянии сразу сформировать такую информацию, которой бы заведомо хватило для создания системы управления объектом.

6. *Значительное количество субъектов*. Во многих объектах управления люди являются элементами их структуры. Их индивидуальное поведение практически невозможно учесть при создании системы управления, и требуются специальные приемы для нейтрализации их воздействия на функционирование объекта управления.

7. *Большая размерность*. Сложная система, характеризуется большой размерностью, что не позволяет осуществлять ее имитационное моделирование за короткие сроки.

8. *Неформализованная информация*. Часто для принятия решения необходимо учитывать плохо формализуемые понятия.

Для ситуационного моделирования можно использовать два метода:

- задание исходных данных и расчет возникающих ситуаций;
- моделирование взаимосвязей ситуаций.

Особо можно выделить методы визуализации ситуаций. Нельзя полагаться только на силу своего интеллекта, проигрывая проблемную ситуацию в уме. Психологи утверждают, что кратковременная память человека позволяет одновременно оперировать не более чем с 7+ или –2 факторами. Если значения этих факторов взаимосвязано изменяются, то следить за динамикой еще сложнее. В этой ситуации единственным выходом остается визуализация представлений и их дальнейший анализ на качественном уровне [1; 2; 4].

Анализируя свою когнитивную модель в уме, на бумаге или дисплее, индивид просматривает различные причинно-следственные цепочки на качественном уровне (больше, меньше, усиливает, ослабляет), нередко ограничиваясь только линейными цепочками [7; 8]. В более сложных ситуациях, когда необходимо анализировать сеть причинно-следственных связей, индивид может об-

наружить две цепочки, связывающие факторы А и В. В ситуациях возможны три когнитивные стратегии:

1) Волевым порядком на основе интуитивных оценок объявить конкретную причинно-следственную цепь или цикл доминирующим, а остальными пренебречь;

2) Ограничиться локальным анализом взаимодействия, не требующим просчета длинных цепей причинно-следственных связей;

3) Перейти к количественным оценкам и анализу соответствующих формальных моделей.

Есть много различных форм проявления моделирования человеком. Модернизируется и наиболее распространенная форма представления информации – текст. Последние годы широко используются гипертекстовые технологии, обеспечивающие нелинейную, сетевую организацию текста, под которой понимается наличие в тексте большого количества взаимных ссылок. Что дает возможность не только выбирать средства «навигации» по тексту, но и дополнять текст, создавать собственное оглавление. Основным достоинством гипертекстовой технологии является возможность структурированного представления информации, что активно используется в различных методах качественного анализа данных. Появление все новых и новых информационных технологий все более явственно меняют когнитивные навыки. В некоторых сферах заметна явная когнитивная деградация. Все реже человеку требуется хорошая память, ее заменяют компьютерные базы. Эволюция форм представления информации началась с наскальных рисунков первобытного человека. Затем появилось пиктографическое письмо. Простейшие карты и планы применялись уже в третьем тысячелетии до нашей эры. Творческий подход в решение жизненных ситуаций просматривался в далеком прошлом наших предков. Все новые и новые информационные технологии лишают человека возможности проявления креативных подходов. Ведь способность к творчеству – это одна из фундаментальных основ создания и воплощения новых артефактов культуры. Без проявления творчества присутствие человека в культуре есть виртуальным и иллюзорным.

Таким образом, при выборе адекватного метода моделирования необходимо проявить креативный подход в решении той или иной задачи. Что дает возможность выйти за пределы стереотипов и стандартных решений ситуаций. Наиболее важным и ответственным этапом моделирования является качественный анализ построенной модели. Внимательно просматривать цепочки причинно-следственных связей, что даст возможность выявить циклы положительной и отрицательной обратной связи. Сети причинно-следственных связей, в вершинах которых содержатся блоки информации, что дает возможность охватить целое и представить структуру локальных взаимоотношений модели. Необходим целостный подход в разрешении этой задачи, что максимально приблизит к истинному соответствию модели объекту.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аксенов Н.Р. Специфика и принципы графического моделирования философского знания / Н.Р. Аксенов. – Челябинск: Юж. Урал, кн. изд-во, 1980. – 249 с.

2. Андреев И.Д. Теория как форма организации научного знания / И.Д. Андреев. – М.: Наука, 1979. – 303 с.
3. Аристов А.О. теория квазиклеточных сетей: научная монография А.О. Аристов. – М.: МИСиС, 2014. – 188 с.
4. Батороев К.Б. Аналогии и модели в познании / К.Б. Батороев. – Новосибирск: Наука, Сибирское отделение, 1981. – 319 с.
5. Виндельбанд В. Избранное: Дух и история. Пер. с нем. / В. Виндельбанд. – М.: Юрист, 1995. – 687 с.
6. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат Л. Витгенштейн. – М.: Изд-во лит., 1958. – 133 с.
7. Глинский Б.А. Моделирование как метод научного исследования Б.А. Глинский. – М., 1965.
8. Назаретян А.П. Истина как категория мифологического мышления (тезисы к дискуссии) // ОНС: Общественные науки и современность / А.П. Назаретян. – 1995. – № 4. – С. 105-108.
9. Мамедов Н.М. Моделирование и синтез знаний / Н.М. Мамедов. – Баку, 1978.
10. Самарский Н.М., Михайлов А.П. Математическое моделирование: Идеи. Методы. Примеры / Н.М. Самарский, А.П. Михайлов. – М.: Наука, 1997. – 320 с.

Шедяков В. Е.

доктор социологических наук, кандидат экономических наук,
независимый исследователь

г. Киев, Украина

ПЕРЕХОД ОТ ПРИОРИТЕТОВ ПОТРЕБИТЕЛЬСТВА К ЦЕННОСТЯМ ТВОРЧЕСТВА – УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРНО-ЦИВИЛИЗАЦИОННОГО МИРА

*Ключ к росту подобрать легко – дать
творческому и инициативному человеку деньги.*

*Причина застоя тоже понятна:
творцы лишены денег.*

Джордж Гилдер «Дух предпринимательства»

Гиперконкурентное состояние хозяйственной среды, усиление внешнего давления ведут к переформатированию не только политической, но и экономической реальности. Нынешний же этап развития превратил жизнедеятельность людей в фактор, своими результатами соизмеримый с природой. Преодоление глобальных кризисных явлений в развитии человеческой ойкумены требует отхода от экономики и общества бездумного потребительства в пользу обеспечения доминанты рачительного отношения к миру, его экологии (включая и экологию человека). Оптимизация характеристик отношения эффекта (результата) к затратам на его достижение становится ведущим условием не только конкурентоспособности каждого культурно-цивилизационного мира и его хозяйственной системы, но и сохранения и развития человечества как целого. Ресурсосбережение становится всё более весомым фактором стратегической конкуренции, при этом отличие зрелых форм многих экономических учений связано и с акцентированием качества использования ресурсного потенциала.

Между тем, человеческая ойкумена интегрируется и различается множеством цивилизаций, социокультурных стилистик, сформированных на основе своих базовых ценностно-смысловых комплексов в культурно-цивилизационные миры, в рамках которых и создаются собственные социокультурные основания экономического роста. При этом переход к логике свободы является одновременно отказом от единственности любого базиса развития и утверждения всеобщности плюрализма. Здесь есть место для культурно-цивилизационных миров на основе любых продуктивных ценностно-смысловых основ; прежние лидеры модерна не более успешны в новых условиях логики постмодерна, нежели прочие. Напротив, при анализе реализации свободы в социокультурной сфере очевидно, что западное индустриальное общество в высшей степени несвободно, подчиняя возможные тенденции развития утилитарно-потребительским потребностям. И вся полиструктура мирохозяйственных связей как целостность, основанная на выработанных и взаимоприемлемых нормативах отношений, а вовсе не блок из идентичных атомов-элементов, приобретает вид постмодерной действительности. Когда нет

стабильной внешней опоры в виде общей идеологии, единой культуры, общепризнанной науки, тогда следует быть терпимым ко всему, признавать право на существование непохожего. Постсовременное прочтение мультикультурализма и культурно-социальной интеграции различных этнических и культурных групп – связывает их с равноправным взаимодействием и взаимной терпимостью, заключающиеся в защите существования и коэволюции разнообразных культур при их проникновении, обогащении и развитии на принципах, признаваемых справедливыми. Нет принуждения, и никто никому ничем не обязан. В этом контексте и само понятие развития нуждается в обновлении: кроме стабильного и сбалансированного роста, оно должно ориентироваться на такие максимы как солидарность, свобода выбора, убеждений и слова, терпимость. Исчезает понятие периферийной культуры: они равноценны и равноправны. Направленность динамики общественного развития от односторонности основных причинно-следственных связей типа «дерево» к логике «куста» и характеристикам «ризомы» заново возвращает нас к вопросам о качестве социально-экономического развития, цене прогресса/регресса как весомым факторам стратегической конкуренции и существования ойкумены. Конвейерность общественных инноваций, их сетевая тотальность становятся важнейшей характеристикой процессов как инволюции, так и коэволюции. Соответственно, необходимо переходить от привычки к навязыванию глобальных стандартов и шаблонов крайне разнородным культурно-ценностным мирам к ориентации на культивирование собственных общесоциальных условий продуктивности и долговременной стабильности экономического роста. При том из каждого вида модели (традиционной, модерной, постмодерной) развития конкретный культурно-цивилизационный мир может получить свою конкретику соответственно как глубинным пластам своих ценностно-смысловых комплексов, так и динамике трансформации. А поскольку в социальных коммуникациях осуществляется передача не только «инструкций», но и «ценностей», «идеалов», «смыслов», то при этом формируются не только рациональные, но и иррациональные составляющие жизнедеятельности общества, связанные, в частности, с реализацией коллективного бессознательного. Вместе с тем, новые процессы всё активнее втягивают в себя не только экономическое активное население, но и самые различные социальные группы, которые конкурируют за влияние на принятие решений. Состояние и динамика культурно-цивилизационного мира продуцирует конкретные формы взаимосвязи общественной психологии и общественной идеологии в духовной жизни, теоретического и повседневного уровней общественного сознания. Наблюдается слом прежних стереотипов хозяйствования и активная попытка социального конструирования реальности. Соответственно, разнокачественные кризисные явления охватили как отдельные сферы социально-экономической жизни, так и социум в целом. С одной стороны, транзитивный состояние объективно связан с нарушением стабильности, равновесия, с другой, – многие из проблем общественной жизни возникают вследствие недостаточно продуманных, конъюнктурных, а то и личностно ангажированных решений государственных и корпоративных хозяйственных акторов.

История уже выработала некоторые не всегда очевидные закономерности течения процессов, в которые мы вступаем. Их учет совершенно необходим

для успешного использования ресурсной базы, для организации воздействия с целью как стабилизации и развития устраивающих тенденций, так и трансформации (локализации, ликвидации, переключения) нежелательных трендов. Причем в существенной степени, по общему правилу, знание их может с лихвой компенсировать отсутствие полноты информации о конкретике. Вместе с тем, мы живём в период кардинальных трансформаций общества, всей ойкумены, их перехода в иное качество – что дарует шанс осознать некоторые закономерности мира, уточнить представление о своём месте в нём. В этой ситуации безответственности и некомпетентности тем более свойственно прятаться за бессмысленными правилами, ошибочными указаниями, бюрократическими играми. Однако и игнорирование процедур – путь к разгулу произвола и насилия.

Развитие основанных на определенных архетипах конкретных ценностно-смысловых комплексов приводит к формированию социокультурной традиции, входящей в разнообразные сочетания с прочими. При их качественном различии (даже при условии продуктивности самих по себе) говорят о химеричности социокультурного пространства диалога, а сам механизм воздействия пытаются описать в понятиях информационных вирусов и т.п. Внешнее же взаимодействие разнокачественных структур, основанное на выведении внутреннего их противоречия в поверхностные слои отношений и превращении его из разрушительного (и саморазрушающего) в движущее и продуктивное часто осуществляется при помощи комплекса механизмов на базе разнообразных (прежде всего – социально-экономических) иррационально-превращённых форм. При этом, с одной стороны, рост значимости образования, науки и культуры среди ценностных иерархий влечёт за собой ускорение общественного развития, а подъём общества, в свою очередь, приводит к повышению ценности творческого поиска. Одновременно, сегодня информационное воздействие выступает и ведущим направлением проведения направленных изменений, и главным фактором суммарной/итоговой конкурентоспособности.

Ценности по своей природе являются личностным срезом общественного сознания, раскрываясь через познание идеального, духовного, общекультурного. Проблема ценностей – это проблема социального инобытия, рефлексии в иное, идеальной представленности социального в предметном мире. Предмет как ценностная предметность – инобытие субъекта, оценивающего в нём свою (других) представленность. В результате объективная значимость и субъективная оценка значимости могут расходиться очень заметно. Ценности поэтому не сводимы к объектам, субъектам или их свойствам, а возникают как результат объективации субъекта (или субъективации объекта). С общесоциальной точки зрения ценностями и выступают объекты, качества, формы деятельности, имеющие существенное значение для реализации социальных интересов, осваиваемые общественным сознанием и сознанием личности в виде нравственных, идеологических и прочих норм, принципов, идеалов. Ценности – элементарная единица человеческой материальной и духовной культуры, богатства цивилизации и центральный феномен ценностной ситуации. Ценностная ситуация включает в себя предметные ценности (ценностные характеристики предмета), ценностные представления (ценностное сознание), процессы

полагания ценностей-идеалов и норм-требований при создании концепции поведения и регулирования деятельности целями или нормативами, ценностные ориентации, которые могут и не осознаваться, а также оценку (взаимооценку). Причем каждый из этих феноменов сам по себе не только не создаёт ценность, но и может существенно отличаться от неё. Ценности фиксируют значимость объекта в отличие от факта его существования. Устойчивые оценки человечеством действительности фиксируются в форме ценностных стандартов, которыми выступают разнообразные нормы, нормативы, идеалы, традиции. Идеальное не только (взаимоотражает) реальное, но и формирует (формообразует), и структурирует его.

Опора на сущностные силы и, в частности, на ценностно-смысловые комплексы несёт в себе потенциал существенного расширения и укрепления диапазона воздействия, поскольку они непосредственно сформированы коллективным бессознательным, диктующим принятие наиболее важных решений. Вместе с тем, если для большинства культурно-цивилизационных миров их базовые ценностно-смысловые комплексы уже сложились и испытываются на прочность сложными постсовременными процессами, то для Украины активно идёт их доформирование. И реактуализация их должна преследовать цели отнюдь не антиутопического воссоздания далёкого прошлого, а усиления базиса будущего. Соответственно, опора на ценностно-смысловые комплексы – необходимость обеспечения продуктивного социального основания экономического взаимодействия, налаживания взаимовыгодного социального партнёрства.

Органичное развитие общества связано с доминированием черт его интеграции, а не разобщения. Это предполагает обязательность опоры на его постоянно воспроизводимых особенностях, сводимых в ценностно-смысловые комплексы. Тип культуры и тип богатства – два наиболее общих выражения ценностного бытия общества. В свою очередь, безусловным приоритетом качественного и безопасного экономического роста становятся ценности человеческой жизни и достижений каждого культурно-цивилизационного мира. Во-первых, жизнь человека, её качество и продолжительность. Во-вторых, достижения цивилизации, культурное наследие. Что касается первого, то это направление фиксируется, прежде всего, корзиной социально-экономических, политических и др. прав человека, его уверенностью в завтрашнем дне, возможностями самореализации, динамикой численности населения, etc. В этом контексте вспышки этноцентризма, трайбализма и сопряженные с ними попытки добиться господства клановых интересов, перенесения тяжести трансформаций на наиболее экономически уязвимые слои населения – признаки непрофессионализма и доминирования личного и группового эгоизма над коренными общественными интересами. И уж совсем недопустимы произвол и насилие групп, желающих использовать общественное богатство в узкокорыстных целях, попытки принятия на себя вовсе не альтруистами прав государственных структур (например, судебной ветви власти), игнорирование ими демократических (в частности, нормативно-процессуальных) процедур. Относительно второго. Сегодня для каждого культурно-цивилизационного мира актуализируется вопрос понимания и применения конкурентоспособных моделей защиты и развития своего общественного богатства, присущих

глобальным тенденциям постмодерных трансформаций. Постмодерн, в среде которого и придётся обеспечивать решение задач достижения конкурентоспособности и социально-экономического развития, перерастает ставший уже привычным модерн, но иначе, нежели сам модерн боролся и преодолевал культуру традиционного общества. В частности, сегодня всё активнее заявляет о себе процесс изменений, предусматривающих сосуществование, пересечение и резонирование самых различных тенденций развития, среди которых (в отличие от модерна) ни одна не может претендовать на такое исключительное значение, что позволило бы без вреда для результата абстрагироваться от прочих, даже сложносочетаемых и малоуправляемых.

НАПРЯМ 3. СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Волик В. М.
студентка

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»
м. Київ, Україна

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ WEB-РЕСУРСІВ ЗАДЛЯ ЕЛЕКТРОННОЇ СЕГМЕНТАЦІЇ КОНТЕНТУ

Останнім часом інформаційні потреби користувачів Інтернет-платформ стають все більш вимогливими. Це пов'язано із тим, що світ переходить в «електронний формат». Наразі, за потреби будь-якої інформації, людина, насамперед, шукає її в Інтернеті. Ось чому для інформаційних порталів та web-ресурсів загалом, так важливо організувати роботу сайту та чітко сегментувати інформацію задля більш зручного пошуку і щоб, тим самим, збільшити кількість відвідувачів та читачів сайту. Сегментація інформації на web-ресурсах дозволяє класифікувати інтернет-портали.

Навчальні сайти. До таких відносяться ті ресурси, які мають на меті підвищення рівня знань своїх користувачів. Наприклад, LinguaLeo (вивчення англійської мови), TekPub (відео-уроки JavaScript), Android Training (створення мобільних додатків).

Пропагандистські сайти. Основна мета подібних ресурсів – переконати користувачів у чомусь або змусити їх до певної дії. До цієї категорії також відносяться хакерські сайти з вірусами.

Новинні ресурси. Зазвичай, це можуть бути сайти телеканалів та газет, де публікується велика кількість статей інформаційного характеру.

Персональні сайти. Такі платформи містять особисту інформацію та біографічні данні автора. Наприклад, сайт Юлії Тимошенко <http://www.tymoshenko.ua/>, Петра Порошенко <http://www.poroshenko.org/>.

Хоббі-сайти. Вони створюються з метою поширення інформації про своє захоплення (кулінарні- та б'юті-блоги).

Сайти електронної комерції. До них також відносяться ресурси, що пропонують купити продукцію: <http://www.rozetka.com.ua>, <http://www.e-commerce.com.ua> та ін.

Реєстраційні сайти. Такі портали можуть містити різноманітну інформацію, проте на них обов'язково треба зареєструватися задля отримання бажаного: встановити програму, подивитися документ у закритому доступі і т.д.

Розважальні ресурси. До таких відносяться сайти з переглядом фільмів та серіалів, онлайн-іграми, анекдотами.

Зважаючи на мінливість аудиторії на web-ресурсах, необхідно періодично проводити соціологічні та маркетингові дослідження сайтів. Адже завдяки

цьому можна вчасно відреагувати на наявні недоліки, збільшити кількість відвідувачів, зробити ресурс більш популярним та й загалом покращити роботу інформаційного порталу.

У зв'язку з цією потребою вже з'явився новий напрям, який називається «інтерн етика». Дана наука вивчає особливості та способи дослідження комп'ютерної мережі у різних сферах людської діяльності. Проте сам процес пізнання та дослідження Інтернет-мережі відбувається завдяки використанню традиційних соціологічних та маркетингових методів.

Метод опитування. Проводиться завдяки онлайн-опитуванню користувачів web-ресурсу. Зазвичай такі опитування розділяються на дві категорії: перша – постійні читачі електронного порталу, друга – ті, хто потрапив на ресурс випадково.

Метод спостереження. У рамках електронного формату даний метод також набуває електронного вигляду: на web-ресурсі встановлюється відповідний плагін, який підраховує кількість відвідувачів сайту або будь-яку іншу додаткову інформацію таку як: місце знаходження користувача, його вік, стать і т.п.

Метод експерименту. Наприклад, web-ресурс викладає певну інформацію, що не відповідає стилістиці сайту, а потім аналізує як на неї відреагували користувачі.

Саме завдяки даним, отриманим за допомогою соціологічних та маркетингових методів, ми маємо можливість правильно, у відповідності до жорстких вимог сьогодення, вибудовувати інформаційні системи інтернет-порталів. Адже, щоб задовольнити потреби споживачів інформації, інтернет-портали повинні: мати сегментацію інформації та відповідну їй архітектуру; мати доступ як до основної (національної, центральної, і т. ін.) так і до регіональної інформації при централізованому управлінні; забезпечувати автоматизовану обробку інформації, як важливого фактору підвищення ефективності функціонування web-ресурсу; забезпечувати реєстрацію, обробку, нагромадження та передавання інформації від користувачів інтернет-порталів (зворотній зв'язок); здійснювати систематизоване збереження інформації та її виведення в потрібній числовій чи графічній формі. Це, у свою чергу, дозволить автоматизувати управління інтернет-ресурсом, мінімізувати витрати на його утримання та дасть змогу web-ресурсу відповідати високим показникам якості, надійності, стабільності, оперативності надання потрібної, актуальної та правильно сегментованої інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобкова И. А. Социальные сети в современном мире / И. А. Бобкова // Интернет – журнал «Искусственные общества». – 2008. – № 2-3. – С. 20–23.
2. Боришполець О. Чинники впливу ЗМі на аудиторію / О. Боришполець // Соціальна психологія. – 2006. – № 6. – С. 153–157.
3. Москаленко А. З. Основи масово-інформаційної діяльності / Москаленко А. З., Губерський Л. В., Іванов В. Ф. – К. : Грані-Т, 1999. – 634 с.
4. <http://www.studygs.net/russian/evaluate.htm>

ПРОБЛЕМА РЕФОРМУВАННЯ ООН

Події в Україні, Сирії та довкола них продемонстрували невідповідність універсального інструменту – Організації Об'єднаних Націй протидіяти загрозам XXI століття. Сьогодні світ говорить про нездатність ООН та її головного органу – Ради Безпеки – забезпечити мир та попередити конфліктні ситуації. Тому постає питання про реформування інституціональної системи ООН та оновлення відповідно до сьогодення Статуту організації. Першочерговим пунктом є скасування права «вето» чи утримання від його застосування стороною конфлікту. Наступне варте уваги – це розширення складу Ради Безпеки для справедливого відображення змін, що відбулися у світі за 70 років з часу створення ООН.

Дослідженням даного питання вже займалися Дор Голд, посол Ізраїлю до ООН у 1997–1999 рр. який висвітлив свої думки з даного приводу у статті «Tower of Babel: How the United Nations Has Fueled Global Chaos», а також Роберт Вістріч у своїй книзі «A Lethal Obsession: Anti-Semitism from Antiquity to the Global Jihad».

Організація Об'єднаних Націй була створена 24 жовтня 1945 після Другої світової війни для того, щоб забезпечити мир у світі, попередити збройні конфлікти, забезпечити міжнародну співпрацю. Сьогодні ми можемо спостерігати, як саме ООН намагається вирішити такі конфліктні ситуації, як громадянська війна в Сирії, чи війна на сході України.

«Вся система міжнародної безпеки переживає серйозну кризу. Втрата взаємодовіри між глобальними гравцями, відсутність готовності до компромісу, повернення до елементів блокового протистояння, по суті, поставили світ на межу нової війни», – заявив президент Білорусії Лукашенко [9].

Упродовж останніх двох рр. (з початку анексії Кримського півострова у лютому 2014 р.) Російська Федерація, яка є країною-агресором у конфлікті на сході України 2014-2015 рр. (Україна визнала Росію країною-агресором 27 січня 2015 р. [3], користуючись своїм правом вето, блокує діяльність Ради Безпеки ООН щодо вирішення української кризи.

Поведінка та позиція Російської Федерації на засіданнях Ради явно свідчить про блокування дій щодо вирішення українського питання. Для прикладу, 15 березня 2014 року Росія єдина проголосувала проти прийняття проекту резолюції S/2014/189, в якому йдеться про невизнання законності надбання територій отриманих внаслідок застосування сили проти територіальної цілісності та незалежності інших держав, а також резолюція закликає міжнародне співтовариство не визнавати незаконний референдум, проведений на Кримському півострові окупаційною владою 16 березня 2014 р. [7].

Переважна більшість членів Ради Безпеки ООН на засіданні 15 березня 2014 р. висловила свою підтримку Україні у військовому конфлікті на Донбасі. У своїх виступах на засіданні Литва, США та Франція для опису дій Росії на Кримському півострові використовували слово «анексія» [4].

29 липня 2015 року Україна висунула нову резолюцію S/2015/562, яка вимагає об'єктивного розслідування причин падіння літака авіакомпанії «Малайзійські авіалінії», який здійснював рейс МН17. Посилаючись на лист урядів Австралії, Бельгії, Малайзії, Нідерландів та України від 10 липня 2015 року, вони зазначають прийнятий ними обов'язок забезпечення ефективного функціонування міжнародного трибуналу, який у своїй діяльності буде спиратися на результати роботи спільної слідчої групи [8]. Російська Федерація відхилила і даний проект резолюції. Як наслідок, досі не відомий і не покараний винуватець трагедії.

15 березня 2011 року почалися повстання в Сирії, де громадяни вимагали демократичних реформ, виведення країни з надзвичайного стану та звільнення політичних в'язнів. Зважаючи на авторитарний спосіб правління, мирні демонстрації переросли у збройні конфлікти, які згодом стали початком громадянської війни. 4 лютого 2012 року була подана резолюція S/2012/77, яка вимагала, щоб уряд Сирії негайно поклав кінець усім порушенням прав людини і нападам на тих, хто реалізує свої права на свободу висловлення думок, свободу мирних зібрань; захищав своє населення, повністю виконував всі свої обов'язки, які випливають із застосованих норм міжнародного права, і повністю виконував резолюції Ради з прав людини та Генеральної Асамблеї [5]. На дану резолюцію Росія та Китай наклали вето. У відповідь на замороження вирішення даного питання була утворена група «Друзі Сирії», яка періодично збиралася для обговорення ситуації в країні. 19 липня 2012 року після застосування важкої зброї, а також обстрілів з вертольотів та танків урядом Сирії, було висунуто чергову резолюцію S/2012/538, яка вимагає припинення насильства та врегулювання ситуації в країні. Дана резолюція також була відхилена Російською Федерацією та Китаєм [6].

На сьогоднішній день Сирія перебуває в стані гуманітарної катастрофи, де не припиняються бойові дії, і громадяни тисячами емігрують в інші країни. Варто взяти до уваги, що Російські військово-повітряні сили завдають ударів по Сирії ще з 30 вересня. Міжнародна спільнота відкрито засуджує такі дії, але атаки не припиняються. «Опозиція вважає, що удари російської авіації спрямовані не стільки проти терористів «Ісламської держави», скільки проти повстанців, які виступають проти президента Башара Асада. На її думку, Москва порушує міжнародне право, підтримуючи режим, який знищує мирне населення.» – пише журналіст німецького міжнародного вісника Deutsche Welle Аніта Грабська [1].

Під час заснування ООН тільки 5 країн отримали право вето: США, Великобританія, Росія, Франція, Китай. Російська Федерація блокувала усі резолюції, які стосувалися обмеження її впливу на такі країни, як Грузія (російською-грузинська війна), Україна (падіння боїнга МН-17) та Сирія (громадянська війна).

У вересні Франція виступила з ініціативою, щодо утримання від використання свого права вето, якщо йдеться про масштабні злочини. «Ми розглядаємо це як дещо популістську пропозицію. Якщо Франція хоче обмежити своє право вето, то можуть це робити», – прокоментував Чуркін французьку пропозицію [2].

Отже, неспроможність Ради Безпеки ООН виконувати свої безпосередні обов'язки щодо вирішення міжнародних конфліктів, таких як російсько-українська війна 2014-2015 рр., сирійська громадянська війна 2011-2015 рр., пов'язана із блокуванням Російською Федерацією будь-яких ініціатив держав-членів Ради, спрямованих на налагодження мирної ситуації. Росія зловживає наданим їй як одному з п'яти постійних членів Ради Безпеки правом вето задля вчинення військової агресії проти іншої держави. Розглянуті питання є найважливішими факторами початку реформування ООН заради відновлення та збереження миру у світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніта Грабська. Сирійська опозиція бойкотуватиме мирні переговори в ООН через Росію: [Електронний ресурс] // Німецька міжнародна радіостанція та телеканал «Deutsche Welle». – 12.10.2015. – Режим доступу: <http://dw.com/p/1GmUi>
2. Наталія Мехед. Росія відкинула пропозицію Франції обмежити своє право вето в Радбезі ООН: [Електронний ресурс] // Німецька міжнародна радіостанція та телеканал «Deutsche Welle». – 03.09.2015. – Режим доступу: <http://dw.com/p/1GQNu>
3. Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором»: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19>
4. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Предварительный отчет S/PV.7138. 7138-е заседание: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N14/266/16/PDF/N1426616.pdf?OpenElement>
5. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Проект резолюции S/2012/77 от 4 Февраля 2012: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/223/77/PDF/N1222377.pdf?OpenElement>
6. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Проект резолюции S/2012/538 от 19 Июля 2012: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/447/59/PDF/N1244759.pdf?OpenElement>
7. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Проект резолюции S/2014/189 от 15 Марта 2014: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/266/59/PDF/N1426659.pdf?OpenElement>

8. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Проект резолюции S/2015/562 от 29 Июля 2015: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/236/85/PDF/N1523685.pdf?OpenElement>
9. Центр новостей ООН. Президент Беларуси: мир стоит на грани новой войны: [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.un.org/russian/news/story.asp?NewsID=24583#.Vhu_kPntmkq

Салабай Ю. І.
аспірант

*Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

РЕПРОДУКТИВНА РОЛЬ ЖІНКИ В КОНТЕКСТІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Наукові дослідження стану і розвитку демографічної ситуації в Україні і прогнози, виконані вченими Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України і Інституту економіки НАН України обґрунтовано довели, що демографічна ситуація в Україні набула ознак гострої демографічної кризи. Тобто в житті українського суспільства як наслідок економічних і соціальних деформацій продовжують діяти деструктивні фактори у функціонуванні механізму демовідтворення. Значно знизилась здатність соціального організму до самовідтворення населення як суб'єкта суспільного життя у необхідній кількості і якості. З багатьох причин, які мають негативний вплив на народжуваність, слід виокремити, перш за все, соціально-економічні трансформації в суспільстві, падіння рівня життя людей (особливо молоді), невпевненість людей у майбутньому і т. ін. В українському суспільстві під потужним напором системи ЗМІ відбувається впровадження в свідомості людей західних зразків сімейної, репродуктивної і сексуальної поведінки [5, с. 16]. Серед факторів, які впливають на репродуктивну поведінку населення, більшість дослідників наводять жіночу зайнятість, рівень освіти населення, релігійність, матеріальний добробут сім'ї, принципи сімейної політики, соціально-економічну та політичну ситуацію [4, с. 118].

Потреба в дітях розглядається як соціально-психологічна властивість соціалізованого індивіда, котра виявляється в тому, що без наявності дітей і належного їх числа індивід відчуває не самодостатність себе як особистості [2, с. 170]. Особливо обмеженою в такому контексті вважається жіноча особистість. Основне природне призначення жінки полягає у здатності народжувати, однак суспільство створює свої закони, що супроводжується соціальними змінами, що, подекуди, не збігаються із природніми канонами. Як правило, у репродуктивній ролі жінка генерує своє ставлення до себе самої як до цілісної особистості, що мало б сприяти зміцненню зв'язку із соціальним оточенням. Так, австрійські вчені

С. Lee і Н. Gramotnev розглядають прагнення мати дітей як елемент психологічного благополуччя [3, с. 125]. Дослідники припускають, що небажання мати дітей є індикатором психологічного неблагополуччя і наслідком впливу несприятливих соціальних факторів, а прагнення до багатодітності насамперед визначається прихильністю до традиційних цінностей [3, с. 126]. Науковцями доведено взаємозв'язок вищих показників народжуваності із нижчим рівнем освіти жінок. Зменшення народжуваності у вікових групах до 30 років, як і збільшення середнього віку вступу в перший шлюб, переважно пояснюють зростанням вимог у населення до життєвих благ та орієнтацією на високий соціальний статус [4, с. 122]. Така тенденція доводить, що чим вищий інтелектуальний рівень особистості, тим більше вона віддаляється від закладених природних можливостей, доповнюючи, або ж і повністю замінюючи їх, соціальними.

Соціального розвитку та суспільного благополуччя не досягнути, якщо зводити процес відтворення (репродукції) населення до кількісного накопичення людського. Проблема, власне, української держави (на макрорівні) полягає у тому, що навіть соціальні програми, проекти чи підтримуючі заходи подекуди кардинально розходяться із актуальними потребами суспільства. Наприклад, програми грошової підтримки при народженні дітей, безумовно, дали свої результати, однак призвели і до зловживань збоку населення. Соціальний розвиток нашого суспільства фактично у всіх сферах рухається екстенсивним шляхом, тобто базується на затрачені великої кількості ресурсів, в тому числі і грошових, але без бажаних результатів, і це пояснюється тим, що не розглядаються всі можливі наслідки, а також актуальні запити суспільства, а швидше застосовуються застарілі, радянські методи, без інновацій. Проте, якщо звернутись до інтересів окремої особистості (мікрорівень) можна безпосередньо зіштовхнутись із її потребами. До прикладу, в сучасних умовах змінюються ціннісні орієнтації жінки, збільшується її прагнення до самореалізації, розширюється сфера її практичних інтересів, збільшується потреба в хорошій освіті і престижній роботі. Характерно, що в умовах економічної кризи (2008-2009 рр.) чисельність «успішних жінок» значно зросла. За даними компанії «Ернет енд Янг», навесні 2010 року 22% українських бізнес-структур керуються жінками, тоді як декілька років тому жінок-лідерів у бізнесі було близько 18% [5, с. 19].

Жінка вийшла за рамки своєї традиційної ролевої родинної функції, стала працювати поза домом, здобувати освіту, професійну кваліфікацію, не тільки активно поповнювати лави найнятих робітників, а й створювати власні підприємства. Таким чином, для сучасної жінки праця з вимушеної необхідності перетворюється на цінність. Перед жінкою відкривається широкий вибір можливостей, з'являється альтернатива безкоштовній домашній праці, яка дозволяє змінити життєві стереотипи, що склалися століттями. Жінка стає більш незалежною від чоловіка матеріально, займаючи високі позиції в соціальній і професійній ієрархіях. При цьому, оскільки соціальні традиції нашого суспільства не сприяють тому, аби чоловік активно брав участь у процесі виховання дітей, сьогодні жінка починає самостійно ухвалювати рішення про те, мати чи не мати дітей, і якщо мати, то коли і в якій кількості [1, с. 333].

Впродовж багатьох століть функцію дітонародження для жінки вважали основною, проте науковий і технічний прогрес дозволив розвиватись інтелектуа-

льно не лише чоловікам, але і жінкам, що, в свою чергу, спростовує стереотипи про обмеженість жіночого інтелектуального потенціалу. Відтак відпала потреба у використанні дитячої праці при веденні домашнього господарства, бо і самого домашнього господарства у традиційному вигляду стає все менше, тим паче у міській місцевості. Отож, існує достатньо соціальних факторів, що зумовлюють зміну репродуктивної поведінки особистості, зокрема жіночої, що зумовлює зміни у дотичних сферах, наприклад, сімейній. Загалом сучасне українське суспільство перебуває у перехідному становищі, де змішані і новітні, і традиційні стилі поведінки, в тому числі і репродуктивної.

Підсумовуючи варто відзначити, що інтереси держави і жінки не збігаються. Трансформація суспільства відкриває для жінок безліч можливостей для розвитку і вдосконалення, натомість від'ємний приріст населення стає черговою соціальною проблемою для українського суспільства в демографічному контексті. Бажання жінок відійти від природнього призначення ще не означає радикальну відмову від народження дітей. Загалом у зміні ролі жінки можна спостерігати позитивні тенденції для соціального розвитку, адже обізнані і розвинені особистості принесуть більше користі державі ніж «людський капітал» у кількісному вигляді, якого так прагнуть політики, говорячи про демографічну кризу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Долгіх Д.Л. До питання про трансформацію сімейних відносин в Україні: криза чи модернізація? // Д.Л. Долгіх / Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: соціологія. – Вип. 2 (12). – 2012. – С. 329-336.
2. Ильясов Ф.Н. Потребность в детях и репродуктивное поведение // Ф.Н. Ильясов / Мониторинг общественного мнения. – №7 (113). – 2013. – С. 168-177.
3. Кочарян О.С. Психологічні аспекти поняття репродуктивної установки та його розуміння у зарубіжних дослідженнях // О.С. Кочарян, Ю.В. Свиначенко / Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія». – № 112. – 2014. – С. 124-127.
4. Романів О. Репродуктивна та шлюбна поведінка населення рівненської області // О. Романів, О. Самчук / Часопис соціально-економічної географії. – Вип. 18 (1). – 2015. – С. 118-125.
5. Яковенко Т.В. Особливості і тенденції сучасних процесів відтворення населення в Україні // Т.В. Яковенко / СОЦІОПРОСТІР: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. – № 1(2). – 2011. – С. 16-23.

Сенюра О. В.
кандидат соціологічних наук

*Технологічний коледж
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

ВИЩА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ЛІФТ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Одним з інструментів переміщень в соціальній структурі є соціальний ліфт, який дозволяє людині змінити свою позицію і просунутись вище завдяки її здібностям та соціальним зв'язкам. Соціальна мобільність, або соціальний ліфт, в найзагальнішому сенсі це кровноносна система сучасного суспільства, за допомогою якої його члени переміщуються з однієї соціальної групи (стану, класу) в іншу. Без ефективного соціального ліфта, без чіткої системи стимулів, що заохочують позитивну, відповідальну поведінку і караючих за антисоціальні прояви, неможливо ні збудувати сучасне суспільство, ні запустити механізми економічного зростання.

Поняття «соціальний ліфт» вперше використав П. Сорокін у контексті вертикальної соціальної мобільності і називає соціальні ліфти каналами вертикальної циркуляції. Класик співставив геометричні і соціальні простори, які характеризуються термінами «вищі і нижчі класи», «просування по соціальних сходинках», «соціальне становище», «соціальна дистанція», «соціальна піраміда», «соціальна ієрархія» [1, с. 299]. За його словами, соціальний простір характеризується горизонтальними і вертикальними параметрами, що свідчить про його багатовимірність і диференційованість. Можна стверджувати, що соціальний простір з його соціальною мобільністю і соціальними ліфтами необхідний для повсякденного функціонування і розвитку суспільства. Іншого підходу дотримується Е. Гідденс, згідно якого соціальна мобільність «позначає переміщення окремих людей чи груп з соціально-економічних позицій» [2, с. 221] і тісно пов'язана з кар'єрним ростом.

Окрім класиків, які здебільшого звертали увагу на нерівність та соціальну мобільність, і яким чином вона проявляється в суспільстві, натомість, поверхнево розглядали соціальні ліфти, маємо напрацювання вітчизняних соціологів. М. Абрамова досліджує освіту як канал соціальної мобільності і дотримується думки про те, що відбувається трансляція досвіду від старшого покоління до молодшого [3]. Натомість, А. Акіндінова, В. Новіков та І. Попова розпрацьовують тематику важливості та функціонування соціальних ліфтів у професійній самореалізації [4, 5, 6].

Отже, поняття соціального ліфта характеризує зміни соціального статусу та місце знаходження окремої людини в суспільстві. Поняття «соціальна мобільність» і «соціальний ліфт» не є синоніми. Соціальна мобільність – явище, якість і ресурс індивіда, результат соціальної діяльності індивіда, критерій оцінювання його соціальної діяльності, активності як «вверх», так і «вниз», в горизонтальному і вертикальному напрямку [7, с. 93].

Соціальний же ліфт – явище, індивідуальна конфігурація вертикальної мобільності, індивідуальної траєкторії соціальної мобільності індивіда, що складається в самому процесі його взаємодії з соціальними інститутами, спільнотами, групами, функціонування яких, своєю чергою, здійснюється в рамках процесу формування та розвитку соціальної мобільності індивіда в напрямку тільки «вверх». Соціальний ліфт виступає власне «механізмом соціальної мобільності», що заохочує конкуренцію індивідів і забезпечує мобільному індивіду напрямок «вверх». Іншими завданнями цього механізму виступають – відбір кращих; «фільтр» або захист суспільства від непрофесіоналів; управління можливостями людини: у суспільстві – соціальними можливостями, у професійній діяльності – професійними і т. д. У такому випадку соціальні інститути, деякі соціальні організації та спільноти можуть вважатися «окремими механізмами» соціальних ліфтів (наприклад, М. Бендюков одним з «механізмів соціального ліфта» називає освіту [8]).

Розглянемо освіту як механізм функціонування соціальних ліфтів. І. Попова є однією із тих дослідників, яка має значну кількість праць на тему професійної мобільності, а також освіти, впливу самоосвіти на функціонування соціальних ліфтів. Досліджуючи додаткову освіту як канал професійної мобільності, виділяє три види соціальної мобільності: підвищення кваліфікації, стажування і професійну перекваліфікацію. Можна зауважити, що ці три види можна віднести до самоосвіти, або як здобуття додаткових навиків. І. Попова розглядала професійну мобільність у двох напрямках: зміна соціально-професійного становища та характер перерозподілу працездатного населення в російській економіці [6].

І. Акіндінова розглядає соціальний ліфт крізь призму самоактуалізації. Акцент робить на тому, що людина повинна вчитись все своє життя, для покращення професійних навиків та зростання як всебічно розвиненої особистості. Самоактуалізація буває двох видів: професійне зростання (отримання нових знань, вмінь, навиків за допомогою ситуацій, де вони затребувані) та особистісне зростання (наближення до розуміння сенсу особистого життя через досягнення, особистісний досвід, прагнення отримання демократії, незалежності, довіри) [4].

Дослідниця на прикладі піраміди А. Маслоу доводить, що людина бажаючи самореалізуватись, використовує власний потенціал в корисних цілях, реалізує себе не лише як творча особистість, але й у професійній діяльності. Особистісне зростання – це внутрішній мотиватор розвитку, а соціальний та професійний – зовнішні. Особистість людини формується в її діяльності [4].

Досліджуючи освіту як канал соціальної мобільності, В. Новіков проаналізував сучасну освіту як механізму соціальної інтеграції. З одного боку, в Україні присутнє позитивне зростання ролі інтелектуальної праці в економіці, а з іншого, це шестикратне відставання від розвинених країн. Дослідник говорить про те, що освіта як соціальний інститут не працює через те, що деякі її ланки просто не функціонують. Гостро проблема постає починаючи від дошкільних закладів, які є занадто ущільненими, відповідно не всі діти мають рівноцінні можливості піти у даний заклад [5].

Російська дослідниця М. Абрамова звертає увагу на важливість освіти як соціального ліфта. Батьки заздалегідь думають про майбутнє дітей, а саме: де вони мають здобути середню освіту, які додаткові заняття їм потрібно відвідувати, в який університет і на який факультет піти навчатись, щоб після закінчення отримати хорошу роботу і мати забезпечене майбутнє. Загалом така стурбованість батьків спричинена урбанізаційними процесами, наслідком яких є розрив традиційних норм і поведінки. Зодного боку, це свідчить про прогрес, але з іншого, виникає певна ізоляція суспільства, тому що у великому місті високий рівень відчуженості [3, с. 202].

Українська освіта сьогодні перестає відігравати роль реально працюючого соціального ліфта, бути цінністю, провідним механізмом, що забезпечує динаміку вертикальної мобільності людини. Диплом про вищу освіту не завжди є конкурентною перевагою на ринку праці. Потрібен досвід роботи за фахом, тому диплом досить часто не є умовою отримання роботи, навіть низько оплачуваної. У такій ситуації людині досить важко планувати кар'єру, проектувати свій життєвий успіх [9].

Необхідно розуміти, що соціальний ліфт – це не тільки форма визхідної соціальної мобільності, це і шлях особистісного, професійного розвитку людини протягом усього життя, своєрідний простір «провідної діяльності», в якій, за словами психологів, людина формує власну самоідентифікацію (соціальну, професійну, особисту та ін.), самооцінку, відчуває визнання своїх досягнень суспільством, відчуває значимість свого існування. Відновлення системи соціальних ліфтів – найважливіше завдання сучасного вітчизняного суспільства, яка фактично не може бути розв'язана без участі освітньої сфери.

Тенденцією розвитку системи вищої освіти в Україні є збільшення питомої ваги в ній платної освіти, зокрема на найбільш престижних спеціальностях (юридичних, економічних тощо). Наростання тенденції платності різко зменшує можливості одного з головних каналів соціальної мобільності, яка в сучасних умовах України спрямована не лише на перехід до вищої страти, але й на те, щоб вирватися із вимушеного перебування в маргінальному прошарку.

Загалом аналіз наукових досліджень показує, що на сьогодні нема одностайної думки щодо розуміння та існування соціальних ліфтів. Одні стверджують, що соціальні ліфти у нас не працюють і необхідно їх створювати, інші – соціальні ліфти працювали і будуть працювати в будь-якому суспільстві завжди, але ними користуються не всі, хто цього хочуть і достойні підвищення соціального статусу, а частіше ті, хто не гідний цього, але має можливості. Проте, якщо в суспільстві існують соціальні ліфти, то кожен з його членів переконаний, що за певних умов він може досягти успіху; суспільство стає відкритим, соціальне самопочуття – позитивним.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що соціальний ліфт виступає як суспільний механізм, який відповідальний за відбір у більш вищій верстві найбільш соціально активних індивідів та найбільш здібних представників суспільства. Важливою складовою будь-якої системи соціальних ліфтів виступає освіта. На теперішній час у нашій країні прослідковується тенденція, що освіта на наших очах перестає бути цінністю, провідним механізмом, що забезпечує динаміку вертикальної мобільності людини. Визначивши основні

причини появи такої ситуації, можна сказати, що відновлення системи соціальних ліфтів повинне виступати як найважливіше завдання сучасного вітчизняного суспільства, яка фактично не може бути розв'язана без участі освітньої сфери. Проте, рушійною силою дієвих соціальних ліфтів є зацікавлені сторони, якими виступають як держава, суспільство, які реалізують свою волю через інститути влади, соціальні інститути, так і сама людина, що має розвинений комплекс професійно мобільних якостей. Діяльність різноманітних напрямків відновлення системи соціальних ліфтів дозволить у перспективі розглядати дану систему як провідний механізм соціальної мобільності зокрема і соціалізації людини вцілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / П.А. Сорокин [пер. с англ.]; общ.ред., сост. и предисл. А.Ю. Соколова. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
2. Гидденс Е. Социология / Е. Гидденс [пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник]; наук. ред. О. Іващенко. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
3. Абрамова М.А. Роль образования в социальной стратификации [Электронный ресурс] / М.А. Абрамова // Социальная стратегия российской системы образования: Материалы международной научной конференции – Третьих Санкт-Петербургских социологических чтений, 14–15 апреля 2011 г. / Отв. ред. А. В. Воронцов. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2011. – С. 202–203. – Режим доступа: http://www.herzen.spb.ru/img/files/svemor/sociol_conf2011/sociol2011_book.pdf
4. Акиндинова И. Самоактуализация личности в различных типах организации профессиональной деятельности / Акиндинова И. А. // Сборник научных трудов: «Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях: Психология и педагогика в общественной практике». СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2000. – С. 29–36.
5. Новіков В. Освіта як інструмент професійної і соціальної мобільності / В.М. Новіков // Демографія та соціальна економіка: Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – 07/2010. – №2. – С. 26–35.
6. Попова И. Дополнительное образование как канал профессиональной мобильности / И.П. Попова // Непрерывное образование в политическом и экономическом контекстах / Отв. ред. Г.А. Ключарев. М.: ИС РАН. – 2008. – С. 120–133.
7. Шпекторенко И.В. Социальные лифты в структуре социальной мобильности индивида [Электронный ресурс] / И.В. Шпекторенко // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2013. – №6. – С. 93–103. – Режим доступа: https://www.sziu.ru/media/uploads/ук_13_6.pdf
8. Бендюков М. Царь без горы. Почему в России не работает социальный лифт [Электронный ресурс] / М. Бендюков. – Режим доступа: <http://www.americanu.com/blog/post/6190>.
9. Ковбасюк Ю. Українська освіта сьогодні перестає грати роль реально працюючого соціального «ліфта» // Диалог.ua – [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page144-2210.html>

Тарапатова Н. М.

кандидат соціологічних наук, доцент, професор

Калениченко Р. А.

кандидат психологічних наук, доцент, професор

*Національний університет державної податкової служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Вступ. Дослідження соціальної стратифікації суспільства, спрямоване на виокремлення різних типів соціальної поведінки в залежності від нерівномірності отримуваних доходів та доступу до соціальних благ, розкрили значущість професійної стратифікації та її вплив формування соціальних відносин у сучасних суспільствах. Проте, у межах специфіки функціонування соціальних організацій, доцільним буде поставити питання про те, чи є цей аналіз достатнім при аналізі динаміки соціальних груп в середині соціальних організацій. Мета нашого дослідження – отримати відповідь на питання, чи соціальна стратифікація достовірно віддзеркалює ієрархію колективної організаційної поведінки та чи віддзеркалюють наявні в організації соціально-професійні страти всю сукупність владних відносин. Пошук відповіді на ці питання неможливий без з'ясування принципів та логіки реалізації трудових відносин, який доцільно здійснювати через аналіз різноманітних стилів колективної поведінки за критерієм наявних в організації джерел доступу до влади. Оскільки основною «клітиною» аналізу владних відносин в організації виступають відносини субординації та регламентації [1], саме аналіз цих відносин та їх реалізація у професійному середовищі сучасних організацій виступлять відправною точкою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сукупність владних відносин в організації за допомогою аналізу відносин субординації та регламентації в організації, дає змогу виокремити принаймні чотири різновиди владних відносин або владних позицій, у яких можуть перебувати суб'єкти в організаціях [2].

Перша владна позиція – позиція прямого та спрощеного формалізованого виконання існуючих правил, яке застосовується працівниками організації у простих робочих ситуаціях. В цьому випадку, застосування правила надає працівнику владу, яка створює систему його захисту проти можливих негативного впливу на нього як керівництва, так і колег по роботі, проте дієвим такий тип влади є лише за умови, якщо сам працівник чітко дотримується регламенту. Друга позиція описує ситуацію, в якій суб'єкти вже мають більше влади. Ця позиція передбачає обов'язкову наявність у суб'єктів влади інтерпретувати правила відносно специфічних умов тієї чи іншої конкретної ситуації, в якій вони діють [3]. Третя владна позиція відносно застосування правил передбачає можливість зміни його змісту без зміни форми.

Ця владна позиція є надає суб'єкту в організації більше поле для маневрів, оскільки, незалежно від причин, які створюють можливості модифікації фор-

мальних приписів (нові процедури, перерозподіл сфер відповідальності, винагород і т.п.), ця позиція створює більші владні можливості. Йдеться про те, що сам факт можливості модифікації формальних приписів наділяє великою владою того, хто в такий спосіб отримує владу певним чином визначати в окремі аспекти організаційної поведінки інших працівників в організації. І нарешті, четверта владна позиція виникає у ситуації відсутності тиску формалізованих правил, які регламентують взаємодію працівників організації у визначеному випадку. В такій ситуації формальні та неформальні лідери під час трудового процесу за допомогою так званої «вільної експертної гри» поступово встановлюють свої власні правила та роблять їх виконання обов'язковим для інших працівників в організації.

Разом з тим, виробничі та адміністративні організації у сьогоденних умовах перетворюються на величезні агломерати, в яких можливості організацій у здійсненні організаційного контролю повсякчас знижуються [4]. Відтак, ієрархічність відносин в організації більше не сприймається суб'єктами як засіб кращої адаптації до трудової ситуації, яка повністю нав'язується; вона все більше розглядається у контексті відносин зростаючої взаємної залежності, за умов якого суб'єкт має змогу відшукати для себе нові стратегічні можливості.

Висновки. Якщо прийняти до уваги все вищезгадане, а саме: конкуренцію за владні ресурси в організації, використання владних ресурсів як засобів захисту своєї «території» в організації та їх використання для забезпечення індивідуального розвитку, стає зрозумілим, що роль ієрархічної влади більше не є однозначною у процесі побудови соціальних трудових відносин. Насправді йдеться про *протиріччя*, яке існує і посилюється в сучасних організаціях: між прагненням до максимального *організаційного порядку* з його логікою влади, яка базується на раціональному розподілі повноважень та посад і існуючими стратегіями різних груп, які діють в організаціях. Раніше впродовж довгого часу як в організаціях, організаційна трудова ієрархія повністю визначала структуру соціальних та професійних відносин. В сучасних умовах її роль більше не є такою чітко окресленою. Формально вона зберігає свою домінуючу роль, але сучасні умови існування організацій вимагають нових підходів та визначення нової основи владних відносин, яка більше приймає до уваги індивідуальні та колективні стратегії соціальних акторів сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Туленков М.В. Концептуальні засади організації сучасного менеджменту: М-фія / М.В. Туленков. – К-Н.: «Аспект-Поліграф», 2006. – 312 с.
2. Фролов С.С. Социология организаций. Учебник / С.С. Фролов. – М.: Гардарики, 2001. – 384 с.
3. Пригожин А.И. Современная социология организаций: Учебник / А.И. Пригожин. – М.: Интерпракс, 1995. – 295 с.
4. Щербина В.В. Социальные теории организации: Словарь / В.В. Щербина / – М.: ИНФРА-М, 2000. – 264 с.

Чепурко Г. І.

доктор соціологічних наук

Привалов Ю. О.

кандидат філософських наук

Інститут соціології НАН України

м. Київ, Україна

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: РАЦІОНАЛЬНІСТЬ VS ТУРБУЛЕНТНІСТЬ?

У соціальній практиці відтепер посилюється процес виходу за межі сучасного стану соціуму, демонстрації можливостей і умов формування тих конструкцій нинішнього соціального світу, які його докорінно змінюють завдяки суб'єктній активності. Наразі утворюється всепланетарний, глобальний простір, що має інші характеристики, ніж локальність/регіональність, котра вельми звично впізнавана в дослідницьких практиках соціології. Слушно пропонується принципова зміна її предметної якості, що викликає науковий інтерес до проблеми глобалізації, а також оновлення поняттєво-термінологічного апарата нової інтегральної реальності. У цьому контексті важливо брати до уваги поняття «цивілізаційний вибір». Воно визначається як інституціональний та самоорганізаційний процес раціонального і вільного сприйняття перспективного способу життя, виходячи з можливостей та умов практичної реалізації мети і завдань, необхідних для подальшого розвитку певної людської спільноти.

Зокрема вивчаючи сучасне українське суспільство, ми спостерігаємо, що актуальність виявлення тенденцій і перспектив розвитку суспільних процесів в Україні зумовлена існуванням протиріччя між значимістю цивілізаційного вибору українського соціуму та реальною ситуацією невизначеності подальшого способу його життєвої стратегії. Потреба у виявленні специфіки цієї амбівалентності особливо пов'язана з вирішенням проблеми нинішнього стану нашої країни шляхом вибору європейської цивілізації. Саме це є головним напрямом завдання розвитку демократичного способу життя українського соціуму на засадах суспільно значущих цінностей. Майбутнє цивілізаційного розвитку нашого суспільства прямо залежить від інтеграції України, як трансформаційно-транзитивної держави, у висококонкурентну систему Європейського Союзу.

Соціальна турбулентність – атрибутивна риса сучасності, яка визначає і обличчя соціальної Європи, і спрямованість головних життєвих траєкторій європейців, і природу її сучасного суспільно-політичного устрою.

Соціум, що нелінійно розвивається, став складним. Для нього норма – різке посилення невизначеностей і парадоксів у всіх сферах суспільного життя; ризики здобувають якість «незліченності», розповсюджуються загрози «організованої безвідповідальності, що, передусім стосується реакції влади на соціально-політичні процеси і зміни, які відбуваються, продукуванні нових адаптивних структур його життєдіяльності. Така ситуація вимагає у аналізі «ресурсного повороту» у соціології, який дозволяє вивчати суспільство за допомогою патте-

рнів, шкал і характеру їх ресурсної залежності, а також наслідків використання ресурсів [1].

Соціальна реальність, що стабільно системно розвивається, можлива за умови такого модусу як раціональність.

Раціональність – це об'єктивна свобода. Так, у США ідея свободи, закріплена в законодавстві, стала основою об'єднання нації й участі громадян у політичному житті суспільства. Важлива роль об'єднувальних ідей у транзитній державі для політичної соціалізації – вельми актуальна. Так, величезне значення для цього має історична пам'ять. Використання історичних подій і фактів для посилення національної ідеї та стимулювання національної гордості є важливим принципом, але для розвитку нації значущим є відображення спільного майбутнього. Тобто, нація має отримати модель майбутнього, інакше вона втратить мотивацію бути нацією. З цього приводу доречним є вислів Е. Ренана: «Нація вимагає минулого, але в сучасності вона резюмується цілком конкретним фактором: це чітко висловлене бажання продовжувати спільне життя» [2, с. 254].

Політична нація формується на основі різних етнічних спільнот, об'єднаних спільною історичною долею, спільною державною мовою, загальнонаціональними цінностями та політичними інституціями. Політична нація консолідує людей. Вона формується на основі національної державності та громадянського суспільства. Владні інституції сприяють національній консолідації, часом використовуючи з цією метою навіть методи примусу. Представники політичних націй вирішують питання своєї національності, спираючись на громадянство, приналежність до певної держави, схвалення її найголовніших політичних цінностей [3, с. 153].

Сьогодні спостерігається ускладнення динаміки людських спільнот, що позначається на розвитку сучасного соціуму. Виділяються три проблеми, як видається, найбільш значущі (у практичному й теоретичному аспектах). По-перше, людство наблизилося до порогу власне своїх можливостей рефлексії швидкоплинних подій, щоб приймати по них раціональні, а головне з гуманним смыслом, рішення.

По-друге, перманентно збільшується частка коротко існуючого соціуму і зменшується частка довго існуючого. Це стосується часу адекватного функціонування інституціональних структур, включаючи ідеали, цінності, авторитети, знання тощо. Зокрема науково-технічні відкриття, інтенціональність до інноваційного знання, які впливають на якість соціуму, стиль життя, зміну ідентифікацій людей, стають частиною повсякденності.

По-третє, для сьогоденного життя характерне існування ефекту часового дисхронозу, тобто в одному суспільстві знаходяться люди, фактично існуючі в різних темпах світах [4, с. 185].

Сучасне українське суспільство слід характеризувати передусім у загальноприйнятному європейському сенсі, тобто як відкриті полі етнічну спільноту, що історично склалася на території нашої держави і усвідомлює себе як об'єднання саме українських громадян. Ментальними характерологічними вимірами національно-політичної свідомості українського соціуму, які можуть сприяти реалізації європейської спрямованості, є відкритість, висока адаптивність, вибірковість, гео-

політична врівноваженість, інноваційна сприйнятливість, здатність до саморозвитку на засадах самоусвідомлення та самоствердження, толерантність. Водночас глибинна рефлексивність, інтровертність, консерватизм та інерційність, маніхейство, вочевидь гальмують інтеграційні процеси. У зв'язку з цим нагальним є завдання розвитку тих особливостей цивілізаційної орієнтованості, які сприятимуть стрімкому входженню України до європейської спільноти [5, с. 40].

Особливий ризик для подолання турбулентності вибору європейськості становить Росія, яка не належить до усталеної спільноти західного зразка. Понад те, її цивілізаційна окремість або «інакшість», що була і залишається системоутворювальною парадигмою російської державності, у поєднанні з амбітними намаганнями відродити міжнародний престиж колишнього СРСР, є перешкодою Росії увійти в системну спільність Європи. До того ж деякі представники її політичного істеблішменту вважають, що існування України як суверенної держави тотожне страшному удару по геополітичній безпеці Росії. Це зумовлює вороже ставлення владної еліти Росії до незалежної України. Між тим, західні дослідники й значна кількість політиків віддавали Україні роль геополітичного центру на теренах колишнього Радянського Союзу, завжди наголошуючи на необхідності існування незалежної української держави як «якоря» для непередбачуваної Росії.

Отже, маємо певну розбіжність/амбівалентність, пов'язану з європейською інтеграцією українського суспільства. Вона полягає в тому, що Європейський Союз та СРСР для багатьох українців – два реальних комфортних ареала: перший - у майбутньому, другий – у минулому. Тому для більшості громадян немає ностальгії за СРСР, а вони підтримують інтеграцію до ЄС [6, с. 28-29].

Незаангажований аналіз реалій останнього тисячоліття засвідчує, що присутність України в Європі була явищем цілком природним. Через своє географічне та геополітичне положення вона зазнавала і по-різному інтегрувала перехресні впливи азіатсько-кочового, орієнтально-візантійського та західноєвропейського світів. Але вирішальним вектором соціокультурної та політичної спрямованості країни була європейська цивілізація.

Компаративістська характеристика соціально-економічних і політичних структур, створюваних українським народом на всіх етапах історичного розвитку, свідчить, що за багатьма напрямками Україна йшла схожим із країнами Центральної та Західної Європи шляхом.

Абсолютна більшість українських територій у тій чи тій мірі вписувалась у західноєвропейський політичний, економічний та соціокультурний контексти.

Раціональний вибір – це програма створення моделей/механізмів, заснованих на певних модусах дії індивідів. Центральним чинником у побудові такої моделі є актор, що контролює ці дії. А це передбачає, що актори вибирають ті дії, які мають максимальну корисність, тобто як цілеспрямовані чи такі, що уможливають інтенціональність, тобто внутрішню спрямованість на об'єкт вибору.

У цьому сенсі прихильність фундатора соціальної теорії вибору Дж. Коулмена відображається в його головній ідеї щодо того, що люди прагнуть досягнення своєї мети, причому вона (а тому і дії) формуються цінностями або перевагами [7, с. 13].

Які ж сили і механізми можуть розбудити і консолідувати українське суспільство, підштовхнути до самоорганізації і активного захисту своїх інтересів, особливо в постколоніальній ситуації, коли ще наслідки колонізації ані в економіці, ані в політиці, ані в культурі не подолані? Може історична пам'ять про голодомор і тотальні репресії, прорусифікації і проби знищити українську мову і культуру? Це сильні ліки хворому пост колоніалізмом суспільству, але недостатні. тим більше, що їх нейтралізує інформаційна війна проти країни і «п'ята» колона [8, с. 42].

ЄС на сьогодні виступає цивілізаційним вибором українського суспільства, зовнішнім чинником національної безпеки, зразком для побудови економічної системи і політичних інститутів, рушієм інституціональних перетворень і донором для надання економічної допомоги. Тому євроінтеграційний курс для України – безальтернативний.

Жорстка і безкомпромісна позиція Кремля, підтримувана силовим потенціалом РФ, стала головною причиною краху євроінтеграційних прагнень України (у тому вигляді, в якому вони були сформульовані на початку 2000-х років).

З точки зору Києва, мета україно-російського воєнно-гібридного протистояння – примусити Росію визнати незалежність, територіальну цілісність України та її повноцінний, а не обмежений суверенітет.

У свою чергу, з російського боку, мета цього жорсткого конфлікту полягає у знищенні української державності в її сучасних кордонах, існування й розвиток якої робить неможливим справжнє, а не бутафорське повернення Росії до імперської моделі.

Отже, цивілізаційний вибір нашого суспільства відбувається, як подолання соціальної турбулентності життєвих стратегій українців, лімітрофності (порубіжжя) між нав'язуваним Росією радянським «міфологічним» минулим і демократичним майбутнім. Це спрямованість практичної реалізації українським соціумом, його прагненням функціонування на засадах суспільно значущих цінностей.

Помітною стає зростаюча роль у процесі утвердження престижу будь-якої країни на світовій арені раціонального вибору саме суспільством свого магістрального шляху розвитку. Пріоритетом та навіть спонукальним чинником, прискорювачем системних змін в Україні є і має бути європейська інтеграція. То ж залучення її геополітичних, соціальних, інформаційних складових, обґрунтована і раціональна практика, дієві і результативні внутрішні реформи мають стати у нагоді для подальшого усталення України як міжнародного суб'єкта.

Динаміка і зміцнення цивілізаційних характеристик України як складника європейського культурно-цивілізованого ареалу покликана прислужитися справі соціальної інтеграції українського суспільства до європейського простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Urry J. Climate Change and Societi. Cambridge: Polity Press, 2011. – 16 p.
2. Ренан Е. Що таке нація? / Е. Ренан// Націоналізм. Антологія. – 2-е вид. – К.: Смолоскип, 2006. – 684 с.

3. Луцишин Г.І. Національна консолідація як основа формування та розвитку української політичної нації / Г.І. Луцишин // Українська політична нація: проблеми становлення: зб. наук. ст. К.: НІСД, 2012. – 384 с.
4. Князева Е.Н. Синергетика: Нелинейность времени и ландшафты коэволюции / Е.Н. Князева, С. Курдюмов. – М.: Ком. Книга, 2007.
5. Тодоров І.Я. Історичний та геополітичний чинники формування української політичної нації крізь призму європейського вибору / І.Я. Тодоров // Українська політична нація: проблеми становлення: зб. наук. ст. К.: НІСД, 2012. – 384 с.
6. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Вип. 1(15). – Т. 2. – К.: НАН України, 2014. – 410 с.
7. Coleman James S. Foundations of Social Theory / James S. Coleman. – Cambridge: Belknap of Harvard University Press, 1990.
8. Михальченко М.І. Реваншизм як прояв геополітики: погляд з України / М.І. Михальченко // Українська політична нація: проблеми становлення: зб. наук. ст. – К.: НІСД, 2012. – 384 с.

Чорнописька Х. В.
аспірант

*Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

З початку ХХІ ст. трудова міграція перетворюється на невід'ємну складову міжнародних відносин та стає впливовим фактором світового розвитку. Через неоднозначність і загрозовий характер впливу стрімкого зростання масштабів та інтенсивності трудової міграції на всі сфери життя суспільства як країни-донора, так і країни-реципієнта, на сучасному етапі розвитку соціогуманітарних наук зростає інтерес до вивчення міграційних процесів. Сьогодні трудова міграція є об'єктом вивчення одразу багатьох наук: економіки, права, статистики, філософії, соціальної психології, соціології.

Вперше поняття «міграція» вводиться в науковий обіг у кінці ХІХ ст. англійським вченим Ернстом Равенштейном у роботі «Закони міграції», який розглядає міграцію як безперервний процес, обумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників: 1) ті, що діють у початковому місці проживання мігранта, 2) на стадії його переміщення, 3) в місці в'їзду, 4) чинників особистого характеру. Також Е. Равенштейн, як прибічник економічного підходу до дослідження трудової міграції, сформулював одинадцять міграційних законів, що не втратили свого значення й до сьогодні. Наприклад, останнє правило вказує на те, що для міграції причини економічного характеру є визначальними, а саме основною причиною активізації міграційних процесів є кращі умови функціонування суб'єктів економіки в інших регіонах та країнах [12]. Існує ще багато інших *економічних теорій міграції*. Серед них теорія людського капіталу

Г. Беккера та Т. Шульца, нова економічна теорія міграції Дж. Тейлора, теорія двоїстого ринку М. Піоро, теорія міграційних мереж тощо. Основні положення цих теорій свідчать про те, що в рамках економічної науки міграція аналізується як важливий елемент ринку робочої сили.

Статистика як наука дотична до проблем міграції веде облік мігрантів, вивчає матеріали переписів населення, фіксує масштаби міграції. За даними державної статистики, обсяги офіційно зареєстрованої трудової міграції постійно зростають [2]. Проте дані офіційної статистики навіть приблизно не відображають дійсні масштаби міграції. Спеціальні дослідження та експертні оцінки дають підставу стверджувати, що реальна кількість працівників-мігрантів більша за офіційну. Можливо це пов'язано з розвитком бізнесу на нелегальній міграції, а якщо ще вужче – на сучасній работоргівлі, або ж з вигодою нерозповсюдження катастрофічних цифр міграційних потоків для чиновницького апарату [4].

У **праві** (як міжнародному, так і національному) щодо міграції основою є визначення необхідності регулювання цього явища на різних рівнях управління. «У дослідженнях західних науковців актуальність означеної теми зумовлена відсутністю спільної міграційної політики країн-членів ЄС, яка перебуває на стадії законопроекту, в українських – концептуальною невизначеністю державної міграційної політики, у тому числі її принципів, стратегічних завдань, стандартів із забезпечення прав людини» [7]. Наприклад, кандидат юридичних наук І. Серова досліджувала державно-правові механізми протидії нелегальній міграції. Головна заслуга її в тому, що вона визначила взаємозв'язок нелегальної міграції з іншими невирішеними на сьогодні міжнародними проблемами, такими як торгівля людьми, вимушена міграція, організована злочинність тощо [8]. Питання нелегальної еміграції зростає в актуальності для України через те, що наша країна стала, на жаль, країною постачання великої кількості нелегальних мігрантів та транзитною країною у західному напрямку. Тобто право вивчає в даному контексті міграційне законодавство та правовий статус мігрантів.

З точки зору **соціальної філософії** в підґрунті міграції лежить світоглядно-філософська проблема самоствердження особистості [10]. Особливо у філософії звертається увага на інтелектуальну міграцію. На тлі збільшення чисельності осіб із науковими ступенями виникають інші проблеми: погіршується ефективність та якість їх підготовки, посилюється відтік кадрів в інші сфери діяльності, міграція найбільш кваліфікованої та професійно придатної до творчого пошуку частини наукової еліти, збільшується середній вік дослідників [5]. Тобто у якості центральної проблеми сучасності, яку виділяють філософи, виступає зміна парадигми освіти і розбудова нової філософії освітнього простору – світового, інтегрованого простору знань.

Не ігнорується питання міграції і в **соціальній психології**. Зокрема, дослідники цієї галузі аналізують соціально-психологічні чинники міграції. Вони вважають, що важливим компонентом механізмів регулювання міграційної поведінки є потреби, а також пов'язані з ними ціннісні орієнтації, що репрезентують орієнтири діяльності особистості, які формуються в процесі соціалізації [11].

Міграція населення є також об'єктом **соціологічного аналізу**. Важливим теоретичним питанням у науковій літературі є проблема типологізації міграції. Один із перших типологічних підходів до історичних форм міграції був розроб-

лений видатним німецьким соціологом Ворнером Зомбартом, який прослідкував зв'язок між переселенцями й розвитком «капіталістичного духу» [3] і виділив одиничні та масові типи переселень. У цілому аналіз таких підходів до типологізації міграційних процесів, як соціологічний, історичний, соціокультурний, демографічний, правовий, дав змогу виділити основні типології, що базуються на соціокультурних і правових основах, причинах міграції, а також на синтезі просторово-територіальних аспектів.

Розглядаючи міграцію як соціальний процес у структурі загального соціологічного знання, більшість дослідників відносять дану спеціальну теорію до емпіричного, тобто прикладного рівня [6]. Відповідно, як і інші галузі соціологічного знання, соціологія міграції реалізує визначені функції, обумовлюючи глибокий аналіз її специфічного предмета. До їх ряду відносимо гносеологічну, описово-діагностичну, прогностичну, інструментальну та ідеологічну [9].

Наукові пошуки у сфері аналізу трудової міграції є багатовекторні, різнопланові та багаторівневі, а відповідно і наукові дослідження цього явища базуються на різноманітних теоретичних підходах, що представлені численними авторськими позиціями, пропонують різні принципи розгляду міграції.

Наприклад, в рамках макросоціологічного підходу (зокрема, структурного функціоналізму) можна розглядати міграцію, як один із показників матеріального благополуччя суспільства, його цілісності та рівноваги. Зокрема, вивчаючи наявність у всіх громадян умов для самореалізації у трудовій сфері, можна висувати гіпотезу, що «чим більше суспільство забезпечує реалізацію запитів своїх членів, чим більшою мірою люди задоволені своїм життям, тим меншою є ймовірність формування у них еміграційних настроїв» [1, с. 434]. Тобто, якщо конкретним людям дається можливість максимально використовувати для самореалізації та самоствердження гарантовані (зокрема, у трудовій сфері) їм суспільством та державою права, свободи, можливості, а також переваги та цінності демократії, то відповідно еміграційні настрої у них є менш ймовірними. Але ця модель на думку харківських соціологів [1], актуальна тільки для стабільних суспільств модерної чи індустріальної епохи, натомість дуже проблемно може бути застосована до нестабільних суспільств постмодерної чи постіндустріальної культурної ситуації, коли все більше поширюються інші моделі, що базуються на постматеріалістичних (за Р. Інглехартом) цінностях [6]. Тому доробки структурного функціоналізму можуть бути використаними тільки для конкретної категорії феноменів сучасного суспільства.

Якщо ж брати до уваги мікрорівень дослідження міграції, то тут центральними постають міграційні настанови та практики, інтереси та потреби, мотиви та чинники, проблеми інтеграції та адаптації мігрантів тощо. Мікросоціологічний підхід дає змогу розглядати дані аспекти в рамках більш структурно орієнтованих парадигм (наприклад, символічного інтеракціонізму, який є ефективним, зокрема при дослідженні процесів адаптації [1]). У контексті даного підходу можна розглядати мотиви та орієнтації, тобто побудники міграційної поведінки населення, його мотиваційне ядро; оцінки тієї чи іншої економічної ситуації в Україні та їх порівняння з аналогічними в інших країнах-реципієнтах.

Соціологічний аналіз міграції передбачає застосування системного, інституційного та функціональних підходів, у рамках яких увага дослідників акценту-

ється на таких предметно-об'єктивних характеристиках міграції, як процесуальність, системність, функціональність, а також на інституційних характеристиках і безпосередній належності їх до систем соціальної дії. Через це важливим є розуміння того, що в поясненні міграційних процесів слід звертати увагу на всезагальне дослідження цього процесу з боку соціології як інтегративної науки.

Проаналізувавши наукову літературу, можна стверджувати, що питання трудової міграції вивчається в межах багатьох гуманітарних наук. Це: *економіка* – міграційне поведінка і її економічний вплив, рух робочої сили; *соціальна психологія* – соціально-психологічні чинники міграції; *право* – міграційне законодавство, правовий статус мігрантів; *філософія* – проблема самоствердження особистості, *статистика* – облік мігрантів, переписи населення, масштаби міграції; *соціологія* – вплив процесів міграції на розвиток та функціонування суспільства. Специфіка *соціологічного аналізу* трудової міграції полягає у застосування інституційного, системного та функціональних підходів до розгляду міграційних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дайнеко О., Голіков О. Еміграційні настрої студентства України: вектори, мотиви, зв'язок з ідентичністю / О. Дайнеко, О. Голіков // Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – С. 432-469.
2. Зовнішня трудова міграція в Україні як демографічна складова [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://dialogs.org.ua/print.php?part=project_ua&m_id=4040
3. Зомбарт В. Буржуа./ В. Зомбарт. – М, 1924. – 194 с.
4. Міграція в Україні. Факти і цифри [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://iom.org.ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf.
5. Наумкина Е. От информационного общества к обществу знаний: образовательный аспект / Е. Наумкина // Філософські науки. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – С. 30–37.
6. Новая индустриальная волна на Западе: Антология. – М.: Академия, 1999. – 640 с.
7. П'ятковська О. Особливості регулювання міжнародної трудової міграції в умовах світової фінансово-економічної кризи / О. П'ятковська // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – 2009. – №. 30. – С. 27-30.
8. Серова І. Міжнародно-правові механізми протидії нелегальній міграції: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спеціальність 12.00.11 «Міжнародне право» / І. Серова. – Київ. – 2004. – 21 с.
9. Социология миграции: Учебное пособие для вузов. М.: Академический Проект, 2006. – 223 с.
10. Федюк В. Український етнос в умовах глобальних міграційних процесів сучасної цивілізації / В. Федюк // Соціальна філософія. – 2011. – № 36. – С. 5–24.
11. Чистенко І. Міграція як соціальний та соціально-психологічний феномен / Чистенко І. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія психологічна. – 2009. – Т. 2. – № 74 – С. 177–182.
12. E Ravenstein The Lawsof Migration / E. Ravenstein // Journalofthe Royal Statistical Society. – 1885. – V. 48. – P. 167–227.

НАПРЯМ 4. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Андрій М. О.
студентка

*Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МИРОТВОРЧИХ МІСІЯХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сьогодні миротворча діяльність держав та міжнародних організацій привертає увагу світової громадськості, оскільки повинна бути головним методом в розв'язуванні складних політичних конфліктів.

З моменту незалежності наша держава також долучилась до операцій під егідою ООН з підтримання миру. Варто відзначити держави, в яких українські війська активно долучались до виконання покладених на них завдань, зокрема мова йде про Ірак, Грузію, Конго, Афганістан, Ліван – це лише декілька із 21 країн, в яких проводились миротворчі операції за участю України.

Позитивним моментом миротворчої діяльності, є те, що, по-перше, покращується імідж держави на міжнародній арені. По-друге, така діяльність допомагає провадити незалежну зовнішню політику, що у свою чергу позитивно впливає на безпеку держави. По-третє, кошти, які витрачаються з державного бюджету на здійснення миротворчих операцій, для прикладу, під егідою ООН, компенсуються з фонду Організації. По-четверте, участь держави у такого роду операціях підтримує і вдосконалює навички військовослужбовців за рахунок бюджету ООН. І, останнє, це розвиває дипломатичні відносини держави на міжнародному рівні, що є вкрай важливим у налагодженні міждержавних стосунків.

У свою чергу миротворці, беручи участь у такій діяльності, мають можливість професійного зросту.

У випадку України – участь у миротворчих операціях – це, перш за все, зміцнення національної безпеки через підтримку глобальної та регіональної.

Нині як вітчизняні, так і зарубіжні науковці активно займаються дослідженням цього питання. Миротворчу діяльність України висвітлюють у своїх статтях такі науковці, як А.Шевченко, А.Сидорчук та Т. Силіна, В. Бруз.

Вдаючись до трактування терміну «миротворча діяльність» науковці зійшлись до такого визначення: міжнародні операції з підтримання миру і безпеки - міжнародні дії або заходи, спрямовані на виконання миротворчих чи гуманітарних завдань, які здійснюються за рішеннями Ради Безпеки ООН відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, ОБСЄ, інших міжнародних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки, згідно з положеннями глави VIII Статуту ООН, а так само дії і заходи багатонаціональних сил, багатонаціональних військових формувань високої готовності [1].

Акцентуємо нашу увагу на нормативно-правовому регулюванні України миротворчої діяльності. Так, Указом Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року «Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України» пріоритетними цілями участі України у міжнародній миротворчій діяльності виділяється: збереження та розширення активної присутності України у міжнародній діяльності, спрямованій на підтримання миру і безпеки; підвищення міжнародного авторитету України та підтвердження її прагнень до інтеграції в європейський та євроатлантичний безпековий простір; забезпечення реалізації національних інтересів.

Участь України в операціях з підтримання миру і безпеки розпочалась із затвердженням Верховною Радою України Постанови від 3 липня 1992 року № 2538-ХІІ «Про участь батальйонів Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії». І з того часу близько 40 тисяч військовослужбовців Збройних Сил України взяли участь в операціях з підтримання миру і безпеки. Серед них можна виділити такі операції: Сили ООН по охороні (СООНО-UNPROFOR), Югославія (1992-1995рр.), Місія ООН у Таджикистані (1994-2000 рр.), Сили Виконання Угоди (IFOR), Сили Стабілізації (SFOR) у Боснії і Герцеговині (1995-1999 рр.), Місія ООН превентивного розгортання в Македонії (МООНПРМ/UNPREDEP) (1995-1999 рр.), Місія ООН у Східній Славонії (ПАООНСС) (1996-1998 рр.), Місія ООН в Анголі (1996-1999 рр.), Місія ООН на півострові Превлака, Хорватія (1996-2002 рр.), Місія ООН у Гватемалі (МІНУГУА) (1997 р.), Місія ОБСЄ з верифікації у Косово (1998-2001 рр.), Міжнародні сили з підтримки миру в Косово – КФОР (1999-2003 рр.), Місія ОБСЄ у Грузії (1999-2005 рр.), Тимчасові сили ООН у Лівані (2000-2006 рр.), Спеціальна Місія ООН в Афганістані (2000-2001 рр.), Місія ООН у Сьєрра-Леоне (2001-2005 рр.), Гуманітарна місія в Державі Кувейт (2003 р.), Місія ООН в Ефіопії та Еритреї (2004-2008 рр.), Українська миротворча місія в Іраку (2005-2008 рр.), Місія ООН у Грузії (2008-2009 рр.). На разі, діючими операціями являються: Українська миротворча операція у Демократичній Республіці Конго (МООНСДРК) (з 2000 року, військовий контингент з 2012 року), Українська миротворча місія в Ліберії (Місія ООН у Ліберії) (з 2003 року) і Миротворча місія України в Кот-д'Івуар (2011 року) [2].

У фокусі нашої уваги є потужний досвід України, що стосується миротворчої діяльності та який вона може використати у складних політичних питаннях внутрішньої та зовнішньої політики.

Варто відзначити, що цей досвід, набутий у ході миротворчих операцій допомагає формувати власні професійні збройні сили, удосконалює системи управління і зв'язку, тилового забезпечення, взаємодії у проведенні розвідувальних та інших бойових операцій. Важливим для України є також досвід інших країн у сфері оборонного планування та реформування збройних сил, вдосконалення і запровадження нових видів зброї і бойової техніки, способів їх застосування [3, с. 41-43].

Активна участь у процесі врегулювання конфліктів сприяє також забезпеченню економічних інтересів України, оскільки діяльність українських миротворців є прибутковою.

Військова і політична присутність у зоні конфлікту надає Українській державі додаткових можливостей у постконфліктній реконструкції та розвитку (збільшення обсягів товарообороту, участь українських компаній у відновленні соціально-економічної інфраструктури, залучення українських інвестицій тощо). Миротворча діяльність України - вагомий внесок у забезпечення безпеки транспортних комунікацій. Так, урегулювання косовського конфлікту пов'язане з безпекою функціонування дунайської транспортної артерії, що посідає важливе місце у забезпеченні економічних інтересів України [4].

Сьогодні Російська Федерація здійснює «гібридну війну» щодо України, що у будь-який момент може перерости у повномасштабну війну в Європі та світі. Президент РФ Володимир Путін оголосив про де-факто початок війни проти України, заявивши «Православно-слов'янські цінності – основа цивілізаційного вибору України» [5].

Не зважаючи на це, Україна все ще продовжує брати участь у миротворчих операціях (в Демократичній Республіці Конго, Ліберії, Кот-д'Івуар). На нашу думку, цілком доцільно було б саме зараз, коли Україна спрямовує всі можливі ресурси на ведення військових дій, звернути увагу на внутрішні політичні конфлікти і спираючись на свій достатньо багатий досвід миротворчої діяльності застосовувати його на Сході. Передусім, це допоможе мирно вирішити існуючі конфлікти, відновити цілісність держави, покращити стан економіки, зберегти грошові і щонайважливіше - людські ресурси. На даному етапі розвитку України ще дуже багато невирішених питань економічного, політичного та соціального характеру, на які слід було б спрямувати всі сили і набутий досвід. Дуже багато сфер політичного життя потребують докорінного реформування. І з допомогою цього підняти власну економіку, значно покращити рівень життя українців і що не менш важливо - підняти свій авторитет у країнах Європи та світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року «Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України» № 435/2009 від 15 червня 2009 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.uapravo.net/akty/ministerstva-osnovni/akt5bkdk7i.htm>
2. Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html>.
3. Голопатюк Л. С. Миротворча діяльність Збройних Сил України у сучасній системі міжнародної безпеки // Оборонна політика України: реалії та перспективи: Матеріали міжнародної наукової конференції, 19 вересня 2003 р., Київ, Україна – К., 2004. – С. 41–43.
4. Дацюк А. В. Політика України з урегулювання збройних етнополітичних конфліктів: досвід та перспективи // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1.
5. Андрей Илларионов. Когда была начата и когда будет закончена эта война? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://aillarionov.livejournal.com/787587.html>.

Денисюк А. В.
студентка IV курсу

Карнаух А. А.
кандидат політичних наук, доцент

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ПОБУДОВІ ПОЛІТИЧНОГО ДІАЛОГУ МІЖ ВЛАДОЮ І ГРОМАДЯНАМИ

Сучасний розвиток Інтернет-технологій змінив соціальну, політичну і психологічну реальність: з'явилися віртуальні університети, соціальні мережі, блоги, державні установи, офіси, гроші тощо. Ключовим трендом політичної комунікації стало зростання ролі соціальних мереж, які мають високу здатність до об'єднання громадян, до швидкого обміну інформацією і впливу на прийняття важливих політичних рішень.

Проте інформація із соцмереж може виконувати і деструктивний вплив на розвиток суспільства через висвітлення неправдивої інформації, створюючи негативний імідж влади, невірні уявлення про різні політичні події. Такий вплив Перераховані особливості актуалізують дослідження ролі та функцій соціальних мереж у політичній площині, особливо стосовно формування діалогічних взаємин між владою і суспільством.

Проблеми використання Інтернету, інформаційних і комунікативних технологій у виборчих процесах, комунікації між суб'єктами політики активно досліджувались як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями (В. Андрущенко, В. Бебик, М. Вершинін, М. Грачов, С. Денисюк, М. Кастельс, С. Кара-Мурза, Н. Качинська, М. Клепацький, Л. Кочубей, А. Мадатов, О. Маліс, В. Недбай, Г. Почепцов, С. Телешун та ін.). Однак через те, що соціальні мережі з'явилися порівняно недавно, їх вплив та ефективність у політичному просторі є мало вивченим, що й визначило мету дослідження: проаналізувати їх роль у побудові політичного діалогу між громадянами і владою.

Соціальні мережі вкоренилися практично в усіх сферах життя суспільства: в політиці (впливові транснаціональні політичні актори організовують «Twitter», «Facebook», «Вконтакте», «Однокласники» та ін., впливають на прийняття важливих політичних рішень), в економіці (встановлюють ефективний канал комунікації між брендами і споживачами), в релігії (інтенсифікують діалог всередині конфесій і між ними), в культурі (створюють доступні майданчики культурного обміну, а в галузі дозвілля завоювали позицію лідера), і, в першу чергу, в повсякденному спілкуванні [1].

Проте зауважимо, що на нині Україна посідає 32 місце серед 198 країн за кількістю Інтернет-користувачів у світі. При цьому, показник проникнення Інтернету в Україні у 2013 р. становив близько 34%, проти сьогоденних 37,5%. За даними Київського Міжнародного Інституту Соціології (КМІС), у вересні 2013 р. 49,2% дорослого населення України користувалися Інтернетом. За даними дослідження, найчастіше в мережу виходять користувачі віком від 15

до 29 років (39% респондентів) і в містах з кількістю населення понад 100 тис. осіб (53% респондентів) [2]. Іншими словами, в процесі дослідження впливу соцмереж на взаємодію між громадянами і владою потрібно враховувати особливості аудиторії, її характеристики та замученість до діалогу.

Стосовно діалогу, то в наявному дослідженні під цим поняттям ми маємо на увазі двосторонній обмін інформацією, думками, поглядами, оцінками між громадянами і владою з метою пошуку спільної політичної позиції, досягнення згоди або компромісу.

Політичний діалог має різні форми: полеміка, дискусія, переговори, консультації тощо [3, с. 221]. Фактично всі перераховані форми та багато інших реалізуються сьогодні через соціальні мережі, оскільки досить багато в якості користувачів, як звичайних громадян, так і політиків. Нині флагманом процесу становлення соціальних мереж, як впливового політичного суб'єкта, є «Google». Ця найбільша ІТ-корпорація, на відміну від «Facebook», «Twitter», «LinkedIn», «MySpace», «Friendster», «Однокласники», «Вконтакте», «Instagram» та інших, цілком виразно позиціонує себе як гравця на різних майданчиках, включаючи взаємодію з державою, причому необов'язково в рамках PR, GR, або для налагодження дружніх відносин. Вона ставить перед собою цілі, що далеко виходять за рамки комерційних інтересів, і заручається підтримкою на найвищому державному рівні.

Слід погодитись з медіа-експертами, які зазначають, що, з одного боку, соціальні мережі є ефективними інструментами для налагодження діалогу між громадянами і владою. З іншого боку, соціальні мережі не повністю управляють своєю аудиторією, проте у просторі мережевої комунікації існують такі технології керування. Соціальні мережі здаються повністю прозорими, об'єктивними і вільними від ідеології лише на перший погляд.

Нині у полі публічної політики, в тому числі й української, активно використовуються технології Інтернет-дискусій за участю веб-бригад. «Веб-бригади» – інтернет-користувачі, які контролюються замовником інформації, займаються формуванням потрібної замовнику громадської думки та маніпуляціями суспільною думкою в Інтернеті. У зв'язку із цим з'явився спеціальний термін «астротурфінг» – використання сучасного програмного забезпечення або спеціально найнятих користувачів з метою штучного управління громадською думкою [4].

Зокрема, астротурфінг може застосовуватися для витіснення думки реальних людей на веб-форумах, для фальсифікації діяльності громадських і політичних організацій в Інтернеті. Астротурфінг використовують політтехнологи, спецслужби, національні уряди різних держав у політичних цілях і транснаціональні корпорації у бізнесі. Астротурфінг може бути найважливішим каналом реалізації м'якої сили в сучасній політиці.

Серед інших нових форм мережевого характеру, протилежних «астротурфінгу», можна назвати таке явище, як «краудсорсинг» – «передачу будь-яких дій, робіт і функцій невизначеному зовнішньому колу осіб на неоплачуваній основі... дозволяє в рамках єдиного сервісу агрегувати і ретранслювати інформацію» [5] за допомогою будь-яких мобільних пристроїв. Інші автори визначають це явище, як «колективну роботу безлічі учасників з рівними можливостями дій щодо розв'язання проблем, обговорення або створення спільного продукту» [6] або суспільного блага.

Отже, одним із шляхів розв'язання проблеми демократизації суспільства, налагодження діалогу між громадянами і владою, стає такий механізм прямої демократії, як «краудсорсинг». Політичний краудсорсинг, як феномен становлення і функціонування безособового колективного політичного актора нового типу, – тема досить нова в політичному дискурсі, проте зрозуміло, що політичний краудсорсинг реалізується двома шляхами: безпосередньо (наприклад, проєкт Конституції Ісландії, написаний в процесі спільної онлайн-діяльності; поправка до Конституції Фінляндії, яка зобов'язує парламентаріїв в обов'язковому порядку розглядати пропозиції громадян, які набрали 50 000 підписів та ін.) і опосередковано.

Сучасні краудсорсингові платформи і способи організації людей дозволяють наблизитися до прямої демократії. Але вочевидь, що політичний краудсорсинг породжує нові проблеми і виклики, в тому числі й політичній науці, ставлячи питання про можливості маніпуляцій, достовірності та легітимності політичних рішень, прийнятих за допомогою краудсорсингу.

Сьогодні в Україні діє низка розвинених соцмереж, які охоплюють максимальну аудиторію: «Facebook», «Однокласники» і «Вконтакте». Проте у 2014 р. відбувся запуск низки проєктів українських соціальних мереж. Кожна з них, будучи створеною невдовзі після подій на Майдані та граючи на патріотичних почуттях, заявила про амбіції потіснити російські «Вконтакте» та «Однокласники». Нині на статус «першої української соціальної мережі» претендує відразу п'ять порталів – weua.info, друзі.org.ua, ukrface.net, ц.укр та combine.pp.ua. Крім цього, функціонує ще близько десяти таких саме сайтів, створених за останні роки, серед яких ukrainci.org.ua, uachudo.com та знауomi.com. Однак перетворення українських мереж у найпопулярніші канали політичної комунікації є дещо сумнівним. Оскільки світ стає дедалі більш глобалізованим, тому успішною буде та соціальна мережа, яка дає максимальну кількість контактів. Ще 3-4 роки тому в багатьох країнах світу, зокрема, в Німеччині та Польщі, існувало безліч локальних соцмереж, але більшість із них були приреченими.

Отже, нині соцмережі сприяють встановленню постійного зворотного зв'язку між владою та частиною населення, яка займає активну громадську позицію, вони є важливим засобом іміджетворення, надають можливість для самоорганізації та мобілізації громадян у політичному просторі. Соцмережі поступово можуть перетворитись на політичного гравця, поведінку якого буде складно передбачати. Тому політики повинні постійно в соціальних мережах звітувати про свою діяльність, підтримувати діалог з громадянами, залучати активну частину суспільства до творення політичної, економічної і соціокультурної стратегій в державі, реалізації на практиці дієвих ініціатив та можливості оперативного розв'язання актуальних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк С. Г. «Нові мас-медіа» як чинник впливу на сучасні політичні комунікації [Текст] / С. Г. Денисюк // Гілея : зб наук. праць – 2015. – Вип. 94. – С. 395-398.

2. В Україні побільшало користувачів Інтернету [Електронний ресурс] / – 22.05.2014. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/science/920824-v-ukrajini-pobilshalo-koristuvachiv-internetu.html>.
3. Ляпіна Л. Діалог політичний [Текст] / Л. Ляпіна // Політична енциклопедія / редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К. : Парламентське вид-во, 2011. – 808 с.
4. Демидов О. Социальные сетевые сервисы в контексте международной национальной безопасности [Текст] / О. Демидов // Индекс безопасности. – 2013. – № 4 (99). – Т. 17. – С. 65–86.
5. Кандыба И. Что такое новые медиа? [Электронный ресурс] / Кандыба И. – Режим доступа : <http://moreintelligentweb.net/2010>.
6. Карпов В. В. Политический маркетинг – концептуальная основа политического PR и рекламы [Текст] / В. В. Карпов // Политика и общество. – 2014. – № 8 (116). – С. 989–999.

Дідук В. М.
викладач

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АРСЕНАЛ ПОЛІТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ХХІ СТ.

На сьогоднішній день політична антропологія (далі-ПА) представлена п'ятьма основними методологічними парадигмами, які яскраво ілюструють зміщення у розумінні змісту її предмету та основних завдань. Це структурний функціоналізм, політичний еволюціонізм, політична економія, процесуальний підхід та постмодернізм.

Історично першим є **структурно-функціональний підхід** (Фортс, Еванс-Притчард «Африканські політичні системи», 1940р.). Це спроба застосувати біологічні категорії і закони до вивчення суспільства, основою якого є підтримання порядку. «Дослідницькі стратегії політичних антропологів були присвячені аналізу того, як функціонують політичні структури для підтримання порядку (політичний вимір) та укріплення субординації (правовий вимір), які забезпечують інтегрованість і рівновагу соціальної системи» [1, р. 77].

Об'єктом дослідників цієї орієнтації є ритуали, магія, містичні цінності-неполітичні феномени, які, тим не менш, виконують політичні функції у традиційних суспільствах.

Основним недоліком вбачається недостатня увага структурного функціоналізму до процесуальних, часових характеристик політики. Аналіз структур та їхніх функцій абсолютизує момент статичності в політиці, зневажає історичність політичного процесу.

З крахом колоніальної системи знадобились і відповідні підходи, які б дозволили визначити сутність змін, що відбувались. Одним з них став **політичний**

еволюціонізм – це теорія та методологія, яка намагається пояснити якісні зміни в політичних системах та організаціях. Починаючи з Другої світової війни антропологи розвивали цю парадигму, щоб спробувати оцінити якісні зміни у трьох пов'язаних між собою еволюційних процесах: (1) диференціація та спеціалізація політичних ролей та інститутів; (2) поява і централізація політичного панування (authority) і влади у цих ролях та інститутах; (3) роль, яку політичні організації та агенти відіграють в функціональній інтеграції у політичних спільнотах, які переживають інтенсивну спеціалізацію, диверсифікацію та стратифікацію [1, р. 133].

Найбільш розповсюджений матеріалістський підхід, який розглядає відносини між такими силами, як технологія, енергія (Л. Уайт), оточуюче середовище (Дж. Стюард) з одного боку та практики, такі як перерозподілення, які керують еволюцією та ускладненням соціополітичних систем.

В цьому підході економічні, матеріальні фактори, виступають першочерговими в еволюційному процесі щодо політичних факторів. Еволюція політичної системи розглядається як процес її адаптації до навколишнього середовища.

Неоеволюціонізм (1950-1960-ті рр.) відмовляється від аналізу суспільства з точки зору «прогресу», розглядаючи культурну динаміку або у більш нейтральному контексті ускладнення культурних форм для їхньої одночасної диференціації й інтеграції, або у площині якісної реорганізації суспільства в інший стан.

Близькими до політичного еволюціонізму залишаються політико-економічні пояснення розвитку суспільств. **Політична економія** розгортається навколо питання, яким чином людська праця, залучена до процесів виробництва, розподілу та споживання, може задовольняти людські потреби. Виріши з ідей марксизму, і сьогодні парадигма політичної економії розвивається в його межах. «В антропології марксистська політична економія розвивалась, здебільшого, як відповідь на вплив неокласичних економічних ідей. Через свою традиційну сфокусованість на не-Західних «екзотичних» суспільствах, антропологи відхилили ідею, що економічні закони діють незалежно від соціальних інститутів. Етнографічно було зрозуміло, що ринки не є універсальними... Антропологи знайшли етнографічні свідчення того, що людські істоти не наділені «природною» схильністю до праці» [1, р. 117]. Виходячи з марксизму, політико-економічна антропологія розвиває і нові положення і теми у двох напрямках.

1. представники теорій залежності та світової системи роблять висновок, що розвинені і менш розвинені нації структурно пов'язані і з сучасними колоніальними імперіями та з середземноморськими – Давньою Грецією та Римом. Розвиток у світових економічних центрах є результатом їхньої експлуатації суспільств на периферії їхніх зон впливу та народів, таких як бідні, в межах їх власних націй. Це втілилось у недорозвиненості периферійних суспільств та їхній економічній залежності від розвинених центрів. (Frank, Roseberry, Nollrstein)

2. в межах другого підходу розвивається ідея, що способи виробництва можуть спричинити політичні зміни. Представники цього підходу доводять, що способи виробництва пояснюються розвитком стадій соціальної еволюції, які є результатом складних відносин між технологією, економікою, політикою та соціальною організацією. Метою цього підходу є пояснення стосунків між еволюцією та капіталістичним способом виробництва. Інші намагаються пояснити

взаємозв'язки між способом виробництва у масштабних політико-економічних системах як шлях до розуміння наявності різних шляхів від одного способу виробництва до капіталізму.

Що стосується більш універсальних методологічних підходів, які на сьогодні пропонує ПА, доречно **згадати процесуальний підхід**. Цей підхід започатковано засновником манчестерської школи антропології М.Глакманом. Відмовляється від ідей функціоналізму про те, що соціополітичні структури, підтримання порядку, типології політичних систем – формують фокус політичної антропології. Процесуальна парадигма пропонує стратегії дослідження і аналізу політики орієнтованої на агента в процесі, в дії.

Якщо структурно-функціональний підхід початково орієнтувався на аналіз «доіндустріальних» суспільств, процесуалізм було задумано скоріш як загальнополітологічний метод, більш пристосований або у всякому разі такий, що частіше застосовувався для аналізу «складних» політичних систем [2, с. 57].

Представники цієї парадигми запропонували методології, які розкривають політику як динамічний, орієнтований на агента процес, який пов'язаний з утворенням команд, формуванням фракцій та стратегій. Завдяки яким лідери здобувають владу. Для них важливо прояснити, яким чином деструктивні політичні процеси і конфлікти, що руйнують соціальний порядок, ведуть до змін у політичних системах. Він також переніс увагу від культури як репертуару матеріальних та символічних форм на те, як ці форми були залучені до триваючих залучень та взаємодій. Суспільство сприймалось вже не як аксіоматична тотальність, єдність, а як процес або набір процесів.

Представники процесуального підходу звертають увагу на конфлікт, а не на інтеграцію. Саме конфлікт – являє фокус у дослідженні політичного процесу.

Акцент на конфлікт як структуруючий елемент політики – найважливіший внесок процесуального підходу до вивчення політики [1, р. 101].

Дещо осторонь зазначених підходів стоїть **постмодернізм**, який, на думку багатьох дослідників, не являє собою наукової парадигми у кунівському розумінні і є еkleктичним утворенням без єдиного наукового центру. Об'єднує постмодерністів перегляд традиційних тем і понять політичної антропології з точки зору критики парадигми об'єктивної науки як такої. Замість відірваності суб'єкта і об'єкта дослідження вони пропонують стратегію діалогу між ними. Таким чином, до сучасної політичної науки долучаються теми, які раніше існували на її периферії, якщо взагалі існували. Наприклад, «до 1980-х рр.. традиційним об'єктом політичної антропології – «примітивного Іншого» було замінено іншими «Іншими» та новими проблемами, відображеними у більш різноманітних, менш «примітивних» об'єктах дослідження та у більш складних контекстах. Багато молодших і старших антропологів почали нарікати, що традиційні етнографічні описання і дискурси не відповідають таким новим обставинам, як громадські війни, тероризм, зневага до жінок та інші [1, р. 196].

Постмодерністські антропологи розкривають ці теми з точки зору людей і жертв, зачіплених цими практиками. Сутність постмодерністських етнографічних описань – це голос, який вони дають об'єктам свого дослідження – тому, кого піддають тортурам, насильству, переміщенню, емігрантському, феміністському «Іншому» [1, р. 200]. Визнаючи принципову поліфонічність реальності,

постмодерністи виступають за відхід від моністичності у вивченні на зразок природничих наук та за плюралістичність думок у вивченні цієї реальності.

Отже, методологічний арсенал політичної антропології представлено п'ятьма підходами, які розвивались як історично (тобто були домінуючими в певні історичні проміжки часу), як результат наукової дискусії між прихильниками різних методологій, так і паралельно, тобто як результат поглиблення знання в межах конкретної методологічної течії. ПА значно розширила предмет свого дослідження, перейшовши до вивчення сучасних індустріальних та постіндустріальних суспільств, тим самим одночасно вирішивши проблеми, пов'язані із зникненням свого першочергового предмету (традиційних суспільств) і довівши свою науково-практичну цінність у вирішенні проблем суспільств сучасних. Такий перехід від позитивістських методологій до постмодернізму позначився на змісті та формі самих політико-антропологічних досліджень, які віддали перевагу не науковим текстами з їхньою традиційною атрибуцією та структурою, а текстам літературним, побудованим за іншими, ніж наукові тексти, законами. В межах саме ПА така стратегія може бути виправданою, тому що вона цілком логічно вписується в базову посилку ПА, яка полягає в представленні всіх суспільств, що існують на планеті, як рівноправних суб'єктів політико-культурного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Donald V. Kurtz Political anthropology. Power and paradigms. Westview Press. – 2001. – 251 p.
2. Э.С.Годинер Политическая антропология о происхождении государства// Этнологическая наука за рубежом: проблемы, поиски, решения. – М.: Наука. – 1991. – С. 51-78.

Івасечко О. Я.

кандидат політичних наук, доцент

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

АСЕАН ТА ЄС У ПОРІВНЯННІ: ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасні міжнародні відносини характеризується інтеграційними процесами у політичній та економічній площинах. Можемо констатувати, що відбувся перехід від двосторонніх міждержавних відносин до багатосторонніх зв'язків на рівні інтеграційних об'єднань. Держави окремих регіонів, на основі, перш за все, економічної доцільності почали об'єднуватись в асоціації, які згодом стали впливовими суб'єктами на міжнародному рівні. До останніх нині варто віднести Асоціацію держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та Європейський Союз (ЄС). Варто відзначити, що хоча держави-члени цих регіональних інтеграційних об'єднань відрізняються одні від одних історією, етнографією,

географічним розташуванням тощо, політичні та економічні відносини між ними є рівноправними. Одночасно варто підкреслити, що діяльність Асоціації держав Південно-Східної Азії, до якої входять М'янма, Таїланд, Індонезія, Лаос, В'єтнам, Камбоджа, Малайзія, Сінгапур, Бруней та Філіппіни, для пересічного європейського громадянина є малопомітною. Разом з тим, очільники держав-членів АСЕАН в найближчі роки сподіваються на позитивні внутрішні трансформації об'єднання [3, с. 49]. Насамперед, якісні зміни у функціонуванні АСЕАН значною мірою залежатимуть від реалізації головної мети регіональної інтеграції – створення Економічної Спільноти. Однак, щодо її створення в окремих державах АСЕАН нині немає одностайності. Натомість Європейський Союз, що нині об'єднує 28 держав, характеризується достатньо високим рівнем політичної та економічної інтеграції (спільні зовнішня політики, ринок послуг, матеріальних благ тощо). Функціонування регіональних об'єднань АСЕАН та Європейського Союзу актуалізує проблему порівняння їх успішності, зокрема аналізу їхніх досягнень в економічному вимірі.

1. Варто вказати, що АСЕАН є платформою для таких об'єднань, як Регіональний форум АСЕАН з проблем безпеки (АРФ), формат АСЕАН+3, Форум Азійсько-Тихоокеанської Економічної співпраці (АТЕС), форум «Азія – Європа». Водночас, АСЕАН – це не лише центр співпраці в АТР, а й стрижневий елемент широкої мережі інституційної взаємодії в регіоні через низку нових інституційних ініціатив, структурних утворень, форумів різного формату тощо. Багатоаспектність інституційної діяльності АСЕАН перетворила її в одну з найвпливовіших міжнародних організацій, до якої прислухаються не тільки АТР, а й уся міжнародна спільнота.

Ретроспективний погляд свідчить про те, що АСЕАН було утворено в Бангкоку у 1967 р., що на десять років пізніше, аніж Європейське Співтовариство. Сьогодні Асоціація держав Південно-Східної Азії налічує десять держав регіону, які пишаються своїми досягненнями, тоді як ЄС об'єднує 28 держав-членів. Цікавим є й той факт, що історія розвитку цих інтеграційних утворень та мотиви їх створення значною мірою різняться, оскільки в центрі уваги Європейського Союзу була і залишається нині економічна складова розвитку, до якої згодом додалось й політична, тоді як АСЕАН – це політична інтеграція держав, що поступово трансформувалася в економічний союз. Водночас існують неоднозначні бачення стосовно майбутнього успішного розвитку Асоціації держав Південно-Східної Азії. Так, для прикладу, представники неолібералізму дотримуються такої інтерпретації, що АСЕАН – це регіональна спільнота з високим рівнем колективної ідентичності. Натомість неореалісти акцентують увагу на слабких сторонах Об'єднання, до яких, насамперед відносять неузгодженість політичних курсів, суперництво в економічній сфері та значний розрив в економічному розвитку союзу. Один із відомих фахівців з питань Асоціації держав Південно-Східної Азії відзначив таке: «Незважаючи на видатні результати у збереженні миру, країни асоціації у своїй зовнішній політиці керуються реалістичним принципом – опора на власні сили». Інший філіппінський спеціаліст – міжнародник Р.Круз де Кастро назвав свого часу АСЕАН «сердечним союзником». Отож, оцінюючи різні позиції та виходячи

з положень теорії інтеграції, варто погодитись з дослідниками, що Асоціація не є цілком інтегрованою регіональною структурою [2, с. 44-45].

У фокусі нашої уваги постає ЄС, який довів важливість політичних, соціальних і культурологічних чинників та їх ключову роль у «побудові мостів» між різними державами регіону. Сьогодні Європейський Союз (ЄС) володіє значним потенціалом у різних сферах суспільного життя та виступає важливим актором глобальної арени, позиціонуючи себе як політична модель XXI – го ст., у якому держави об'єднуються в єдине інтеграційне наднаціональне утворення, поступово відмовляючись національного суверенітету.

ЄС є глобальним лідером як із загального економічного потенціалу, так із огляду на його роль у міжнародній торгівлі. Свідченням цього є низка показників, а саме: з-поміж 140-ка найбільших концернів планети 60 – європейські, 40 – американські і 30 - азійські. У банківській сфері 14-ть із 20-ти найбільших банків і 8 із 10-ти страхових агенцій Землі є європейськими. Навіть у тих галузях глобальної економіки, у яких домінують США, підприємства та фірми ЄС посідають чільні місця [4, с. 43].

Сьогодні ЄС є основною торгівельною силою сучасної економіки планети, а його торгівельний потенціал неодмінно збільшуватиметься за рахунок швидкої динаміки розвитку міжнародної торгівлі, порівняно молодих членів, зокрема Польщі, особливо в галузі харчових продуктів.

За показником ВВП на душу населення, який розраховується у т. зв. стандартних одиницях паритету купівельної спроможності (ПКС), США є лідером із показником бл. 54 920 дол., II- гу позицію зайняла Японія – 38 990 дол., III -я позиція належить ЄС – 24 тис. дол. [5, с. 77-89]. За даними експертів, у 2015 р. трохи ситуація зміниться: у США – 57 160 дол., Японії – 39 060 дол., ЄС – 35 620 дол.[6, с. 77]. Отож, у 2015 р. зростання ВВП для Пн. Америки становитиме 3,2%, Лат. Америки – 2,8%, Сх. Європи – 2,1%, Зх. Європи – 1,4%, Японії – 1,6% [6, с. 75]. Водночас, провідні експерти зазначають, що найбільше глобальній економіці загрожуватиме саме обтяжена боргами Європа з ризиком дефляції.

Потенціал держав і державоподібних утворень, таких як ЄС, характеризують і дані рейтингів бізнес-середовищ, зафіксовані аналітичним підрозділом «Economist Intelligence Unit». Враховуючи кількісні дані та оцінки його експертів з кожної держави, визначено міру привабливості її бізнес-середовища, що виступає каталізатором економічного поступу, що, свою чергу, зміцнить потенціал тих чи тих держав на міжнародній арені. Отож, згідно із такими дослідженнями, I- ше місце належить Сінгапуру, а в ЄС, незважаючи на економічні труднощі, окремі члени здобули високі позиції. Для прикладу, у I – шу десятку увійшла Данія – 8-а позиція, Фінляндія – 10 - а позиція, Німеччина – 11-а позиція, Нідерланди, Бельгія, Франція відповідно – 16, 17, 18 позиції, Велика Британія – 21-а позиція і поряд з нею 22-е місце зайняла Японія, тоді як США – на 7-у місці. Отже, дослідники резюмують, що глобальний бізнес-ландшафт майбутнього характеризуватиметься зменшенням транскордонних потоків капіталу, суворішим їх регулюванням і меншим ступенем сприйняття ризику в бізнес-середовищах [6, с. 96]. Отже, можемо стверджувати, що ЄС є економічною надпотугою планети і впливовим гравцем при створенні міжнародного порядку в період сьогодення.

Держави у рамках АСЕАН не проти порівнянь із ЄС, стосовно економічного потенціалу об'єднань. З огляду на це, вартими уваги є дані рейтингів зафіксовані аналітичним підрозділом «Economist Intelligence Unit», де подаються прогнози на 2015 рік стосовно економічного поступу інтеграційних регіональних утворень АСЕАН та ЄС [3, с.49].

	ВВП,\$ млрд.	Населення млн.	ВВП на особу,\$
Загальний показник АСЕАН	2756	630	4370
Загальний показник ЄС	18160	510	35620
М'янма	52	54	970
Таїланд	422	67	6260
Індонезія	990	256	3870
Лаос	14	7	1950
В'єтнам	204	91	2230
Камбоджа	20	16	1260
Малайзія	371	31	12090
Сінгапур	336	6	58910
Бруней	16	0,4	37340
Філіппіни	332	102	3260

Враховуючи кількісні дані та оцінки його експертів з кожної держави, визначено загальний показник АСЕАН та ЄС, ВВП на особу, в доларах для АСЕАН – 4370, а для ЄС – 35 620, і беручи до уваги ВВП, в млрд. доларів для АСЕАН – 2756, тоді як для ЄС – 18 160. Тому, ми можемо стверджувати таке, що незважаючи на позитивні зрушення в економічному плані АСЕАН все-таки знаходиться на нижчому щаблі розвитку, аніж ЄС, останній зазвичай порівнюється з такими над потугами оскільки останній ставиться у порівняння з такими надпотугами світу як США та Японія [3, с. 49]. ЄС належить до світових над потуг і його потенціал зазвичай порівнюється з потенціалом США чи Японії. Однак, як зазначено вище, аналітики для того щоб зрозуміти, що можна використати із досвіду Європейського Об'єднання також порівнюють АСЕАН із цим утворенням.

Відтак, можемо висновувати про те, що підхід, який бере за основу тільки темпи економічного зростання держав-членів АСЕАН та їхню частку у світових макроекономічних показниках має вагомні недоліки: по-перше, не враховує якісних параметрів економічної модернізації в азієських країнах в контексті регіональної інтеграції; по-друге не бере до уваги суттєві розбіжності в розвитку економічних параметрів держав-членів АСЕАН щодо інтеграції і глобалізації загалом.

Резюмуючи, необхідно сфокусувати увагу на тому, що ЄС і АСЕАН, об'єднуючи різні по своїй культурі, мові і національним традиціям держави, мають багато спільного як у своїй структурі, так і в підході щодо досягнення цілей, а взаємовідносини між ними ґрунтуються на єдності національних держав, на

повазі до національних культур, відкриті для діалогу, жоден з них не становить загрози для своїх сусідів і кожен з них виходить з того, що економічна і політична інтеграція є рушійною силою для розвитку демократії і забезпечення безпеки. Яскравим прикладом цього є як якісний гуманітарний розвиток між континентами, так і вагомі результати їхньої економічної співпраці.

Отож, підсумовуючи все вищезазначене, варто акцентувати увагу на тому, що зв'язки між ЄС та АСЕАН є унікальним прикладом можливості плідної співпраці таких різнотипних держав, користь від якої отримує не лише Європа та Азія, але й весь світ [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. АСЕАН и ЭС: интеграционные процессы обмен опытом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pandia.ru/text/79/507/49184.php>
2. Бебик В.М. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: Навч. посібник / В.М. Бебик, С.О. Шергін, Л.О. Дегтерьова. – К.: Університет «Україна», 2006. – 208 с.
3. Лонг С. Безпека в цифрах / Саймон Лонг // «The Economist». Світ у 2015 році. – С.49.
4. Мільчарек Д. Суспільний потенціал ЄС / Д. Мільчарек. – Львів: «Інформація. Поступ. Перспективи», 2008. – 172 с.
5. Світ у цифрах Країни // «The Economist» Світ у 2014 році. – С. 77-89.
6. Світ у цифрах країни // «The Economist» Світ у 2015 році. – С. 74-86.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ 2015 РОКУ – УДОСКОНАЛЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В умовах конституційної та муніципальної реформ показовою ознакою взаємодії політичних партій і місцевого самоврядування є участь політичних партій у захисті і реалізації інтересів різних верств населення в органах місцевого самоврядування. Тобто участь політичних партій у формуванні та діяльності органів місцевого самоврядування інтегрує інтереси суспільних груп і реалізує функцію суспільної адаптації владно-управлінських рішень, що набуває принципового значення в умовах демократичних перетворень та децентралізації державної влади.

Одним із головних завдань розбудови демократичної держави, є насамперед, створення необхідних умов для становлення дієвої та ефективної системи місцевого самоврядування (оптимальної моделі формування представницьких органів місцевого самоврядування).

І саме вибори є основним способом формування народом органів місцевого самоврядування, що в свою чергу виступають основним елементом демократичного суспільства.

Вибори дають можливість народу формувати владу, тобто склад представницьких органів місцевого самоврядування. Україна за роки незалежності випробувала мажоритарну, пропорційну та змішану систему формування органів місцевого самоврядування, проте актуальною залишається і надалі проблема формування вдалої системи місцевих виборів, пошук необхідних правил проведення місцевих виборів, які відповідали б усім сучасним вимогам.

У зв'язку з цим особливої уваги набувають дослідження з питань вибору оптимальної виборчої системи органів місцевого самоврядування, яка б найповніше представляла б місцеві інтереси та утверджувала європейські засади місцевого самоврядування.

Метою даного дослідження є аналіз Закону України «Про місцеві вибори» 2015 року; аналіз основних правил проведення виборів до місцевих органів влади, визначення наслідків застосування даної виборчої системи; узагальнення основних переваг та недоліків закону про місцеві вибори.

Закон про місцеві вибори визначає основні засади, організацію та порядок проведення виборів депутатів Верховної ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських і селищних рад та сільських, селищних, міських голів. Закон відповідає Конституції та законам України. В той же час він передбачає внесення змін до інших законів, безпосередньо не пов'язаних з проведенням місцевих виборів.

Отож, розглянемо основні елементи та нововведення нової виборчої системи відповідно до закону про місцеві вибори.

Виборча система: [3]

Вибори депутатів районних, районних у містах, міських, обласних рад відбуватимуться на основі пропорційної системи за відкритими партійними списками в багатомандатному виборчому окрузі. Виборець крім голосування за партію, віддає свій голос за кандидата, який висунутий політичною партією на територіальному окрузі. Також виключається перехресне балотування, тобто одна особа не може бути висунута до рад різних рівнів кількома партіями, а також виключається можливість участі одного кандидата у виборах міських рад, наприклад, одночасно до Волинської і Рівненської облради. Депутатські мандати розподіляються між партіями, як подолали виборчий бар'єр, пропорційно до кількості голосів виборців, отриманих в межах певного виборчого округу.

На нашу думку, більш ефективним було б застосування відкритих партійних списків та елементів преференційного голосування, для того, щоб виборець міг обирати не лише партію, а й конкретного кандидата, маючи при цьому можливість визначати пріоритетність партійного списку в цілому. Хоча більшість місцевих рад, обраних на пропорційній основі, є недієздатними.

Вибори депутатів сільських, селищних рад відбуватимуться за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах. За такої системи переможцем стає кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів відносно до інших кандидатів, але не обов'язково більше половини. Ця система є доволі результативною. Голосування відбувається в один тур. Проте недоліком цієї системи є те, що вона не дає можливості врахувати інтереси усіх виборців округу.

Вибори міського голови (кількість виборців дорівнює або більше 90 тис.) проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі. Під час застосування цієї системи переможцем стає той кандидат, який набрав більше як 50% голосів виборців (діє своєрідна формула – 50% +1 голос). Якщо жоден кандидат не набрав абсолютної більшості голосів, проводиться другий тур виборів, в якому беруть участь два чи більше кандидати, що набрали найбільше голосів виборців. Зазначена система враховує інтереси більшості виборців, хоча голоси виборців, поданих проти, втрачаються [1, с. 735]. Недоліком цієї системи є її не результативність, оскільки передбачає, як правило, повторне голосування (згідно закону вони відбуватимуться 15 листопада 2015 р.) чи повторні вибори. Але в минуле відійдуть вибори міських голів, коли за них віддадуть голоси не більше 10-15% жителів громад.

Вибори сільського, селищного, міського голови (кількість виборців менше 90 тис.) проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі. Перемагає кандидат, котрий набрав найбільшу кількість голосів відносно до інших кандидатів.

Ще однією новацією Закону є вибори старост. Ці вибори проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі.

Згідно закону запроваджується *гендерна квота*: представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад багатомандатних

виборчих округах має становити не менше 30% загальної кількості кандидатів у виборчому списку [3] .

Кількісний склад рад: кількість місць залежить від кількості виборців (після запровадження закону значно скорочено кількість депутатів місцевих рад усіх рівнів, приблизно на третину) [3].

Право висування кандидатів:

- У депутати Верховної Ради АРК, обласної, районної, міської, в тому числі міст Києва та Севастополя, районної у місті – через місцеві організації партій;
- У депутати сільських, селищних рад – через місцеві організації партій або шляхом само висування;
- На посаду міського, селищного, сільського голови, старости – через місцеві організації партій або шляхом само висування.

У майбутніх виборах згідно з новим законодавством, не зможуть взяти участь комуністичні та націонал-соціалістичні партії. Новий виборчий закон закриває можливості для лідерів, громадських діячів, які користуються авторитетом у певних округах, потрапити до рад усіх рівнів, оскільки не передбачає механізм самовисування. Це означає, що усі безпартійні мажоритарними заради участі у виборах будуть змушені домовлятися з партійними лідерами.

Досить суперечливим залишається положення про заборону самовисування кандидатів, починаючи з рівня великих міст і районів до рад. Адже по своїй суті місцеві ради є інститутами представницької влади, які повинні представляти інтереси мешканців громад, які їх обрали, що дозволяло б їм займатися передусім тими проблемами, які турбують місцевих мешканців.

Своєрідне закріплення монополії політичних партій на висунення кандидатів у цьому разі загрожує надмірною політизацією роботи рад, а також обмежує можливість оновлення місцевих еліт. З іншої сторони, навряд ще посилення ролі партій на місцевих виборах здатне призвести до посилення внутрішньопартійної демократії: на заваді цьому, перш за все стоятиме фактичне збереження «закритих списків».

Однією із новацій закону про місцеві вибори є встановлення 5% прохідного бар'єру для політичних партій, це в свою чергу забезпечить розвиток партій в Україні; зробить неможливим існування політичних проектів-одноденок, які створюються під кожні вибори; проте нечисленні, зате ефективні політичні партії позбавлені шансів змагатися за депутатські мандати.

Нечисленні чи нові політичні партії фактично позбавляються можливості делегувати своїх представників до рад, а віддані за них голоси виборцями будуть розподілені між іншими політичними силами, що подолали виборчий 5% бар'єр. Також відчутне бажання політичних партій «відрізати» широкі кола громадян від впливу на місцеву владу, що є протилежністю до запропонованого курсу на децентралізацію.

Відповідно до цього, у виборчому бюлетені виборець бачитиме перед собою назву партії і поряд прізвища двох кандидатів, один з них представляє партію у регіоні, а за іншим гарантовано закріплюється місце у місцевій раді, якщо його партія подолає 5% виборчий бар'єр. Після виборів відбувається ранжування серед кандидатів, які її представляли. Тобто 1 особа – це загальний лідер списку, який буде вказаний в усіх бюлетенях на всіх округах. У випадку

проходження партії він гарантовано стане депутатом. 2 особа – закріплюється за конкретним округом (висунення в кожному окрузі не є обов'язковим) [4].

Відповідно до особливостей встановлення результатів голосування окремі округи можуть опинитися без жодного обраного депутата, в той час як інші будуть представлені одразу кількома. Крім того, перемога кандидата у власному окрузі не гарантуватиме йому отримання депутатського мандату. Таке може статися, якщо його партія не подолає 5 % бар'єра або якщо його рейтингове місце серед однопартійців буде нижчим за кількість місць, яку отримує його партія.

Виборці зможуть обирати між кандидатами від різних партій, а не між партійними списками. При цьому право виборця обирати між різними кандидатами від однієї партії буде нівельовано, оскільки обираючи партію, він буде змушений проголосувати за єдиного кандидата, якого в його окрузі висунула партія.

На нашу думку, застосування під час виборів депутатів районних, районних у містах, міських, обласних рад пропорційної системи з відкритими списками, це лише створення ілюзії відкритих списків, адже вона передбачає, що депутатами стануть ті партійні кандидати, які наберуть більше голосів виборців у своєму окрузі порівняно з результатами своїх однопартійців у інших округах. Однак партійні лідери, розуміючи рівень підтримки власної політичної сили в округах, зможуть маніпулювати власним списком, виставляючи бажаних кандидатів в округах із високим рівнем популярності партії, а небажаних – в округах із низьким рівнем популярності. У результаті партії матимуть можливість визначати, хто з їхніх кандидатів стане депутатом.

Термін повноважень депутатів місцевих рад становитиме 2 роки (730 днів), якщо депутати Верховної Ради України кінцево ухваллять зміни (запропоновані Президентом) до Конституції України щодо децентралізації, адже за два роки в Україні зміниться територіальний устрій, а, відповідно, виборчі округи, тому доведеться проводити нові місцеві вибори. В іншому випадку місцеві ради, обрані в 2015 р., працюватимуть 5 років.

Висновки. Місцеві вибори в Україні 25 жовтня 2015 р. відбуватимуться за так званою гібридною системою, у якій зберігається частина мажоритарної та частина пропорційної системи. На цих виборах буде протестована нова виборча система, яка раніше в Україні ніколи не застосовувалася.

Система місцевих виборів за новим виборчим законом про місцеві вибори ще до виборів зазнала значної критики, проте лише застосування закону на практиці покаже, наскільки він є ефективним.

На нашу думку, незважаючи на окреслені у цій статті недоліки, Закон «Про місцеві вибори» є кращим від попереднього. Він позитивно вплине на процес формування представницьких органів місцевого самоврядування, а вони в цілому впливатимуть на дієвість та результативність місцевого самоврядування на місцях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мостіпан О. М. Ефективність мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем / О. М. Мостіпан // Держава і право [Текст]: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Київ, 2011. – Випуск 53. – С. 734–740.

2. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 30.08.2010 р. №2491-VI [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2487>— (дата звернення: 09.09.2015 р.). – Назва з екрана.
3. Про місцеві вибори: Закон України від 14 лип. 2015 р. № 595-VII [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/595-19/print1390895289841092>. – (дата звернення: 09.09.2015 р.). – Назва з екрана.
4. Солонтей О. Новий закон про місцеві вибори в цифрах[Електронний ресурс] / О. Солонтей // Sumynews : електрон. газ. – Режим доступу: <http://sumynews.com/blogs/8586>. – (дата звернення: 21.09.2015 р.). – Заголовок з екрана.
5. Що нового в Законі про місцеві вибори?(інфографіка) [Електронний ресурс] / Конституційна комісія, Асоціація міст України в рамках проекту USAID ДІАЛОГ. – Режим доступу: <http://constitution.gov.ua/news/item/id/871>. – (дата звернення: 21.09.2015 р.). – Заголовок з екрана.

НОТАТКИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ РОБІТ

учасників міжнародної
науково-практичної конференції

«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬНИХ НАУК»

16-17 жовтня 2015 р.

м. Одеса

Видавник – ГО «Причорноморський центр
досліджень проблем суспільства»

Адреса кореспонденції: 65001, м. Одеса, а/с 332

Електронна пошта: info@pcdps.org.ua сайт: www.pcdps.org.ua

Т: +38 066 789 82 32

Підписано до друку 19.10.2015 р. Здано до друку 20.10.2015 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 6,28.

Тираж 50 прим. Зам. № 2010-15.